

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
SOCIOLOĢIJAS NODAĻA
SOCIALĀ DARBA PROFESIONĀLĀ MAĢISTRA
STUDIJU PROGRAMMA

**DZĪVES PRASMJU APGUVES PROCESS PUSCEĻA MĀJĀ NO
KIENTA UN SOCIĀLĀ DARBINIEKA SKATUPUNKTA**

MAĢISTRA DARBS

Autore: **Ligita Eglīte**

Studenta apliecība: le16007

Darba vadītājs: Asociētā profesore Dr. sc. soc. Baiba Bela

RĪGA 2018

ANOTĀCIJA

Maģistra darba nosaukums ir „Dzīves prasmju apguves process pusceļa mājā no klienta un sociālā darbinieka skatupunkta”.

Cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem dzīvo noslēgtā vidē – sociālos aprūpes centros. Dzīvojot institūcijā, netiek veicinātas jaunu zināšanu un prasmju apguves iespējas atbilstoši cilvēka spējām un interesēm, kā rezultātā tiek zaudētas jau esošās prasmes un veidojas institucionālā atkarība.

Darba mērķis teorētiski un praktiski izpētīt VSAC „Rūja” pusceļa mājas klientu ar garīga rakstura traucējumiem dzīves prasmju apguves procesu no klienta un sociālā darbinieka skatupunkta.

Pētījuma galvenie uzdevumi iepazīt pusceļa mājas pakalpojumu, struktūru, personālu, raksturot sociālā darbinieka lomas, uzdevumus, darba metodes. Analizēt dzīves prasmju apmācības programmas kapacitāti personām ar garīga rakstura traucējumiem, kā arī analizēt ekoloģiskās sistēmteorijas pielietojumu pusceļa mājā.

Empīriskajā pētījumā tiek pētīta VSAC filiāles “Rūja” pusceļa mājas klientu dzīves prasmju apguves process no klienta un sociālo darbinieku skatupunkta ar daļēji strukturētās intervijas palīdzību. Datu analīzē izmantojot kontentanalīzi.

Pētījums atklāj, ka galvenie kopējie kavējošie faktori dzīves prasmju īstenošanā no sociālo darbinieka un klienta skatījuma ir – klienta uzvedība, resursu ierobežotība (produktīvs un radošs darbs nav iespējams bez citu palīdzības, materiāliem, enerģijas, laika, naudas citiem būtiskiem resursiem). Sociālie darbinieki norāda uz profesionālo izdegšanu un klienti uz individuālo darbu, lai paplašinātu priekšstatu par pasauli .

Atslēgas vārdi: klients ar garīga rakstura traucējumiem, pusceļa māja, dzīves prasmes, sociālais darbinieks.

ABSTRACT

The process of acquiring life skills in a "half-way home" from the point of view the client and social worker.

People with mental disabilities live in a closed enviroment – in a social care centers. Living in an institution does not promote the acquisition of new knowledge and skills according to human abilities and interests as a result of which existing skills are lost and institutional dependence is formed.

The purpose of the work is theoretically and practically examine the process of acquiring life skills for a "half–way home" State Social Care Center “Ruja” client with a mental disorder, from the point of view of the client and social worker. The main tasks of research is to get to know the "half – way home" service, structure, staff, characterize the roles of the social worker, tasks and methods of work. To analyze the capacity of life skills training program for persons with mental disorders, as well as analyze the use of ecological systems theory in a "half–way home".

The empirical study examines the process of acquiring "half–way home" customer life skills from the point or view of the client and social worker with a semi–structured interview in State Social Care Center “Ruja”. Analyzing data using a contentanalysis.

The study reveals that the main common obstacles to the implementation of the life skills from the perspective of social workers and clients are customer behavior, resource constraints (productive and creative work is imposible without the help of others, materials, energy, time, money and other essential resources). Social workers refer to professional burnout and clients to individual work to expand the image of the world.

Key words: client with mental disabilities, "half–way home", life skills, social worker.

SATURS

Apzīmējumu saraksts	6
Ievads	7
1. Pusceļa māja kā pakalpojums klientam ar garīga rakstura traucējumu.....	11
1.1. Klients ar garīga rakstura traucējumu - teorētisks raksturojums.....	14
1.2. Pusceļa mājas pakalpojuma attīstība	21
1.3. Sociālā darbinieka loma pusceļa mājas pakalpojuma realizācijā.....	22
1.4. Vides un sabiedrības ietekmējošie faktori	25
2. Pusceļa mājas dzīves prasmju apmācības programma	29
2.1. Reglamentējošie dokumenti	29
2.2. Deinstitutionalizācijas definīcija un pamatprincipi	31
2.3. Programmas jēdziens un prasmju iedalījums	34
2.4. Dzīves prasmju apmācības programmas tēmas.....	37
3. Ekoloģiskās sistēmu teorijas pielietojums sociālajā darbā ar klientu ar garīga rakstura traucējumiem.....	41
3.1. Ekoloģiskās sistēmu teorijas raksturojums un teorijas jēdzieni	41
3.2. Klients ar garīga rakstura traucējumiem ekoloģiskas sistēmu teorijas skatījumā ...	45
4. Pētījuma metodoloģija.....	49
4.1. Metožu izvēles pamatojums un pētījuma ētika	49
4.2. Datu iegūšanas metode	51
4.3. Datu analīzes metode.....	52
5. Pētījums par dzīves prasmju apguvi.....	54
5.1. Pētījuma rezultātu analīze par dzīves prasmēm un prasmju apguvi no klienta un sociālā darbinieka skatupunkta	55
5.2. Pētījuma rezultātu analīze par sociālā darba metodēm un sociālā darbinieka lomu darbā ar klientiem pusceļa mājā	62
5.3. Ieteikumi pusceļa mājas pakalpojumu pilnveidošanai	66
Secinājumi	70
Pateicības.....	72

Izmantotie informācijas avoti	73
Pielikumi	77
1. pielikums Pusceļa mājas „Rūja” dzīves prasmju apmācības programmas.....	77
2. pielikums Intervijas jautājumi SAC “Rūja” pusceļa mājas sociālajiem darbiniekiem ...	80
3. pielikums Intervijas jautājumi SAC “Rūja” pusceļa mājas klientiem	81
4. pielikums Kontentanalīzes metode sociālo darbinieku un klientu ievadjautājumiem	82
5. pielikums Pētījuma rezultātu analīze par dzīves prasmēm un prasmju apguvi no klienta un sociālā darbinieka skatupunkta.....	84
6. pielikums Pētījumu rezultātu analīze par sociālā darba metodēm un sociālā darbinieka lomu darbā ar klientiem pusceļa mājā.....	92
7. pielikums Ieteikumi pusceļa mājas pakalpojumu pilnveidošanai	95
Dokumentārā lapa	97

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

VSAC – Valsts sociālās aprūpes centrs

ANO – Apvienoto nāciju organizācija

DI – deinstucionalizācija

SSK – Starptautisko slimību klasifikācija

MK – Ministru kabinets

SIVA – Sociālās integrācijas valsts aģentūra

NVA – Nodarbinātības valsts aģentūra

IEVADS

Personām ar garīga rakstura traucējumiem ir savi sapņi, ko viņi gaida no dzīves. Viņi vēlas iekļauties sabiedrībā un pieņemt lēmumus par savu dzīvi. Vēlas sev apkārt draugus, justies vērtīgi un arī sociāli noderīgi. Vēlas atrast pareizo ceļu savu mērķu sasniegšanai un atbildēt par savām kļūdām. Cilvēki ar garīgās rakstura traucējumiem vēlas tikt pieņemti tādi, kādi viņi ir.

ANO Konvencijas 19. panta struktūra paredz, ka valsts atzīst to, ka “personām ar invaliditāti ir vienlīdzīgas tiesības dzīvot sabiedrībā ar tādu pašu izvēles brīvību kā citiem cilvēkiem”, un veic efektīvus un atbilstošus pasākumus, lai atvieglotu personām ar invaliditāti šo tiesību izmantošanu un pilnīgu iekļaušanos un līdzdalību sabiedrības dzīvē, tostarp nodrošinot to, ka:

- personām ar invaliditāti vienlīdzīgi ar citiem ir iespējas izvēlēties dzīvesvietu un to, kur un ar ko tās dzīvo, un ka tām neliek dzīvot kādos noteiktos apstākļos;
- personām ar invaliditāti ir pieejami dažādi mājās un dzīvesvietā sniegtie pakalpojumi un citi sociālā atbalsta pasākumi, tostarp personīgā palīdzība, kas nepieciešama, lai dzīvotu un iekļautos sabiedrībā, lai nepieļautu izolēšanu vai nošķiršanu no tās;
- plašai sabiedrībai paredzētie sociālie pakalpojumi un objekti ir vienlīdz pieejami arī personām ar invaliditāti un atbilst to vajadzībām.” („Konvencija par personu”, 2010)

Pētījuma problēma

Cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem dzīvo noslēgtā vidē – sociālos aprūpes centros, līdz ar to liela sabiedrības daļa neizprot šo cilvēku problēmas. Sociālais darbs aprūpes centros klientiem ar garīga rakstura traucējumiem parasti saistās ar aprūpes procesa nodrošināšanu, klientu sociālo aktivizēšanu, viņu tiesību aizstāvēšanu, atbalsta sniegšanu. Katra institūcija atkarībā no vides pieejamības veido savu sociālo mikroklimatu. Tomēr vēl joprojām ir vērojama klientu sociālā atstumtība un neveicinoša attieksme integrācijai sabiedrībā.

Klientiem ar garīga rakstura traucējumiem jānodrošina tādi paši sadzīves apstākļi, kādus atzīst par labu visiem pārējiem cilvēkiem. “Normalizācijas princips nozīmē, ka visām personām ar garīgās attīstības un funkcionāliem traucējumiem tiek padarīts pieejams ikdienas dzīvesveids, un dzīves nosacījumi tiek pielīdzināti tiem, kas pašlaik pastāv apkārtējā sabiedrībā vai faktiski tos padara līdzvērtīgus.” (Grundevalda Karla redakcija, 2003, 11 lpp.)

Pieaugošais klientu skaits aprūpes centros neveicina klientu dzīves prasmju apguves kvalitāti un sociālo darbu. Tāpēc autore piekrīt Līgas Kļaviņas un Gitas Pavlovičas minētajiem negatīvajiem faktoriem:

- lai risinātu pieminētās problēmas, nepieciešams nodrošināt individuālu pieeju;
- dažādaus klientu sastāvs pēc diagnozēm (garīga rakstura traucējumi un psihiskas saslimšanas u. c.) rada grūtības šo prasmju apguvē;
- ģimeniskas un indivīda patstāvību veicinošas vides trūkums, tātad privātas dzīves neiespējamība;
- dzīvojot institūcijā, netiek veicinātas jaunu zināšanu un prasmju apguves iespējas atbilstoši cilvēka spējām un interesēm, kā rezultātā tiek zaudētas jau esošās prasmes un veidojas institucionālā atkarība;
- trūkst nodarbību organizēšanai piemērotas vides un arī darbinieku, materiālo resursu un speciālu darbnīcu;
- līdzdalības iespēju trūkums pat vienkāršās ikdienas aktivitātēs, ilgstoša bezdarbība un garlaicība;
- dzīvojot institūcijā, tiek veidota sociālā izolētība un izjūtams sociālo saišu trūkums.

(Kļaviņa & Pavloviča, 2010)

Sabiedrība pēdējā laikā strauji mainās un attīstās. Līdz ar to mainās arī aprūpes iestāžu klienti, jo arī viņi ir sabiedrības daļa. Tāpēc klientiem vajadzētu piedalīties sabiedrības dzīvē un pieņemt lēmumus par savu dzīvi. Jāsecina, ka cilvēkiem ar invaliditāti šādas iespējas nereti ir ierobežotas. Taču ANO Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām 19.pants nosaka tiesības uz neatkarīgu dzīvi. Un šī panta pamatprincipu ievērošanu nodrošina deinstitucionalizācijas (DI) process, veidojot sabiedrībā balstītos pakalpojumus, kas veidos uzlabojumus izglītības, veselības aprūpes un nodarbinātības pieejamībā.

Deinstitucionalizācija (turpmāk – DI) ir pakalpojumu sistēmas izveide, kas sniedz personai, kurai ir ierobežotas spējas sevi aprūpēt, nepieciešamo atbalstu, lai tā spētu dzīvot mājās vai ģimeniskā vidē. (Labklājības ministra rīkojums, 2015)

Personām ar invaliditāti deinstitucionalizācija ir neatgriezenisks process, kas ir veidojies, balstoties uz starptautiskajiem cilvēktiesību līgumiem, politiku un pakalpojumu nodrošināšanu dažādās valstīs visā pasaulē.

Mērķis - teorētiski un praktiski izpētīt VSAC „Rūja” pusceļa mājas klientu ar garīga rakstura traucējumiem dzīves prasmju apguves procesu no klienta un sociālā darbinieka skatupunkta

Uzdevumi:

1. Veikt teorētisku izpēti par cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem un viņu vajadzībām.
2. Raksturot pusceļa mājas misiju, mērķus, prioritātes, pakalpojumus, struktūru un personālu.

3. Raksturot pusceļa mājas sociālā darbinieka lomas, uzdevumus, metodes, darbības virzienus.
4. Analizēt dzīves prasmju apmācības programmas kapacitāti (piemērotību) personām ar garīga rakstura traucējumiem.
5. Analizēt ekoloģiskās sistēmteorijas pielietojumu sociālajā darbā ar pusceļa mājas klientiem.
6. Iegūt un analizēt datus par VSAC filiāles “Rūja” pusceļa mājas klientu dzīves prasmju apguves rezultātiem ar kvalitatīvo kontentanalīzes palīdzību.
7. Sniegt inovatīvu risinājumu aprūpes pakalpojumu sniegšanai pusceļa mājā.

Pētījuma objekts – pusceļa mājas klienti un sociālie darbinieki VSAC „Rūja”.

Pētījuma priekšmets – dzīves prasmju apguve VSAC „Rūja” pusceļa mājā.

Pētījuma metodes - daļēji strukturētā intervija, datu apstrāde un analīze.

Ar novērošanu un daļēji strukturētās intervijas palīdzību izvērtētas klientu pašaprūpes, neatkarības un patstāvīgās dzīves prasmes, kā arī noteikta prasmju mācīšanas, atjaunošanas, uzlabošanas vai uzturēšanas gaita.

Pētījuma jautājumi

1. Kā VSAC „Rūja” pusceļa mājas klientu esošās dzīves prasmes interpretē klients un sociālais darbinieks?
2. Kā dzīves prasmju apguve notiek no klienta un sociālā darbinieka skatupunkta?
3. Kādas sociālā darba metodes pielieto pusceļa mājas sociālais darbinieks klienta dzīves prasmju apgūvē?
4. Kāda ir sociālā darbinieka loma jaunu zināšanu transformēšanā klientiem ar garīga rakstura traucējumiem?
5. Kādi ir riski dzīves prasmju apgūvē pastāvošās programmas ietvaros?
6. Kāds atbalsts nepieciešams pusceļa mājas klientam, lai dzīvotu sabiedrībā?

Pētījuma bāze

VSAC “Vidzeme” filiāles “Rūja” pusceļa māja, sociālie darbinieki un pusceļa mājas klienti.

Pētījuma metodes

Tiks izmantota kvalitatīvā pētniecības metode – daļēji strukturētās intervijas ar sociāliem darbiniekiem un pusceļa mājas klientiem.

Pētījuma teorētiskā bāze

Maģistra darba teorētiskais ietvars ir ekoloģiskā sistēmu teorija, kas akcentē sistēmas apkārtējās vides ciešo mijiedarbību ar cilvēku. Izmantotas sociālā darba akadēmiķu Alekss Gitermans un Karela Germaina (*Alex Gitterman, Carel Germain*) atziņas. “Dzīves modelis”

palīdz cilvēkiem atrast un izmantot savas personīgās un vides stiprās puses un resursus, kas apmierinātu indivīda vajadzības. Izvēlētā teorija skaidro izprast situāciju un uzvedību klientam ar garīga rakstura traucējumiem. Caur ekoloģisko perspektīvu veic indivīda un vides novērtējumu.

Darba teorētiskajā daļā izmantotas sociālā darba speciālistu Līgas Kļaviņas un Gītas Pavlovičas atziņas un pētījumi par dzīves prasmju apmācības programmu pusceļa mājā. Tā rezultātā iegūti secinājumi par ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūciju klientu - personu ar garīgās attīstības traucējumiem sociālo rehabilitāciju pusceļa mājā. Norādīts, cik nepieciešams ir atbilstošs aprīkojums, apmācīts personāls un atbilstoša infrastruktūra. Šāda veida pakalpojums var uzlabot cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem dzīves kvalitāti.

Maģistra darba struktūra

Darba teorētiskās daļas pirmajā nodaļā tiks analizēts pusceļa mājas pakalpojums, klients ar garīga rakstura traucējumiem, raksturotas sociālā darbinieka lomas un vides, sabiedrības ietekmējošie faktori. Otrajā nodaļā autore analizēs pusceļa mājas dzīves prasmju apmācības programmu, reglamentējošos dokumentus. Trešajā nodaļā tiks pētīta ekoloģiskās sistēmu teorija, klients ar garīga rakstura traucējumiem teorijas skatījumā

Pētnieciskajā daļā tiks aprakstīta pētījuma metodoloģija un norises gaita, analizēti sociālo darbinieku un pusceļa mājas klientu intervijās iegūtie dati ar kontentanalīzes palīdzību. Darba noslēgumā tiks apkopoti secinājumi un izstrādāti ieteikumi pusceļa mājas dzīves prasmju programmas pilnveidošanai.

1. PUSCEĻA MĀJA KĀ PAKALPOJUMS KLIENTAM AR GARĪGA RAKSTURA TRAUCĒJUMIEM

Maģistra darba ietvaros autore vēlas noskaidrot pusceļa mājas nepieciešamības pakalpojumu klientam ar garīga rakstura traucējumiem. Tīks raksturots sociālās aprūpes centra klients ar garīga rakstura traucējumiem, izzināta pusceļa mājas pakalpojumu attīstība un sociālā darbinieka lomas.

Pusceļa māja - sociālās rehabilitācijas institūcija vai ilgstošas sociālās aprūpes un rehabilitācijas institūcijas struktūrvienība, kurā personām ar garīga rakstura traucējumiem nodrošina sociālās rehabilitācijas pakalpojumus. (Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, 2006)

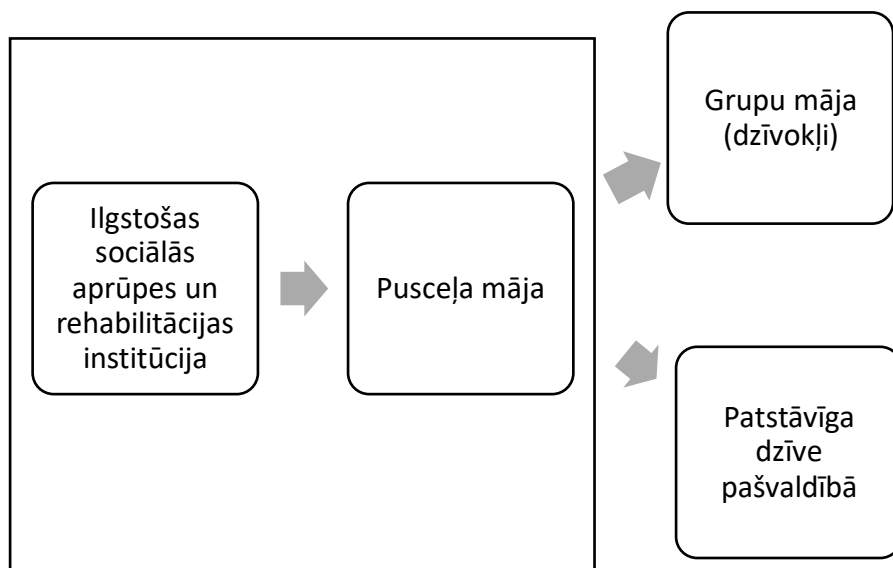
Pētot ārvalstu literatūru, pusceļa māja un sociālā rehabilitācija tiek skaidrota kā pakalpojums, kurā narkomāni, bijušie ieslodzītie pāriet uz neatkarīgu, drošu un jaunu dzīves vietu (sk. 1.1. tabulu).

1.1. tabula

Pusceļa mājas definīcija dažādos avotos

<i>Halfway house. (n.d.)</i>	<i>Pusceļa māja - vieta, kur ieslodzītie vai cilvēki ar garīgās veselības problēmām var palikt pēc tam, kad viņi atstāj cietumu vai slimnīcu, pirms sāk dzīvot savu dzīvi</i>
<i>Halfway house. (n.d.)</i>	<i>Pusceļa māja ir pārejas dzīves telpa tiem, kas nāk no ārstēšanās pēc vielu lietošanas, atkarību ārstēšanas un/vai garīgās veselības traucējumiem. To sauc arī par saprātīgu māju, atveseļošanas māju vai terapeitisko kopienu, pusceļā esoša māja ir droša vieta jaunizveidotai sabiedrībai, lai sāktu reintegrāciju sabiedrībā, vienlaikus uzturot uzraudzību un atbalstu. Nacionālais veselības institūts definē pusceļā esošu māju kā "dzīves un dzīvesvietu, kurā dzīvo bez alkohola un narkotikām, indivīdiem, kuri cenšas atturēties no alkohola un narkotiku lietošanas". Lai gan pusceļā var būt dažādas iezīmes, tām visiem ir noteiktas prasības, proti, atturēšanās no visa alkoholiskā un narkotikām vai atkarību izraisīša. Citas prasības ietver noteiktu pienākumu izpildi, darba pienākumus un obligātās grupas sanāksmes.</i>
<i>Goodtherapy.org, 2015</i>	<i>Pusceļa māja ir dzīvojamā ēka, kas paredzēta, lai palīdzētu cilvēkiem pāriet uz neatkarīgu dzīvi. Tās nosaukums norāda tā statusu kā "pusceļā" starp iestādi, piemēram, cietumu vai psihiatrisko slimnīcu, un pilnīgu neatkarīgu dzīvošanu mājās vai dzīvoklī.</i>

Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 27.1 panta otro daļu “pusceļa mājā sniedz sociālās rehabilitācijas pakalpojumus personām ar garīga rakstura traucējumiem, lai apgūtu iemaņas patstāvīgai dzīvei.” Šobrīd Latvijā ir piecas pusceļa mājas: VSAC “Vidzeme” pusceļa mājas “Ropaži” un “Rūja”; VSAC “Zemgale” pusceļa māja “Jelgava”; VSAC “Kurzeme” pusceļa māja “Ilģi”; VSAC “Latgale” pusceļa māja “Kalupe”. Pusceļa mājas darbojas no 2007. gada, taču statistikas dati nav pieejami par klientiem, kas atgriezušies uz dzīvi sabiedrībā, cik klienti ir atgriezušies ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās un cik klientiem ir grūtības atgriezties uz dzīvi sabiedrībā.

1. 1. att. Pārejas posms no ilgstošas sociālās aprūpes un rehabilitācijas institūcijas uz patstāvīgu dzīvi.

„Pusceļa māja” ir pārejas posms no sociālās aprūpes centra uz patstāvīgu dzīvi.

Nepieciešamību pēc pusceļa mājas pakalpojumiem nosaka tas, ka joprojām personas ar garīga rakstura traucējumiem nonāk situācijā, kad vajadzīgi pasākumi, kas palīdz atjaunot, uzlabot spējas, atraisīt spēkus un ticību tam, ka cilvēks pats var tikt galā ar savu ikdienu, būt pēc iespējas vairāk neatkarīgs no citiem. Viņiem ir traucēta socializācija, institucionālās aprūpes vidē nav pietiekamu iespēju pilnībā apgūt patstāvīgai dzīvei nepieciešamās sociālās lomas un normas, pārņemt cilvēces pieredzi un zināšanas, garīgās vērtības.

Aprūpes centrā dzīvojošo personu patstāvīgās iemaņas vēl nav pietiekošā līmenī attīstītas vai stabilizētas, tāpēc personām ir jādod iespēja pusceļa mājā apgūt patstāvīgai dzīvei nepieciešamās prasmes un iemaņas. Pusceļa mājā sniedz sociālās rehabilitācijas pakalpojumus:

- personām ar garīga rakstura traucējumiem, lai tās apgūtu patstāvīgai dzīvei vai dzīvei grupu mājā (dzīvoklī) nepieciešamās iemaņas;

- personām ar citiem funkcionāliem traucējumiem, lai tās apgūtu vai nostiprinātu patstāvīgai dzīvei nepieciešamās iemaņas. (Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, 2002)

No sociālā darba viedokļa cilvēki tiek definēti kā klienti, kuriem palīdz sociālais darbinieks.

Normatīvie akti sociālo rehabilitāciju paredz kā klienta izglītošanu, noteiktu atbalsta sniegšanu, programmu izstrādāšanu sadzīves iemaņu apgūšanai un pielāgošanai katra klienta vajadzībām un interesēm, konsultēšanu, informēšanu.

Lai labāk izprastu sociālā darbinieka darbību pusceļa mājā ir jāizprot sociālās rehabilitācijas jēdziens – “pasākumu komplekss, kura mērķis ir palīdzēt uzveikt fiziskos, garīgos vai psihiskos trūkumus un to sekas, kurus cilvēks pats nespēj pārvarēt, kā arī novērst vai mazināt invaliditātes, darba nespējas draudus, atraisīt spējas un spēkus, kā arī ticību sev, kas ļautu cietušajam atrast savu vietu sabiedrībā un darba tirgū” (Kļaviņa & Pavloviča, 2010, 34 lpp).

Lai noskaidrotu sociālās rehabilitācijas jēdzienu vairākos avotos, nepieciešams precizēt jēdziena saistību ar pusceļa mājas procesu kopumā, kas vērsts uz sociālās funkcionēšanas uzlabošanu, personas neatkarības veicināšanu dažādās jomās.

Maģistra darba autore pētot sociālās rehabilitācijas definīcijas dažādos avotos secina, ka sociālā rehabilitācija ir domāta personām ar invaliditāti, personām ar funkcionālajiem traucējumiem, bijušajiem ieslodzītajiem, kas atjauno un apmāca ar prasmēm, kas dažādu apstākļu dēļ zudušas. Tā ietver sociālās rehabilitācijas plāna izveidi, izglītošanu, lai uzlabotu patstāvīgās dzīves iemaņas (sk. 1.2. tabulu).

1.2. tabula

Sociālās rehabilitācijas definīcijas dažādos avotos

<i>Republic of Estonia Social Insurance Board Social rehabilitation, 2016</i>	<i>Sociālā rehabilitācija ir domāta visām personām ar invaliditāti un personām ar daļējām vai nekādām darba spējām, kam ikdienā ir nepieciešams atbalsts, lai tiktu galā ar ierobežojumiem, kas izriet no viņu invaliditātes vai īpašām vajadzībām.</i>
<i>Nugent, Pam M.S., 2013</i>	<i>Sociālā rehabilitācija:</i> • <i>Uzlabot sociālās funkcijas cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem vai invaliditāti.</i> • <i>Pakalpojumi un palīdzība, kas sniegta, lai palīdzētu bijušajiem ieslodzītajiem apgūt jaunu dzīvesveidu.</i>
<i>Labklājības Ministrija Sociālās integrācijas valsts aģentūra, b.g.</i>	<i>Sociālā rehabilitācija ir pasākumu kopums, kas palīdz iemācīties sadzīvot ar funkcionālajiem traucējumiem, atjauno vai apmāca tām prasmēm, kas dažādu apstākļu dēļ ir zudušas, palīdz cilvēkam atgriezties darba dzīvē un iesaistīties sabiedriskajās aktivitātēs. Tā ietver individuāla sociālās rehabilitācijas plāna izveidi, izglītošanu vides pielāgotības un palīgīdzekļu lietošanas jomā, lai uzlabotu mobilitāti un patstāvīgas dzīves iemaņas.</i>

Maģistra darba autore, secina, ka rehabilitācija ir pasākumu komplekss, pasākumi ir visaptveroši, sastāv no dažādām sfērām, sadarbība personām, komandai un ģimenes sadarbība, speciālisti izmanto darbā teorijas un praktiskās pieredzes pieejas.

Pusceļa mājā jāveido dažādas aktivitātes – klientu fiziskās un garīgās veselības uzlabošanai; audzinoši un izglītojoši funkciju kopums; vienkāršu darba iemaņu un darbinieka lomas apguve; psiholoģisko spēju atjaunošana; sociālās funkcionēšanas atjaunošana un uzlabošana.

Rehabilitācijas pamatā ir divas pieejas:

- individuāla pieeja, kas balstīta uz praktiskām iemaņām, lai klients būtu pēc iespējas neatkarīgāks un patstāvīgāks;
- ekoloģiski sistēmiskās pieejas rezultātā klients ir kā vides sastāvdaļa, kas attīstās nepārtrauktā mijiedarbībā ar vidi.

Normalizācija pievērš uzmanību invalīdu dzīves apstākļiem un viņu nākotnes perspektīvām un piedāvā plānu problēmu noskaidrošanai. Ar šī principa palīdzību tiek izveidoti darbības plāni kā invalīdiem dzīvot kopienās attīstot prasmes reālā dzīvē un praksē. Problēmas būtība nav cilvēkos ar invaliditāti, bet gan sabiedrības attieksmē un tās radītos šķēršļos. Sabiedrības attieksmi pret pieaugušu cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem atspoguļo šādi procesi – ilgstošās sociālās un rehabilitācijas institūcijās klienti dzīvo sociālā izolācijā, pusceļa mājas veidošana ir pirmais solis uz cilvēku vajadzību izvērtēšanu un daļēju pieņemšanu, integrācijas process klientam ar garīga rakstura traucējumiem ir veids kā atrasties starp pārējiem sabiedrības locekļiem, iekļaušana – sabiedrības izpratne un attieksme par garīga rakstura traucējuma cilvēkiem.

1.1. Klients ar garīga rakstura traucējumu - teorētisks raksturojums

Veselība kā viena no pamatvērtībām ir cilvēka dzīves kvalitātes, viņa ģimenes un arī sabiedrības labklājības pamats. (Latvijas republikas veselības ministrija, 2018)

Darba autore, pētot teorētisko literatūru, konstatē, ka tajā lietota dažāda terminoloģija, lai apzīmētu šajā darbā apskatīto mērķa grupu - personas ar garīga rakstura traucējumiem, cilvēki ar intelektuālās attīstības traucējumiem, cilvēki ar garīgo atpalcību. Apzīmējumu īpatnības atšķiras gadījumos, kad tiek apgūta ārvalstu pieredze.

Autore secina, ka visi iepriekšminētie apzīmējumi ir attiecināmi uz apskatīto mērķa grupu. Garīga rakstura traucējumi atspoguļo psiholoģiskajos, bioloģiskajos vai attīstības procesos, kas tiek izmantots, lai grupētu fiziskus un psiholoģiskus simptomus. Tie grauj cilvēka dzīvi (sk. 1.3. tabulu).

Garīga rakstura traucējumu definīcija dažādos avotos

<i>Eric, R. Maisel Ph.D., 2003</i>	<i>Garīga rakstura traucējumi ir sindroms, kam raksturīgi klīniski nozīmīgi traucējumi indivīda izziņas, emociju regulēšanas vai uzvedības ziņā, kas atspoguļo disfunkciju psiholoģiskajos, bioloģiskajos vai attīstības procesos, kas ir psihiskās darbības pamatā. Psihiski traucējumi parasti ir saistīti ar būtisku diskomfortu, sociālās, nodarbinātības vai citu svarīgu darbību.</i>
<i>John, M. Grohol, Psy.D., n.d.</i>	<i>Garīga rakstura traucējumus raksturo problēmas, kas skar prātu un garastāvokli. Nav labi izprotama to cēloņu izcelsme, bet simptomi ir zinātniski pamatoti un labi zināmi. Ārstēšana ietver psihoterapiju un medikamentus. Vairumam cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem ārstēšana ir efektīva.</i>
<i>Lavoie, S., n.d.</i>	<i>Garīga rakstura traucējumi ir plašs jēdziens, kas tiek izmantots, lai grupētu fiziskus un psiholoģiskus simptomus, kas izraisa patoloģiskas domas un uzvedību. Garīga rakstura traucējumi parasti tiek saukti par garīgām slimībām. Šīs slimības izraisa patoloģisku uzvedību, kas grauj cilvēka dzīvi.</i>

Personas ar garīga rakstura traucējumiem var dalīt grupās – funkcionālie traucējumi un to izpausmes atšķiras, kā arī atšķiras cilvēku apmācības vajadzības, metodes un pieejas sociālā darbā. Piemēram, personas ar autismu, Dauna sindromu, epilepsiju, uzvedības traucējumiem, šizofrēniju, kustību traucējumiem, garīgām slimībām utt.

Cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem atšķiras ar traucējumu izpausmēm un traucējumu cēloņiem. Cilvēka psihi nodrošina savstarpēji saistītas psihiskās funkcijas – apziņa, griba, atmiņa, uzmanība, uztvere, emocijas un domāšana. Šīs funkcijas savstarpēji viena otru ietekmē un tā rezultātā cilvēka dzīvē izpaužas kā ierobežojumi pašaprūpē, saskarsmē, uzvedības kontrolē un apmācībā.

„Statistikas dati rāda, ka Latvijā apmēram 5% jeb 112 600 iedzīvotāju sirgst ar garīga rakstura traucējumiem.” (Stāvausis, 2012, 60. lpp.). Ja analizējam reģistra uzskaitē esošo pacientu procentuālo sadalījumu diagnožu grupās, tad novērojams, ka vairums pacientu 75,2% reģistrēti ar hroniskām slimībām: šizofrēnija, epilepsija un citi organiski psihiski traucējumi un garīgā atpalcība. Cilvēkiem ar šizofrēniju ir raksturīgas halucinācijas, murgi un ilūzijas, bet pamatā nav pazemināts intelekts un viņi var dzīvot patstāvīgu dzīvi, ja tiek medicīniski kontrolēta situācija. Statistika par pusceļa mājas klientiem atsevišķi netiek izdalīta.

Funkciju traucējuma rezultātā rodas izmaiņas personas dzīvē, kas izpaužas pašaprūpē, uzvedības kontrolē, saskarsmē, prasmju apgūvē, orientēšanās telpā un laikā, darbaspējās.

“Latvijā par personu ar garīgas attīstības traucējumiem uzskatāmi tie, kam psihiskās darbības ainā centrālo raksturojumu ieņem stabili, izteikti un neatgriezeniski intelektuālās

darbības traucējumi, kas radušies organisku galvas smadzeņu darbības traucējumu rezultātā” (Kļaviņa & Pavloviča, 2010, 11 lpp). domāšanas traucējumi ir gan uztverē, gan atmiņā, gan iztēlē, kā arī emocionālā, valodā un visā personībā.

Latvijā saskaņā ar Starptautisko slimību klasifikāciju (SSK) noteiktas garīgās atpalcības pakāpes. Izšķir trīs garīga rakstura traucējuma pakāpes:

- viegla garīga atpalcība;
- vidēja garīga atpalcība,
- dziļa/smaga/stipra garīga atpalcība.

Latvijā garīgo atpalcību nosaka pēc četriem smaguma līmeņiem, un katram no tiem piešķirts attiecīgs kods (F70 – F73).

Viegla garīgā atpalcība – F70 – pieaugušajiem intelekta attīstības līmenis atbilst 9 – 12 gadiem. Iespējams, ka ir nelielas mācīšanās grūtības. Daudzi pieaugušie spēj strādāt, uzturēt labas sociālās attiecības un būt noderīgi sabiedrībai.

Vidēji smaga garīgā atpalcība – F71 – pieaugušā garīgais vecums starp 6 un 9 gadiem. Iespējama krasa attīstības atpalcība bērnībā, bet vairākums spēj mācīties, lai rastos dažādas sevis aprūpes iemaņas. Pieaugušiem vajadzīgs dažādas pakāpes atbalsts, lai spētu dzīvot un strādāt sabiedrībā.

Smaga garīgā atpalcība – F72 – pieaugušā garīgais vecums ir starp 3 un 6 gadiem. Nepieciešams nepārtraukts atbalsts.

Dziļa garīgā atpalcība – F73 – pieaugušā garīgais vecums ir mazāks par 3 gadiem. Ir lielas grūtības ar sevis apkopšanu, tīrību, kontaktiem un kustībām. (Slimību profilakses un kontroles centrs, b.g.)

Pēc autores darba pieredzes F70 un F71 grupas indivīdi ir apmācāmi, lai spētu dzīvot un strādāt sabiedrībā. Neviena diagnoze nav uz mūžu noteikta. Kopumā cilvēkam ar garīga rakstura traucējumiem var uzlaboties mācīšanās.

Svarīgi atcerēties, ka personām ar garīga rakstura traucējumiem ir:

- Apgrūtināta apkārtējās vides uztveršana,
- Gausākas kustības un darbības nekā pārējiem,
- Nesaprotami laika, izmēru, formas jēdzieni,
- Grūtības saskaroties ar jaunām un nezināmām lietām,
- Palēnināta reakcija uz apkārt notiekošo,
- Atšķirīgas sāpju uztveršanas spējas un izpratne,
- Izteiktākas izsalkuma un slāpju sajūtas(bada sajūta, negausība),
- Nespēja iztēloties lietas, kas nav redzamas,
- Grūtības saskaitīt, atņemt un veikt citas matemātiskas darbības,
- Grūtības sagādā lasīšana, rakstīšana,
- Grūtības izteikt savas vajadzības vai sajūtas,
- Grūtības atpazīt naudaszīmes un monētas,
- Vājas koncentrēšanās spējas,

- Nespēja ilglaicīgi saglabāt jaunu informāciju,
- Grūtības iemācīties krāsas, atšķirt garšas, smaržas.

Atbalsts un palīdzība, ko sniedzam cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem, jāvirza uz mērķi padarīt apkārtējo vidi saprotamu. Svarīgi palīdzēt viņiem saprast laika jēdzienu un to, kā orientēties tuvākajā apkārtnē, kā plānot un izlietot budžetu, kā lietot zināmus priekšmetus. Cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem jāsniedz iespēja piedzīvot savas gribas izpausmes un to, ka apkārtējie tās respektē. Neraugoties uz cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem prāta aprobežotību un īpatnībām, mācību un audzināšanas darba ietekmē iespējams paaugstināt intelekta potences.

Klientam mācot dzīvē noderīgās prasmes pusceļa mājas speciālistiem būtu noderīgi veikt novērtējumu par klienta realitātes uztveri. “Piecās dažādas realitātes uztveres kategorijas – telpa (kur?), laiks (kad?), kvalitāte (kā?), kvantitāte (cik?), cēlonis (kāpēc?)” (Kļaviņa & Pavloviča, 2010, 14 lpp).

2013. gadā VSAC filiālēs tika īstenots izmēģinājuma projekts „Priekšlikumi klientu grupēšanai un nepieciešamā pakalpojuma apjoma noteikšanai”. Tā rezultātā tika izstrādāta metodika klientu grupēšanai atbilstoši to aprūpes līmenim un veikta klientu aprūpes līmeņu noteikšana.

Pusceļa mājas pakalpojums pieejams klientiem, kas izvērtēti pa aprūpes līmeņiem atbilstoši viņu aprūpes spējām. 1. aprūpes līmenis – klientiem ir spēja veikt patstāvīgās dzīves prasmes un sociāli funkcionēt. Klientiem nav grūtību ievērot personīgo higiēnu un veikt pašaprūpi, bet viņiem ir nelielas grūtības telpu uzkopšanā, bankas norēķinu kartes un sabiedriskā transporta lietošanā. Dažiem klientiem ir saskarsmes un uzvedības problēmas.

Lai uzlabotu 1. aprūpes līmeņa klientu sociālo funkcionēšanu un saskarsmes prasmes, viņiem ir nepieciešami funkcionālo speciālistu, sociālā rehabilitētāja un psihologa pakalpojumi.

2. aprūpes līmenis - klientu funkcionalitāte pārsvarā nav traucēta. Viņiem trūkst dažādas prasmes: neprot gatavot ēdienu, lietot virtuves tehniku, uzklāt galdu, novākt traukus un tos nomazgāt; neprot uzturēt kārtībā savu istabu, lietot telpu kopšanas līdzekļus un noslaucīt putekļus. Klientiem var būt mobilitātes traucējumi: nespēj pārvietoties pa kāpnēm, veikt garākas pastaigas, lietot sabiedrisko transportu, nav izpratnes par drošību uz ielas, neprot patstāvīgi iepirkties, lietot bankas norēķinu karti, ar grūtībām spēj lasīt, rakstīt u.c.

Lai uzlabotu, atjaunotu, mācītu vai uzturētu patstāvīgās dzīves, pašaprūpes un personīgās higiēnas prasmes, klientiem ar 2.aprūpes līmeni ir nepieciešami sociālās aprūpes, sociālās rehabilitācijas un funkcionālo speciālistu pakalpojumi, kā arī vēlams viņus iekļaut darba prasmju, brīvā laika un radošo darbnīcu aktivitātēs. („Par Sociālo pakalpojumu attīstības”, 2013).

„Trešais aprūpes līmenis — personas fiziskās vai garīgās spējas ir smagi ierobežotas. Personas spēja veikt noteiktas pašaprūpes darbības ir traucēta; nepieciešams regulārs personāla atbalsts ikdienā. Sociālās aprūpes pakalpojuma sniedzējs nodrošina ārstniecības personas noteikto klienta uzraudzību un novēro funkcionālo traucējumu izmaiņas;

Ceturtais aprūpes līmenis — personas fiziskās vai garīgās spējas ir ļoti smagi ierobežotas, izteikta pašaprūpes spēju nepietiekamība, persona pilnībā aprūpējama un uzraugāma visu diennakti. Sociālās aprūpes pakalpojuma sniedzējs nodrošina ārstniecības personas noteikto klienta uzraudzību un novēro funkcionālo traucējumu izmaiņas.” (Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, 2002)

“Sociālā atstumtība ir process, kurā indivīds nabadzības un nepietiekamas izglītības, diskriminācijas vai citu apstākļu dēļ nespēj pilnībā vai daļēji iekļauties sabiedrībā un piedalīties sabiedrības ekonomiskajā, sociālajā un kultūras dzīvē. Sociāli atstumtam cilvēkam ir liegtas vai apgrūtinātas iespējas realizēt savas tiesības, iegūt pietiekamus ienākumus un saņemt dažādus pakalpojumus un preces, kuras viņam būtiski nepieciešamas.” (Kļaviņa & Pavloviča, 2010, 56 lpp) Personām ar garīga rakstura traucējumiem sociālā atstumtība var rasties gan sociālu parādību, gan individuālu apstākļu dēļ. Atstumtības process ietver dažādus sociālās atstumtības aspektus – ilgstošs bezdarbs, nabadzība, izolētība, noteikta vide, izglītības nepieejamība, pakalpojumu nepieejamība un izolētība no sabiedrības. Aspekti papildina viens otru un padziļina problēmas.

Sociālo atstumtību veido bezdarbs, nabadzība un sociālā izolētība. Visi šie faktori ir viens ar otru saistīti un veido loku, kas grūti pārraujams. Problēmu loks sākas ar sociālo izolētību. “Sociālā izolētība – sociālo sakaru un sociālā atbalsta, ko dod sociālās attiecības un iesaistīšanās sociālās grupās, trūkums” (Kļaviņa & Pavloviča, 2010, 57 lpp). Sociālā izolētība ir trīs līmeņi – primārais, sekundārais, terciārais. Klientiem ar garīga rakstura traucējumiem ir izolēti no pārējās sabiedrības daļas, jo atrodas institucionālā vidē un nav izveidojusies tāda pieredze, kuru cilvēks iegūst dabiskā veidā dzīvojot ģimenē. Institucionālā aprūpe nedod iespēju patstāvīgai dzīvei iegūt sociālās lomas, normas, pārmantot pieredzi un zināšanas, garīgās vērtības un līdz ar to ir traucēts socializācijas process. Dzīvojot institūcijā klienti kļūst pasīvi, pieticīgi, zūd interese par apkārt notiekošo un nav motivācijas, lai kaut ko mainītu. Institucionālā vide veicina vardarbību veicina vardarbību gan klientu starpā, gan attiecībās ar personālu. Liela daļa klienti vēlas personīgās brīvības, taču viņi ir pakļauti dienas režīmam un savas prasības pakārtot personālam. Līdz ar to zūd klientu pašapziņa un patstāvība.

Algots darbs lielākai sabiedrības daļai ir iztikas līdzekļu avots, kas stiprina pašapziņu, veido identitāti. Cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem bezdarba problēmas mūsu valstī ir saistītas ar atbilstošā aroda izglītību, kas nodrošinātu darba tirgum atbilstošu speciālistu, līdz ar

to nav pietiekami sagatavoti patstāvīgai dzīvei. Pašreiz ir iespējas saņemt profesionālo izglītību cilvēkiem ar invaliditāti Sociālās integrācijas valsts aģentūras (SIVA) ESF projektā “Personu ar invaliditāti vai garīga rakstura traucējumiem integrācija nodarbinātībā vai sabiedrībā” piedāvā Jūrmalas profesionālajā vidusskolā. Ilgstoša sociālo aprūpes centru klientiem ir problēmas ar Nodarbināto Valsts aģentūru (NVA) pakalpojumu saņemšanu, jo iestādē dzīvojošām personām ar veselības un darbaspēju ekspertīzes ārstu komisija ir noteikusi 100% darbaspēju zaudējumu, līdz ar to šie cilvēki nevar saņemt bezdarbnieka un darba meklētāja statusu. Šo statusu nevar iegūt arī pilnā valsts apgādībā esošie, tai skaitā arī pusceļa mājas klienti. NVA vēl joprojām nepiedāvā pusceļa mājas klientiem piemērotus pakalpojumus. Iesaistīšanās darba tirgū traucē sabiedrībā izveidotais stereotips, ka cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem darbu nespēj veikt kvalitatīvi un lai iesaistītu darba tirgu ir nepieciešami darba audzinātāji ar atbilstošām zināšanām. Cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem būtu jāattīsta darba iemaņas tādās jomās, kurās klients iesaistīsies, piemēram, vides un telpu uzkopšana, darbs veļas mazgātuvē, darbs pie zemniekiem. Tomēr darba specifikai jābūt virzītai uz vienu konkrētu darba jomu.

Nabadzības izpratne ir absolūtā un relatīvā. Absolūtā izpratne – iztikas līdzekļu minimumu nepieciešamība, lai izdzīvotu, relatīvā nabadzība – nosaka pēc trūcīguma pakāpes pret pārējo sabiedrību. Nabadzība visbiežāk tiek saistīta ar sociālo atstumtību, jo sociālā atstumtība attiecas uz plašāku resursu trūkumu. Attiecībā uz ilgstošas sociālās aprūpes centra klientiem, nabadzība saistās ar esošo zemo naudas līdzekļu daudzumu par kuriem viņi paši var sev iegādāties nepieciešamās preces. Kaut gan skatoties kā valsts iegulda lielus līdzekļus cilvēku ar garīgās attīstības traucējumiem pamatvajadzību nodrošinājumam valsts iestādēs – ēdiens, apģērbs, siltums, pajumte, kultūras aktivitātes. Tajā pat laikā iestāde tērē klienta ieguldīto pensijas daļu un valsts ieguldītos līdzekļus.

Par sociālai atstumtībai pretējo procesu var uzskatīt sociālo iekļaušanu. “Sociālā iekļaušana ir process, kas nodrošina nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām personām iespējas un resursus, kuri nepieciešami, lai pilnvērtīgi piedalītos sabiedrības ekonomikā, sociālā un kultūras dzīvē, nodrošinot sabiedrībā pieņemto dzīves līmeni un labklājību, kā arī lielākas līdzdalības iespējas lēmumu pieņemšanā un pieejamību personas pamattiesībām.” (Kļaviņa & Pavloviča, 2010, 64 lpp) Galvenās problēmas, kas saistītas ar sabiedrībā valdošo attieksmi, ir gan psihiskās slimības, gan garīgie rakstura traucējumi tiek uztverti kā stigma, kas atšķir klientus no sabiedrības. Stigmas ietekme ir divkārša. Sabiedrības stigma ir reakcija pret klientiem, kam ir garīga rakstura traucējumi. Pašstigma ir aizspriedums pret sevi. Stigmu var izprast ar trīs komponentiem: stereotipi, aizspriedumi un diskriminācija. Sabiedrības stigmuru raksturo – bailes un atstumtība, jo jāsaucas par personas saslimstību ar

garīga rakstura traucējumiem; autoritārisms – cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem ir bezatbildīgi, dzīvībai svarīgus lēmumus pieņem citi viņu vietā; labdarība – apkārtējā sabiedrība uztver kā bērnus, kas jāaprūpē. Nākamā problēma ir izglītības nepieejamība. Šīs problēmas rada izstumtība no darba tirgus.

Cilvēkam socializējoties kļūst daudzpusīgāka dzīves pieredze un veidojas sabiedriska būtne. Tās rezultātā cilvēks gūst sociālu pieredzi, normas, kas ir ciešā saistībā ar saskarsmi un darbību. Socializācijas procesā cilvēks iemācās – izturēties sabiedrībā, izzināt apkārtējo vidi gan dabā, gan sociālo vidi, organizēt savu sadzīvi, izprot reaģēt situācijās, izrādīt savas jūtas, emocijas, iesaistīties sabiedriskajā darbībā. Šie faktori ietekmē arī mijattiecības sociālās grupās. Cilvēkam ir nepieciešamas sociālās vajadzības – kontakti, pašapliecināšanās, pašapziņa. Socializācija personām ar garīga rakstura traucējumiem, kas uzturas ilgstošas sociālās aprūpes un rehabilitācijas centros ir ļoti nosacīta. Tā integrē klientu iestādē, bet nevis veic integrāciju sabiedrībā. Tā var notikt tikai reāli dzīvojot sabiedrībā ar noteiktu dienas kārtību, noteiktu dzīves ritmu, cieņu, dzīvojot kopā ar divdzimumu cilvēkiem.

Galvenie socializētāji pieejamie masu saziņas līdzekļi, darbinieki, aprūpes centra klienti un ģimenes (tiem klientiem kam ir šīs radnieciskās saites). Gadās, ka ir dažādi savstarpēji pretrunīgi un nesaderīgi socializētāji, kam ir citi vērtību kritēriji un uzvedības stili. Socializācijas procesā cilvēks mācās – kā izturēties, kā emocionāli reaģēt dažādās situācijās, kā pārdzīvot un izrādīt dažādas jūtas, kādā veidā izzināt apkārtējo dabas un sociālo vidi, kā adaptēties sabiedriskajai videi un tās nosacījumiem, kā organizēt savu sadzīvi, kā efektīvi piedalīties saskarsmē un kopīgajā darbībā.

Alternatīvo pakalpojumu nepietiekamība cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem veicina nonākt aprūpes institūcijās. Lielās institūcijas neveicina integrēšanos sabiedrībā, tā veicina sociālo izolāciju. Kā inovatīvs risinājums ir pusceļa māja, kuras mērķis ir apgūt iemaņas patstāvīgai dzīvei.

Pusceļa mājas pakalpojums ir paredzēts pieaugušām personām, kas vienmēr atrodas attīstības procesā, apmācot nepieciešams daudzkārtīgs atkārtojums, klientam pašam jāpiedalās savas dzīves veidošanā un attīstībā, jāpieņem palīdzība iespēju robežās – atbalsta palīdzība, jāattīsta prasmes un zināšanas atbilstoši personībai. Regulāras nodarbības piešķir klienta dzīvei saturu un lielāku jēgu. Jāatceras par barjerām, kas traucē mācību procesu, tās ir bailes, stress un mācību temps.

Maģistra darba autore secina, ka diagnožu un slimību profils ir daudzpusīgs. Katrai slimībai ir sava attīstības dinamika ar dažādām izpausmēm. Speciālistiem, kas strādā ar cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem ir jābūt ar plašām zināšanām par diagnozēm, definējumiem un slimību izpausmēm.

1.2. Pusceļa mājas pakalpojumu attīstība

Pusceļa māja ir vieta, kur cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem institūcijas vidi pietuvina ģimeniskai videi. Šis sociālais pakalpojums veicina integrēšanos sabiedrībā un ir pāreja uz alternatīvo aprūpi.

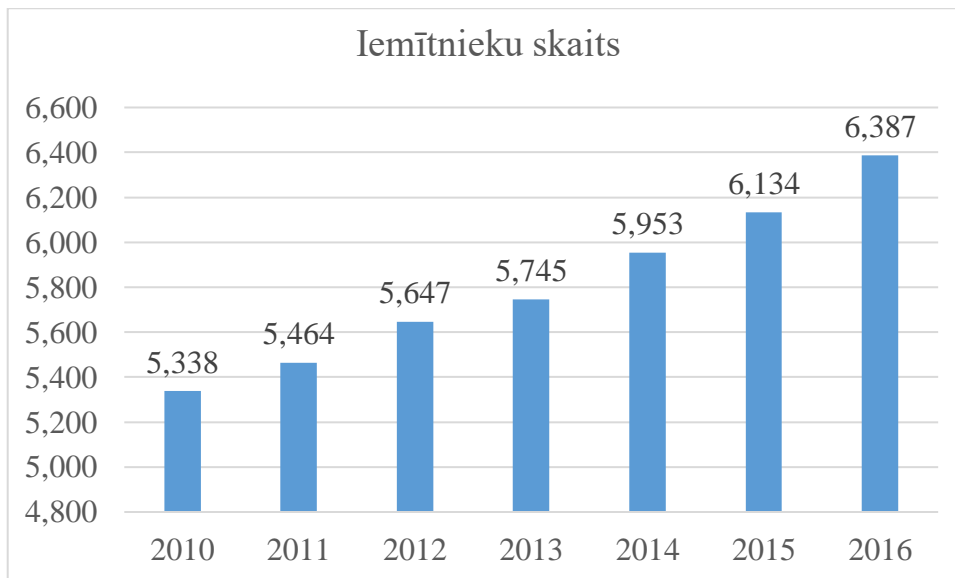
2007. gadā aprūpes centros atvērtas pirmās sešas pusceļa mājas – SAC Kalupe, SAC Ilģi, SAC Jelgava, SAC Allaži, SAC Ropaži un SAC Rūja. No tām likvidēta ir SAC Allaži.

Pusceļa māja ir aprūpes iestāde, kurā var uzturēties ierobežots klientu skaits, kaut arī pieprasījums pēc šāda pakalpojuma ir liels. Piemēram, pusceļa mājā „Rūja” vieta ir 30 klientiem, kuriem nepieciešams šāds pakalpojums. Pusceļa mājas ir izveidotas, pateicoties Eiropas Savienības finansējumam. Pusceļa mājā „Rūja” uzturas cilvēki gan ar garīgā rakstura traucējumiem, gan ar psihiskām saslimšanām.

Autore uzskata, ka būtu jāveicina kvalitatīvāka pusceļa mājas attīstība, jo cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem ir jābūt iespējai integrēties sabiedrībā. Šīs sabiedrības daļas pārstāvji bieži tiek uzskatīti par sociāli atstumtiem, tādēļ pusceļa mājas galvenais uzdevums ir palīdzēt pilnvērtīgāk apgūt dzīves prasmes un mijiedarboties ar citiem cilvēkiem. Uzturēšanās pusceļa mājā ir svarīgs posms klientu pilnveidei, lai viņi spētu patstāvīgi rūpēties par sevi un savām vajadzībām.

Autore pēc savas darba pieredzes secina, ka socializācija personām, kuras atrodas institucionālā vidē, ir nosacīta. “Institucionālā aprūpe, rehabilitācija tikai integrē dzīvei organizācijā, bet neveicina cilvēka integrāciju sabiedrībā, ko var veikt, tikai reāli dzīvojot tajā, adaptējoties kopienā.” (Kļaviņa & Pavloviča, 2010)

Izpētot informāciju Centrālās statistikas pārvaldes datubāzē par ilgstošas sociālās aprūpes un rehabilitācijas iemītņieku skaitu, varu secināt, ka tas pieaug, bet pusceļa mājas pakalpojumu saņēmēju skaits paliek nemainīgs (2 – 3% no kopējā iemītņieku skaita).

1. 2. att. Ilgstošās sociālās aprūpes un rehabilitācijas centru iemītnieku skaits (Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvalde, 2010. – 2016.)

Pēc statistikas informācijas ir būtiski jautājumi, kas nesniedz atbildi. Kāpēc pusceļa māju skaits ir tik mazs atbilstoši kopējam klientu skaitam?

Kā vēl vienu problēmu varētu minēt to, ka klienti, kuri ilgstoši uzturējušies sociālās aprūpes centros, ir pieraduši pie tā, ka viņu vietā tiek veikta telpu uzkopšana un sniegta palīdzība aprūpēt sevi. Tas ir traucēklis klientam pilnveidot ierobežotas iespējas mācīties un attīstīt savas un jaunas dzīves iemaņas.

1.3. Sociālā darbinieka loma pusceļa mājas pakalpojuma realizācijā

Vienam cilvēkam sabiedrībā var būt daudz lomu un sociālo statusu. Sociālās lomas atspoguļo cilvēkam uzstādītās prasības un izturēšanās veidu, kas atbilst viņa konkrētajam statusam.

Apkopojot sociālās lomas definīcijas, maģistra darba autore secina, ka sociālā loma ir saistīta ar noteiktu uzvedību un saskarsmi sociālajā vidē (sk. 1.4. tabulu).

1.4. tabula

Sociālās lomas definīcija dažādos avotos

role. (n.d.). Dictionary.com Unabridged.	Sociālā loma – tiesības, pienākumi un paredzamās uzvedības modeļi, kas saistīti ar konkrētu sociālo statusu.
role. (n.d.). Merriam-Webster dictionary	Sociālā loma – sociāli sagaidāms uzvedības modelis, ko parasti nosaka indivīda statuss konkrētā sabiedrībā
role. (n.d.). BusinessDictionary.	Sociālā loma – paredzēta vai paredzama uzvedība, kas saistīta ar noteiktu pozīciju vai statusu grupā vai organizācijā

Sociālais darbinieks analizē sociālās attiecības un strādā ar klientiem, lai atrastu risinājumu tām problēmām, kas kavē klienta sociālo funkcionēšanu. (Moors, 2007, 10.-13.lpp.)

Sociālais darbinieks ir spējīgs saskatīt to, ko citi neredz, un var palīdzēt rast apzīmējumu tām lietām, notikumiem un sajūtām, kas cilvēkiem sagādā problēmas. Tas ir sarežģīts darbs, un panākt konkrētu rezultātu nav tik viegli kā izklausās – ir jāstrādā gan sociālajam darbiniekam, gan klientam. No sociālajiem darbiniekiem tas prasa dziļu izpratni par to, kāda ir vadošā vērtību sistēma un orientācija sabiedrībā kopumā, kādas ir mainīgās vērtības katra cilvēka dzīvē un kādas ir tās pamatvērtības, kas ir saistošas sociālā darbinieka profesijā (Roga-Wiles, 2016).

Pusceļa mājas sociālais darbinieks ir viena no galvenām personām, kas ir ciešā sadarbībā ar klientu.

Balstoties uz grāmatu “Ievads sociālajā darbā un sociālajā dzīvē” un “Vispārējā prakse ar organizācijām un kopienām” autoru Čārlzs Zastrovs (*Charles Zastrow*) un Karens K. Kirsts-Ašmans (*Karen K. Kirst-Ashman*) atziņām, darba autore secina, ka viena no galvenajām sociālā darbinieka lomām ir **iespēju devējs – palīdzētājs**. Sociālais darbinieks sniedz atbalstu, iedrošinājumu un rod priekšlikumus klientam, lai tas spētu tikt galā ar uzdevumiem un problēmām daudz vieglāk, palīdz klientam tikt galā ar stresiem. Lai veiksmīgi pildītu šo lomu, ir nepieciešamas šādas prasmes: cerības vairošana, pretestības un divkosības mazināšana, jūtu atpazīšana un vadīšana, iekšējo spēku identificēšana un atbalstīšana. Darbinieks dod klientam iespēju iesaistīties savu problēmu risināšanā un uzņemties atbildību par savu lēmumu īstenošanu. Tāpat sociālais darbinieks var palīdzēt sākt kādu aktivitāti, kuru klienti turpina patstāvīgi. Pildot iespēja devēja lomu, sociālais darbinieks rada priekšnoteikumus attīstībai. Sociālais darbinieks veic arī padomdevēja lomu, kā dzīvot mainīgajā sociāli ekonomiskajā vidē.

Darbojoties ar klientu, sociālais darbinieks pilda **koordinatora – plānotāja** lomu. „Koordinators ir tas, kurš saliek visas daļas kopā organizētā veidā. Piemēram, ģimenei, kurai ir multiproblēmas, nepieciešama palīdzība no dažādām institūcijām, kā arī nepieciešams, lai šīs organizācijas savā starpā sadarbotos. Koordinators ir tas, kurš šīs aģentūras koordinē, lai darbības nedublētos un nerastos konfliktsituācijas.” (Zastrow, 2009, p. 73) Tā ir sadarbība starp dažādām organizācijām un iestādēm, lai veiksmīgāk palīdzētu klientiem. Sociālais darbinieks var izstrādāt un izplānot dažādas aktivitātes un projektus ideju izstrādāšanā un realizēšanā.

Dzīves prasmju apgūvē darbiniekam jābūt **skolotājam – izglītotājam**, kas sniedz informāciju un palīdz iemaņu veidošanā. Viņam jābūt apveltītam ar plašu zināšanu loku, labām komunikācijas prasmēm, jāprot vieglā valoda, lai tēmas klientam būtu saprotamas. Veicot izglītotāja lomu sociālais darbinieks palīdz klientam apgūt jaunas prasmes, būt par savas dzīves noteicēju, izjust savu spēku un redzēt savu darbības rezultātu. Izglītības process klientiem dod iespēju būt gan skolniekiem, gan skolotājiem, jo viņi dalās gan zināšanās, gan prasmēs ar citiem

klientiem. Šī loma papildina nākošās divas lomas. Pusceļa mājas apmācību programmu izveidē jābūt gan zinošam **jaunā ieviesējam**, gan arī iemaņām kā **izmaiņu veicējam, attīstītājam**. Attīstītāja loma atkarīga no resursiem, motivācijas, vērtības. Darbinieka galvenais mērķis ir palielināt un attīstīt sociālā stāvokļa viengabalainību. Viņa mērķis ir atbalstīt cilvēkus, lai risinātu sociālās problēmas – viņš ir iesaistīts procesā.

Sarežģīta, bet svarīga loma ir **advokāts**, kas aizstāv klientu. Aizstāvēšana ir aktīva rīcība klienta interesēs. Advokāts runā klienta vārdā, kas bieži vien nepieciešams, lai iegūtu vajadzīgo rezultātu. Ne mazāk svarīga loma ir organizētājs un aktīvists, kas klientus iesaista ārpus pusceļa mājas aktivitātēs. (Zastrow, 2009); (Kirst-Ashman & Hull, 2008.) Šajā lomā sociālais darbinieks aizstāv izstumto, devianto vai nespējīgāko klientu. Viņš atbalsta inovācijas un efektīvu pakalpojuma plānu.

Autore plašāk apskatīs **starpnieka** lomu, jo tā ir nozīmīga sadarbībā ar klientu un viņa dzīves prasmju apguvi. Starpnieka loma ir svarīga gaidāmām pārmaiņām jaunajā vidē. Sociālais darbinieks ir cilvēks, kas palīdz klientam iepazīt jauno pakalpojumu un pilda starpnieka lomu ar citām institūcijām. Ar šīs lomas palīdzību darbinieks palīdz klientam izveidot jaunus kontaktus, uzlabot savas spējas problēmu atrisināšanā, tādējādi, kopā sadarbojoties, stimulē viens otru, kas rada sava veida enerģiju, lai sevi uzturētu. Sociālais darbinieks, pildot starpnieka lomu, var izmantot vēl citas lomas, kas papildina viena otru vai pat pārklājas. Piemēram, iespēju devējs – palīdzētājs, skolotājs – izglītotājs. Darbinieks sniedz padomu, sniedz informāciju par pusceļa mājas pakalpojuma saņemšanas kārtību, par iekšējās kārtības noteikumu ievērošanu, par priekšrocībām, kādas ir pēc pakalpojuma saņemšanas. Pusceļa mājas pakalpojumi var būt izglītojoši, psiholoģiski, izklaidējoši un uz veselību orientēti.

Praksē nenorobežojas viena loma no otras, un tās palīdz sociālam darbiniekam būt radošam un veiksmīgāk sasniegt izvirzīto mērķi dzīves prasmju apguvē klientiem.

Noderīga ir atziņa, ka dzīves prasmes apgūst pieauguši cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem. Viņiem šis apguves process vienmēr atrodas attīstībā un ir nepieciešams vairākkārtējs atkārtojums. Liela nozīme ir tam, ka klients pats vēlas piedalīties savas dzīves veidošanā un pilnveidošanā, nosakot tai zināmu saturu.

Autore secina, ka sociālā darbinieka lomas var iedalīt divās daļās: vienas atbild par darbu ar klientu, bet otras - par organizatorisko darbu.

“Praktiķi atzinuši, ka apmācību procesā jāatceras par barjerām, kuras traucē jeb bloķē mācīšanās procesu. Tās ir – stress, bailes un ātrs mācīšanās temps.” (Kļaviņa & Pavloviča, 2010)

Sociālajam darbiniekam darbā ar klientiem, kuriem ir garīga rakstura traucējumi, ir svarīgi apzināties tās lomas, kuras nepieciešamas, lai sekmētu sadarbību ar klientiem, kā arī, lai klienti labāk tiktu sagatavoti pārmaiņām – patstāvīgai dzīvei.

Galina Štinova, Minnenur Galaguzova, un Julia Galaguzova (*Галина Штинова, Минненур Галагузова, Юлия Галагузова*) savā grāmatā “Sociālā pedagoģija: mācību grāmata universitātēm” atzīmē šādas sociālā darba profesionālās vērtības:

- cienīt klienta personību un atzīt katra indivīda vērtību;
- pieņemt klientu tādu, kāds tas ir;
- neizturēties nosodoši pret klientu;
- cienīt klienta tiesības uz pašnoteikšanos;
- cienīt klienta uzticēšanos;
- ticēt cilvēka spējai mainīties, augt un pilnveidoties;
- spēt saprast cilvēka kā unikāla radījuma sociālo dabu, kurš tomēr ir atkarīgs arī no citiem cilvēkiem, lai īstenotu savu unikalitāti;
- rast individuālu pieeju klientam;
- cienīt konfidencialitāti;
- nezaudēt empātiju;
- būt emocionāli atvērtam un spēt radīt kontrolētu tuvināšanos, t.i., spēt panākt emocionālo saikni ar klientu, taču saglabāt paškontroli;
- profesionāli attīstīties;
- vienmēr strādāt klienta interesēs;
- tiekties uz sociālo taisnīgumu. (Галагузова, Штинова & Галагузова, 2008)

Nepieciešamais priekšnoteikums dzīves prasmju apgūvē ir pozitīvs psihosociālais klimats nodarbību telpā. To veido cieņas pilnas, labvēlīgas attiecības.

1.4. Vides un sabiedrības ietekmējošie faktori

Lai izprastu klientu ar garīga rakstura traucējumiem būtiski ir vides faktori, kas spēj ietekmēt klienta adaptācijas procesu un arī dzīvesprasmju apguvi. Adaptācijas pamatā ir pielāgošanās spēja noteiktai videi. Tās pamatā ir ietekme uz fizisko, sociālo, politisko, kultūras vidi. Svarīgi pievērst uzmanību fiziskai un sociālai videi, kā arī institucionālai videi. Šīs vides ietekmes saistītas ar cilvēka pieredzi un darbību.

Fiziskā vide skaidro dabisko un izveidoto pasauli. Fiziskā vide ietver zemi, gaisu, ūdeni, augus un dzīvniekus, ēkas un citu infrastruktūru, kā arī visus dabas resursus, kas

nodrošina mūsu pamatvajadzības un sociālās un ekonomiskās attīstības iespējas. Šodien pastāv sarežģīta mākslīga fiziskā vide. Cilvēki dzīvo, mijiedarbojoties ar to, un to ietekmē ļoti tehnoloģiski attīstīta sabiedrība. Mājas, uzņēmējdarbības un ielas veido cilvēka radīto fizisko vidi pasaulē. (Miller, 2018)

Katra institūcija veido savu apkārtējo vidi, lai tā būtu pieejama klientiem.

Sociālā vide – cilvēku radītā vide kā kontrasts pret dabisko vidi; sabiedrības kopums, it īpaši attiecībā uz indivīdu. (social environment, n.d.; Dictionary.com Unabridged)

Viss kas saistīts ar sabiedrību, sociumu un arī ar cilvēka dzīvi sabiedrībā. Jebkurš vides apstākļi vairāk vai mazāk var veicināt izmaiņas vides sistēmā. Vērā ņemot tagadnes apstākļus, pagātnes apstākļus un arī nākotnes. Apzinot klientu sociālie darbinieki pievērš uzmanību ne tikai tagadnei, bet arī pagātnei un cenšas prognozēt iespējamās izmaiņas nākotnē.

Sociālā vide ir pielīdzināta cilvēka kultūrai un psihologs Greijems Volles (*Graham Wallas*) ir to nosaukuši par savu "sociālo mantojumu". Sociālie aspekti aptver tādas sabiedrības formu, kurā mēs kļūstam par dalībniekiem, kā arī normas un standartus, kurus mēs pieņemam kā mūsu tautas tradīcijas. Cilvēka socializācija parāda, ka viņam jāiemācās dzīvot ne tikai kā indivīdam, bet gan kā sabiedrības loceklim, pie kuras viņš pieder. Tomēr pastāv vēl viens socializācijas aspekts, kas prasa, ka cilvēkam jāiemācās pielāgoties viņa sabiedrības piedāvātajiem materiālajiem apstākļiem. Sociālā vide katrai personai rada pielāgošanās problēmu. Sociālo vidi bieži ietekmē gan dabīgā, gan veidotā vide.

Tādejādi sociālā darba profesija ir viena no tām, kas plāno un organizē sadarbību ar institūcijām, kā arī risina klientu savstarpējo attiecību un sociālo problēmu kompleksu. Šīs vides mijiedarbojas viena ar otru.

Svarīgi pieminēt, ka izšķir vēl divas vides – iekšējā un ārējā vide. Ārējās vides ietekmi uz cilvēku raksturo inflācijas līmenis, viss kas saistīts ar cilvēka dzīves kvalitāti, kopienas sastāvs un struktūra. Iekšējā vide veido kopienas atsevišķi locekļi.

Klientam svarīga ir darbinieku attieksme un sajūta, ka viņš ir drošībā. Šis atbalsts dod psiholoģisku iedrošinājumu un stimulu iesaistīties pusceļa mājas dzīvesprasmju apguves programmā. Dzīvošanas sistēmā klientam nepieciešama piemērota informācija, barība, izglītībai nepieciešamie līdzekļi, lai spētu sevi attīstīt.

Attiecības starp sociālo darbinieku un klientu tiek izprastas un respektētas atkarībā no dzimuma, tautības, vecuma, ticības. Institucionālā vidē šīs attiecības ir vienlīdz nozīmīgas. Ilgstoša atrašanās institucionālā vidē neuzlabo klienta psihisko veselību, ne sociālo funkcionēšanu. Tāpēc kā risinājumu autore redz dzīvesprasmju apguvi pusceļa mājā.

Pusceļa mājā piedāvā speciālistu izvērtētu un individuālajām vajadzībām piemērojamu pasākumu kompleksu. Vispirms tā ir vide, kurā klients trenējas organizēt dzīvi, apzināties savas vajadzības, izdarīt izvēles un uzņemties par tām atbildību, veidot attiecības.

Klienti, ilglaicīgi atrodoties institucionālā vidē, ir uzskatāmi par izolētiem no pārējās sabiedrības. Tādēļ viņiem liegtas iespējas apgūt pieredzi dabiskā ceļā. Bērnu nami, bērnu sociālās aprūpes institūcijas “nedod iespēju pilnībā apgūt patstāvīgai dzīvei nepieciešamās sociālās normas un lomas, pārmantot cilvēces pieredzi un zināšanas, garīgās vērtības, kā rezultātā ir traucēta personas ar garīga rakstura traucējumiem socializācija.” (Kļaviņa & Pavloviča, 2010, 58 lpp)

Sabiedrības attieksmi veido vairāki procesi:

- sabiedrības attīstība kopumā,
- stereotipi,
- vārdi un lietojamie termini.

Var izdalīt vairākus sabiedrības attieksmes etapus:

- Ignorance - sākotnēji sabiedrībā nebija nekādas attieksmes pret cilvēkiem ar invaliditāti. Pastāvīga cīņa un sugas konkurence liedza jebkādas iespējas izdzīvot tiem, kuru spējas ierobežo viņu funkciju traucējumi. Tika izveidotas pirmās slimnīcas un aprūpes iestādes ar baznīcu atbalstu.
- Ārstēšana - tika veikta ar mērķi situāciju normalizēt. 19. un 20.gadsimtā bija strauja medicīnas un mehānismu attīstība.
- Iekļaušana – jauns process, kurš uzsācies tikai pagājušā gadsimta vidū. Aizvien vairāk cilvēce sāk uztvert katru indivīdu kā vērtību, un to atbalsta daudzu vadošo valstu politika. Tas ir process, kas lai gan nesen uzsācies, atrodas straujā attīstībā. (Anča & Neimane, 2014)

Autore uzskata, ka sabiedrībā vēl joprojām pret klientu ar garīga rakstura traucējumiem ir negatīva attieksme un vērojama izslēgšana no sabiedrības. Šobrīd pastāv daudz šķēršļu gan izglītībā, gan informācijas un sakaru sistēmās, gan darba vidē, gan veselības un sociālā atbalsta dienestos, gan sabiedrisko organizāciju pieejamībā.

Valstī no vienas puses aizvien aktuālāks kļūst jautājums par jaunu darbaroku piesaisti, bet no otras puses pieaug to cilvēku skaits, kuri savu funkcionālo traucējumu dēļ nespēj iekārtoties darbā un dzīvo nabadzībā. Nepārdomāti organizēto pakalpojumu dēļ valstī veidojas liela cilvēku grupa, kas ir pasīva labuma saņēmēja. Pieradums izmantot jau visu gatavu, jo īpaši cilvēkiem, kas ieguvuši invaliditāti jau no agras bērnības, liek zaudēt motivāciju līdzdarboties savas dzīves veidošanā – lēmumu pieņemšanu, ekonomiskā stāvokļa uzlabošanu un dažādās ikviena cilvēka ikdienā parastās lietas atstājot citu ziņā, neuzņemoties atbildību par notiekošo.

Tāpēc nesaņemot pietiekamu atbalstu, cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem var nokļūt riska grupā, kas viegli pakļaujas nelabvēlīgai ietekmei vai tiek izmantota, tādējādi pieaug sabiedrībā nevēlamas parādības, piemēram, narkomānija, alkoholisms, pretlikumīgi nodarījumi. Šī situācija veicina sabiedrības stereotipus par cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem – kā apkārtējiem bīstamiem un izolējamiem, kā arī rada nedrošu un nedraudzīgu vidi kopumā.

2. PUSCEĻA MĀJAS DZĪVES PRASMJU APMĀCĪBAS PROGRAMMA

Noskaidrojot gan sociālā darbinieka lomu, gan sociālās rehabilitācijas jēdzienu, autore secina, ka sociālais darbinieks ir sociālās vides stimulētājs un attīstītājs. Viens no darbības virzieniem, lai sagatavotu klientu patstāvīgai dzīvei, ir nodrošināt viņu ar nepieciešamajām dzīves prasmēm. Sociālais darbinieks un pusceļa mājas vadītājs ir nepieciešamo dzīves prasmju izstrādātāji un izglītotāji.

Pastāvot pusceļa mājai, jau desmit gadus ir izveidotas programmas, kas balstās uz normatīviem aktiem, izstrādāto iestādes reglamentu, klientu vajadzībām un starpprofesionāļu praktisko pieredzi.

Darba autore analizēs pusceļa mājas pakalpojumu reglamentējošos dokumentus, programmu saturu, iepazīstinās ar pusceļa mājas darbinieku struktūru un dzīves darbībai nepieciešamajām prasmēm.

2.1. Reglamentējošie dokumenti

Balstoties uz Labklājības Ministrijas informāciju, viens no uzdevumiem ir paplašināt pusceļa mājas pakalpojumu. Reglamentējošos dokumentos tiek atspoguļotas pusceļa mājas iespējas pakalpojumu attīstībā un funkcionēšanā.

Ministru Kabineta rīkojumā “Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014. - 2020. gadam” ir veicināt personu ar invaliditāti virzību uz neatkarīgu dzīvi un iekļaušanos dažādos sociālajos procesos. Pamatnostādņu mērķis ir veidot personas individuālajām vajadzībām atbilstošu vidi, kas sekmētu personas neatkarīgu un cieņpilnu dzīvi. („Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas”, 2015) Konvencija ir cilvēktiesību dokuments, kas skar vairākas tiesību jomas: politiskās, pilsoņa, sociālās, ekonomikas un kultūras. Tiesību atzīšana ir viena no svarīgākajām pamatvērtībām. Un tā dod skaidru norādījumu, ka cilvēkam ar invaliditāti ir jādod iespēja būt sabiedrībā un šīs konvencijas izvirzītās prasības, palīdzētu attīstīt sociālo darbu un rehabilitāciju. Pamatnostādnes koordinē Labklājības ministrija, bet jābūt arī sapratnei un rīcībai no pārējām Ministrijām. Konvencijai ir četri virzieni:

- “Izglītība – dzīvei nepieciešamās prasmes un iemaņas ir būtisks priekšnoteikums, lai veicinātu personu ar invaliditāti iekļaušanu sabiedrībā un nodrošinātu šīm personām lielāku neatkarību;

- Sociālā aizsardzība – veikt pasākumus personu ar invaliditāti labklājības līmeņa paaugstināšanai, samazinot nabadzības riskam pakļauto personu skaitu, un nodrošināt, ka ikviena persona ar invaliditāti saņem mērķtiecīgu un efektīvu valsts atbalstu atbilstoši personas funkcionālā traucējuma veidam;
- Sabiedrības izpratne – veicināt personu ar invaliditāti iespējas īstenot cilvēktiesības un brīvības vienlīdzīgi ar citiem un dzīvot pilnvērtīgu, cieņpilnu dzīvi, nodrošinot kvalitatīvu informatīvo un demokrātisko telpu, tādējādi stiprinot sabiedrības savstarpējo komunikāciju un izpratni;
- Nodarbinātība - veikt pasākumus personu ar invaliditāti iekļaušanai darba tirgū, sniedzot attiecīgu atbalstu.” („Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas”, 2013)

Noteikumi “Par dienas centru, grupu māju (dzīvokļu) un pusceļa māju izveidošanas un uzturēšanas izdevumu līdzfinansēšanu” akceptēti MK noteikumos Nr. 829. Ir noteikti kritēriji – pusceļa māja kā pakalpojuma sniedzējs ir reģistrēts Uzņēmumu reģistrā. Noteikumi norāda darbinieku amatu sarakstu. Pusceļa mājas klientam nodrošina šādus pakalpojumus: mājokli, ēdināšanu, prasmju novērtēšanu, dzīves prasmju programmas apguvi, sociālo un darba prasmju pilnveidošanu. Katram klientam tiek izveidots rehabilitācijas plāns, kas atbilst nepietiekamo prasmju pilnveidošanai un apguvei. Rehabilitācijas plāna izpildes izvērtēšana un korekcijas veikšana. Rehabilitācijas programmas laikā notiek klienta prasmju un iemaņu novērtējums un tiek sniegts personīgs atbalsts iemaņu papildināšanai un jaunu iemaņu apgūšanai. Klientam tiek sniegta informācija, atbalsts, konsultācijas un tiesību aizstāvēšana.

MK noteikumi Nr. 338 “Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem” ietver pusceļa mājas pakalpojuma nodrošināšanu klientiem ar garīga rakstura traucējumiem mājokli, sociālo rehabilitāciju un patstāvīgai dzīvei nepieciešamo pašaprūpes iemaņu un dzīves prasmju apgūšanu vai nostiprināšanu. Šo pakalpojumu sniegšanā iesaista sociālo darbinieku, sociālo rehabilitētāju un sociālo aprūpētāju. Pusceļa mājas pakalpojuma sniegšanai jānodrošina dzīves prasmju apgūšanas programmas un izglītošana par dažādām tēmām. Noteikumos ir norādīts ar ko klientu ir jānodrošina (piemēram, mīksto inventāru, gultas veļu u.c.). Minēts, ka regulāri jāinformē sociālais dienests par DI minētā plāna izvirzīto mērķu un uzdevumu sasniegšanu viena mēneša laikā pēc pusceļa mājas pakalpojuma sniegšanas uzsākšanas. Beidzot sociālās rehabilitācijas apmācības pusceļa mājā jāsaņem kopsavilkums par sasniegtajiem rezultātiem, ja klients ar garīga rakstura traucējumiem ir piemērots grupu mājai (dzīvoklim).

Pakalpojumu sedz no valsts budžeta, jo pusceļa māja ir valsts sociālās aprūpes struktūrvienība. Ilgstošas sociālās aprūpes institūcijām ir tiesības noteikt klientam izmaksājamo summu, tas sastāda 15 procentus no valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums sniedz termina skaidrojumu, kas ir pusceļa māja. Pusceļa māja — sociālās rehabilitācijas institūcija vai ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas struktūrvienība, kurā personām ar funkcionāliem traucējumiem nodrošina sociālo rehabilitāciju, patstāvīgai dzīvei nepieciešamo pašaprūpes iemaņu un dzīves prasmju apgūšanu vai nostiprināšanu. (Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, 2002) Likums regulē pakalpojumu un palīdzības sniegšanas un saņemšanas pamatprincipus, kā arī klienta tiesības. Katram klientam ir tiesības uz savu aprūpes līmeņa pakalpojuma saņemšanas kārtību.

Pēc likuma tiek noteikts pusceļa mājas sociālās rehabilitācijas pakalpojums klientiem ar garīga rakstura traucējumiem, lai apgūtu dzīves prasmju nepieciešamās iemaņas.

Likuma ietvaros ir noteikts, ka personas, kas ieguvušas pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību sociālās aprūpes, sociālās rehabilitācijas vai sociālās palīdzības sniegšanas jomā, var strādāt sociālās rehabilitācijas institūcijā.

Balstoties uz visiem iepriekš minētajiem dokumentiem, ir izveidots pusceļa mājas reglaments. Tas nosaka iekšējo kārtību un darbības principus, ieskaitot pusceļa mājas dzīves prasmju apmācības programmas iedalījumu pa tēmām.

Analizējot pusceļa mājas reglamentējošos dokumentus var secināt, ka sociālā rehabilitācija nav pietiekami vērsta uz cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem problēmām un vajadzībām atbilstoši visa līmeņa speciālistu apmācībai. Lai veiktu rehabilitācijas programmas pilnveidošanu ir nepieciešams atbilstošs speciālistu nodrošinājums. Reglamentējošie dokumenti kopumā atspoguļo centienus uzlabot situāciju. Pakalpojuma nepilnības netiek līdz galam izvērtētas, jo attīstība noris lēni.

Pēdējos gados ir notikušas būtiskas izmaiņas cilvēkiem ar invaliditāti tiesību aizsardzības jomā. Kā viens no galvenajiem pagrieziena punktiem ir ANO konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām. Par to liecina invaliditātes galvenais iemesls, kas netiek uzskatīts veselības stāvoklis, bet gan sekas ko radījusi sabiedrība.

2.2. Deinstitutionalizācijas definīcija un pamatprincipi

ANO konvencija paredz personām ar invaliditāti tiesības uz neatkarīgu dzīvi. Deinstitutionalizācijas process (2015. – 2020. gadam), veidojot sabiedrībā balstītos pakalpojumus, nodrošina uzlabojumus izglītības, veselības un nodarbinātības pieejamībā.

“Deinstitutionalizācija ir vērsta uz neatkarīgas dzīves veicināšanu un sabiedrības radīto šķēršļu mazināšanu cilvēku ar invaliditāti pašnoteikšanās, līdzdalības un iekļaušanas iespējām.

Līdz ar to personām ar invaliditāti ir jānodrošina iespēja vadīt un izvēlēties savu dzīvesveidu un dzīvesvietu.” (Labklājības ministra rīkojums, 2015)

DI procesam personām, kurām jāpārceļas uz dzīvi ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās, būtu jānovērš un jāveido sabiedrībā balstīts pakalpojums. Institucionālās vides raksturojošās pazīmes – klienti ir izolēti no sabiedrības un spiesti dzīvot kopā, klientiem nav savs lēmums par savu dzīvi, iestādes iekšējās kārtības noteikumi ierobežo klienta individuālās vajadzības. Līdz šim institucionālā aprūpe personām ar garīga rakstura traucējumiem ir dominējoša un sabiedrība to ir atbalstījusi. Klientiem ir ierobežota atpazīstamība, vāja izglītība, kas rada maldīgu informāciju radot papildus spriedzi un bailes.

Deinstitutionalizācijas process ietver:

- “kvalitatīvu, individuālajām vajadzībām pielāgotu sabiedrībā balstītu pakalpojumu attīstīšanu, kas novērš vajadzību dzīvot institūcijā, un resursu pārvirzīšanu no institūcijām uz jauniem pakalpojumiem, lai nodrošinātu ilgtspēju;
- plānotu institūciju slēgšanu, kur bērni, cilvēki ar invaliditāti (tai skaitā personas ar garīga rakstura traucējumiem) un gados vecāki cilvēki dzīvo izolēti no sabiedrības, saņem standartiem neatbilstošu aprūpi un atbalstu, un nereti ir ierobežota cilvēktiesību izmantošana;
- vispārējo pakalpojumu, tādu kā izglītība un apmācība, nodarbinātība, mājoklis, veselības aprūpe un transports pieejamības nodrošināšanu visiem bērniem un pilngadīgām personām ar atbalsta vajadzībām.” (Labklājības ministra rīkojums, 2015)

Mērķa grupai ar garīga rakstura traucējumiem tika veikts individuālo vajadzību novērtējums. Tajā ietilpa sociālās funkcionēšanas spējas izvērtējums. Pēc šī izvērtējuma tika veidots individuālais atbalsta plāns, kuru izstrādā speciālistu komanda sadarbībā ar pašu klientu. Klients tiek iesaistīts lēmuma pieņemšanā, kas izriet no attiecīgiem jautājumiem.

Neatkarīga dzīve ir labākā izvēle un visiem iesaistītajiem speciālistiem ir jābūt izpratnei par institūcijas negatīvo ietekmi uz klientu un par to ka cilvēks ar invaliditāti var saņemt sabiedrībā balstīto pakalpojumu. Klients var izvēlēties dzīvesvietu, dzīves veidu un arī ar ko kopā dzīvot. Speciālisti izmanto dažādas metodes, lai noskaidrotu neatkarīgās dzīves klienta vēlmes un vajadzības. Tomēr garīgās veselības problēmām vajadzētu risināt ne tikai profesionāļu vidū, bet arī ciešā saistībā ar visu sabiedrību.

Institūcijas pakalpojumu nodrošināšana ir balstīta uz valsts pienākumiem, bet sabiedrībā balstītu pakalpojumu nodrošināšana ir balstīta uz pašvaldību. Pakalpojumu sniegšanas kārtība nesekmē sabiedrībā balstītu pakalpojumu attīstību. Nepietiekami resursu apstākļos ir ļoti svarīgi vietējo pašvaldību nodrošināšanai nepieciešamam apmācības procesam. Tāpat mainīt sabiedrības attieksmi pret personām ar garīga rakstura traucējumiem un viedokli, ka

institucionalizācija ir labāka un drošāka joprojām ir deinstitucionalizācijas politikas izaicinājums. Maģistra darba autore, varētu teikt ļoti liels izaicinājums, pieņemt kaut ko neparastu un neierastu mūsu dzīvē. To personu skaits no visas Latvijas, kas izstāsies no iestādēm ir 700 cilvēku. Tas prasa lielu sadarbību starp ministrijām – Veselības ministrija, Izglītības un zinātnes ministrija, Labklājības ministrija, Tieslietu ministrija, Reģionālās attīstības un vides ministrija.

DI nozīmē radikālu pāreju no medicīniskās pieejas, no invaliditātes uz cilvēktiesībām, pārejot uz funkcionalitāti. Taču DI ir arī savi trūkumi, jo klienti, kas bijuši ilgtermiņā sociālās aprūpes iestādēs, nevar pielāgoties patstāvīgai dzīvei.

Ja novērtējam pasaules pieredzi, tad ASV arī īstenoja šāda veida projektu no 1970. gada. Sociālos darbiniekus speciāli apmācīja, lai viņi spētu sadarboties ar bezdarbniekiem, motivēt viņus, palīdzēt satikties ar darba devējiem un apmācītu vienkāršiem darbiem.

Skandināvijas valstīs DI process sākās 90 gados. Ar valsts resursiem tika nodrošināts sekmīgs process, sabiedrības izglītošana, darba vietu radīšana un specializēta palīgu apmācīšana. Negatīvās tendences parādījās ap 2010 gadu, kad sāka atteikties no individuālās aprūpes un grupu mājas pakalpojums kļuva dārgs. Parādījās organizatoriski trūkumi. Tāpat arī Zviedrijā palielinājās noziegumu nodarījumu skaits, ko izdarīja cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem.

Latvijai arī ir neliela pieredze, jo izveidotas grupu mājas, dienas aprūpes centri, pusceļa mājas. Lielākās pilsētās ir izveidotas mobilās aprūpes komandas. Tomēr šo pakalpojumu pārklājums ir samērā zems un nevienmērīgs.

Pirmās pusceļa mājas tika izveidotas 2007. gadā. Tai skaitā arī VSAC filiālē “Rūja”. Tika veikta klientu grupēšana un novērtēšana, lai secinātu, ka 43% klientu var iedalīt 1. un 2. līmenī. Tas sniedz priekšstatu par klientu daļas izstāšanos no aprūpes iestādēm.

Maģistra darba autore no savas darba pieredzes piebilst, ka klientiem nav iespējams apmācīt reālas darba iemaņas. Bez atbilstošām darba vietām reformā neradīs vēlamo rezultātu.

Autore, strādājot VSAC, ir ievērojusi, ka cilvēkiem ar GRT, kuri ilgstoši atrodas VSAC, rehabilitācijas procesā jā māca, no jauna, dzīvot un rūpēties par sevi patstāvīgi, jo atrodoties aprūpes iestādē, viņi visu dzīvei nepieciešamo ir saņēmuši, nepieliekot pūles un nedomājot par to, no kurienes rodas sadzīvei vajadzīgās lietas. Rehabilitācijas procesā, viņiem ir jāiemācās pielāgoties apkārtējai videi, veidot jaunus kontaktus ar citiem cilvēkiem un pareizi izlietot sev pieejamos personiskos resursus, kā arī gatavību līdzdarboties savas dzīves apstākļu uzlabošanas procesā.

2.3. Programmas jēdziens un prasmju iedalījums

Balstoties uz sociālās rehabilitācijas jēdzienu un sociālā darbinieka lomām, viņš darbojās gan kā sociālo gadījuma vadītājs, gan sociālās vides sakārtotājs, gan attīstītājs. Sociālais darbinieks ir gan programmas izstrādātājs, gan kopā ar programmas izstrādes speciālistiem piedalās programmu pilnveidošanā.

Programma – dokuments, kurā atspoguļota kāda organizēta pasākuma, procesa, darbības vai rīcības gaita, dots plānveidīgs norises apraksts, sistematizēti svarīgākie satura un struktūras elementi, sniegtas ziņas par darbības apstākļiem (vietu, laiku), dalībnieku sastāvu, izmantojamiem līdzekļiem u.c. Programmā mēdz ietvert arī attiecīgā pasākuma mērķu un uzdevumu izklāstu. (Kļaviņa & Pavloviča, 2010)

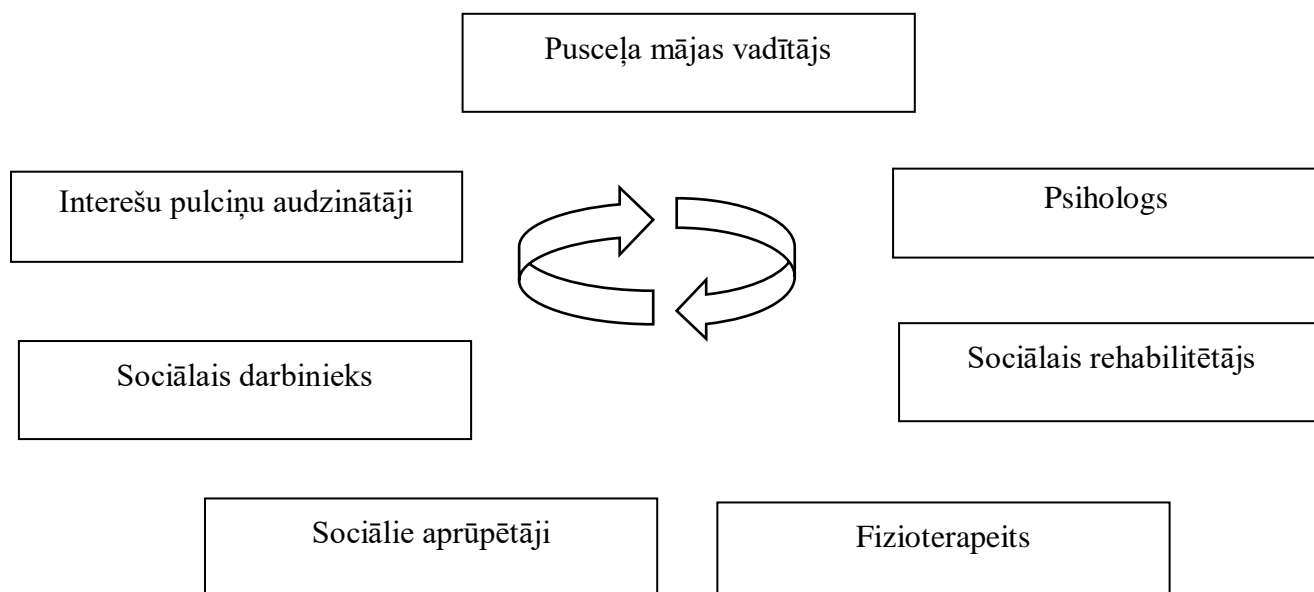
Programmas izstrādes ir balstītas uz normatīvajiem aktiem, uz klientu vajadzībām, teorētiskām atziņām un profesionāļu praktisko pieredzi.

Dzīves prasmju apmācības programmas mērķis ir sagatavot pusceļa mājas klientus patstāvīgai dzīvei ārpus institūcijas, veicināt klientu iesaistīšanos darba tirgū, nodrošināt iespējami pilnvērtīgāku darba iemaņu apgūšanu. Tātad var teikt, ka dzīves prasmes ir nepieciešamas, lai cilvēks funkcionētu kā bio – psiho – sociāla būtne.

Lai šo mērķi sasniegtu, tiek izvirzīti uzdevumi:

- Papildināt zināšanas klientiem pašaprūpē un citās pamatprasmēs;
- Iesaistīt klientus darbos, kas nepieciešami pusceļa mājas darbības nodrošināšanai un savai labsajūtai (personīgo un koplietošanas telpu uzkopšana, veļas mazgāšana u.c.);
- Dot ieskatu klientiem patstāvīgai dzīvei nepieciešamām zināšanām un prasmēm (iepažīt dažādu dokumentu noformēšanu, rakstīšanu);
- Informēt par sabiedriskām organizācijām;
- Sniegt klientiem pamatzināšanas un prasmes darba meklēšanā un darba attiecību veidošanā;
- Motivēt iesaistīties darba tirgū;
- Sniegt informāciju par profilaktiskajiem pasākumiem veselības uzlabošanā, par veselības aprūpes institūcijām;
- Pilnveidot klienta saskarsmes prasmes un komunikēšanās spējas, kas nepieciešamas, lai sekmīgāk integrētos sabiedrībā.

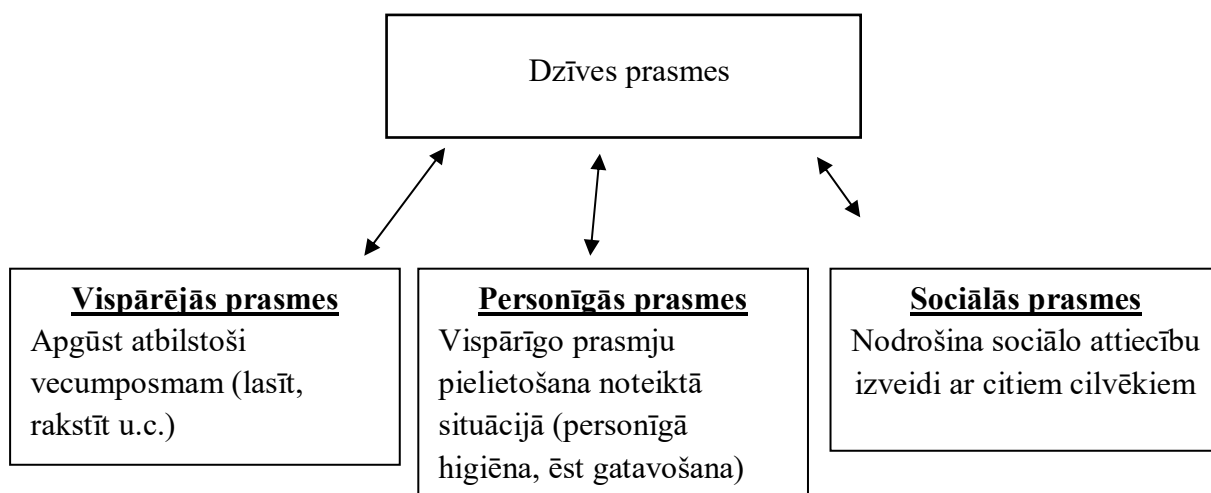
Dzīves prasmju apmācības programmai tiek piesaistīti dažāda veida speciālisti – sociālais rehabilitētājs, sociālie aprūpētāji, psihologs, fizioterapeits, psihiatrs, ģimenes ārsts, pusceļa mājas vadītājs, grupu mājas vadītājs un sociālais darbinieks. Taču pusceļa mājas struktūru veido darbinieki, kas īsteno dzīves prasmju apmācības programmu (skatīt 2. 3. att.).

2. 3. att. Pusceļa mājas struktūra

Nodrošinot pusceļa mājas pakalpojumu, ir nepieciešams klientu nodrošināt ar dzīves prasmju apmācības programmas apguvi. Katras pusceļa mājas speciālisti veido savu izstrādātu programmu, kas balstās uz speciālistu pieredzi, klientu vajadzībām un normatīvajiem aktiem.

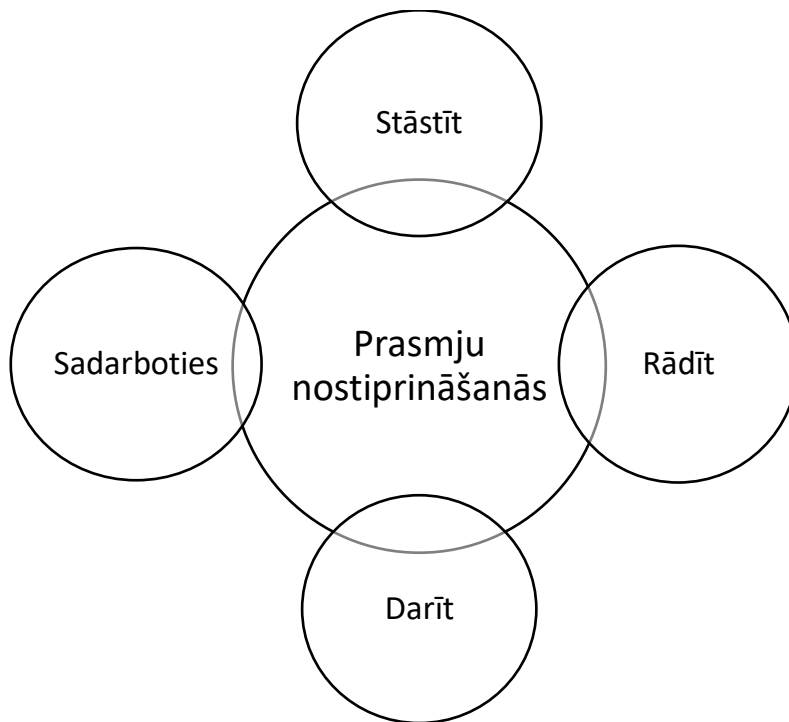
Dzīves prasmes – spēja uz adaptīvu un pozitīvu uzvedību, kas ļauj tikt galā ar ikdienas dzīves izvirzītajām prasībām. (Baka & Grunevalds, 1998) Dzīves prasmes tiek sadalītas apgūstamās prasmēs (skatīt 2. 4. att.). Vispārējās prasmes, kuras apgūst atbilstoši vecumposmam, piemēram, lasīt, rakstīt, rēķināt, staigāt, runāt utml. Personīgās prasmes – pašaprūpes prasmes, piemēram, rūpes par personīgo higiēnu un veselību, ēst gatavošana, veļas mazgāšana, telpu uzkopšana, budžeta plānošana, orientēšanās apkārtējā vidē un darba iemaņas. Sociālās prasmes – saskarsmes prasmes, sadarbības prasmes, prasmes pieņemt lēmumu risinot problēmas un sevis iepazīšana.

2. 4. att. Dzīvesdarbībai nepieciešamās prasmes. (Kļaviņa & Pavloviča, 2010)

Viena no dzīves prasmēm ir sociālās prasmes - saskarsmes prasmes, sevis iepazīšana, sadarbības prasmes, prasmes pieņemt lēmumus un risināt problēmas. (Zemīte, 2003)

Apkopojot vairāku autoru skaidrojumus par sociālajām prasmēm, ir iespēja izprast pusceļa mājās mītošo personu prasmju nostiprināšanos caur principu – stāstīt – rādīt – darīt – sadarboties (skatīt 2. 5. att.).

2. 5. att. Pusceļa mājās mītošo personu prasmju nostiprināšanās

Sociālo prasmju definīcija dažādos avotos ir mijiedarbība ar cilvēkiem vienam ar otru sazināties, mācīties, lūgt palīdzību, iegūt draugus, aizsargāt sevi (sk. 2.5. tabulu).

2.5. tabula

Sociālo prasmju definīcija dažādos avotos

<i>What are Social Skills? (n.d.).</i>	<i>Sociālās prasmes ir prasmes, kuras mēs izmantojam, lai sazinātos un mijiedarboties viens ar otru gan mutiski, gan ne verbāli, izmantojot žestus, ķermeņa valodu un mūsu personīgo izskatu.</i>
<i>Dowd, T., M.A. & J. Tierney, M.ED., 2005</i>	<i>Sociālās prasmes ir instrumenti, kas ļauj cilvēkiem sazināties, mācīties, uzdot jautājumus, lūgt palīdzību, iegūt viņu vajadzības atbilstošos veidos, saprasties ar citiem, iegūt jaunus draugus un veidot veselīgas attiecības, aizsargāt sevi, parasti spēj mijiedarboties ar ikvienu, kuru satiek ceļojumā pa dzīvi.</i>
<i>Social skills, n.d., Collins English Dictionary</i>	<i>Sociālās prasmes – prasmes, kas nepieciešamas, lai sazinātos un sadarbotos ar citiem.</i>

Sociālās prasmes sevī ietver:

- prasmes, kas veicina sazināšanos ar citiem cilvēkiem – prasme izteikt savu viedokli, spēja lūgt atbalstu un palīdzību situācijās, kad tas ir nepieciešams;
- prasmes, kas veicina saskarsmi ar citiem cilvēkiem – prasme pozitīvi izturēties pret līdzcilvēkiem, prasme veidot draudzīgas attiecības;
- prasmes, kas veicina sadarbību ar citiem cilvēkiem – prasme strādāt komandā, prasme pieņemt lēmumu;
- prasme spriest – prasme izvairīties no konflikta, prasme risināt problēmas, prasme pieņemt lēmumu, prasme uzņemties atbildību;
- prasme strādāt radoši – prasme skatīt problēmu no dažādiem viedokļiem, lai izraudzītos labāko risinājumu, prasme izmantot pieredzi, lai sekmīgāk pielāgotos pārmaiņām dzīvē.

No tā izriet, ka sociālās prasmes ir prasmes sadzīvot, veidot pozitīvas attiecības ar citiem, būt iecietīgam un saprotošam pret atšķirīgo viedokļos un uzskatos. Pie sociālajām prasmēm nosacīti pieder arī sevis iepazīšana, jo nav iespējams saprast citus, nepazīstot pašam sevi. Sevis izprašana sevī ietver arī savu emociju izprašanu, pārvaldīšanu un atbilstošu izpaušanu.

2.4.Dzīves prasmju apmācības programmas tēmas

Dzīves prasmju apgūšanai tiek izmantotas dažādas metodes un pieejas, lai celtu savu pašapziņu, paškontroli, paš aizsardzību – lomu spēles, situāciju analīze, saruna, pārrunas, dialogs, praktiskā darbība, piktogrammas, stāstījums, darbs ar attēliem, mākslas terapija, smilšu terapija, mūzikas terapija, kustību terapija, krāsu terapija. Nodarbībās tiek pielietots gan individuāls, gan grupu darbs. Autore secina, ka darbības vairāk jāveic reālā vidē, lai veicamais darbs ir uzskatāmi demonstrēts. Klientam ar garīga rakstura traucējumu komunikācijā jāpielieto vieglās valodas prasmes, lai pārvarētu komunikācijas barjeras.

Veiksmīgam apmācības procesam iesaka:

- motivēt klientu, izmantojot iedrošinājumu, uzslavu, pamudinājumu;
- klientam jāpiedāvā izvēles iespējas un jābalstās uz apgūtajām zināšanām;
- nesteidzinot darba procesu, klientam jāļauj pašam meklēt risinājumu;
- cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem uztveres īpatnību dēļ nepieciešams uztvert ne tikai informācijas sākumu un beigu daļu, bet akcentēt arī vidusposmu;
- iemaņas jānostiprina dažādos apstākļos, jo klientam ir vispārināšanas grūtības. Katra darbība jāapgūst atsevišķi;
- nodarbības laikā darbiniekam ir jābūt kā līdzdalībniekam, kas atbalsta un sniedz padomu;

- jaunu iemaņu apguvei nepieciešams daudz atkārtot, līdz klients spēj veikt uzdoto bez palīdzības. (Kļaviņa & Pavloviča, 2010)

Pusceļa mājas strādājošo speciālistu sastāvs ir dažāds, kas papildina dzīves prasmju apmācības programmas saturu. Personām ar garīga rakstura traucējumiem apmācības procesā var pielietot dažādas praktiķu sociālā darba un sociālā pedagoģijas metodes. Bieži vien tās pārklājas viena ar otru, jo metodēm nav stingru robežu. Dažām metodēm ir kopējas iezīmes – vēlme iesaistīties un līdzdarboties. Pie sociālās mācīšanās veidiem ir jēdzienu apgūšana (klientiem nesaprotamu un nezināmu jēdzienu izskaidrojums), lomų spēles (izmanto lai dotu iespēju iejusties dažādās situācijās un lai mācītos atšķirt svarīgāko un lai veidotu priekšstatu, ka uz katru problēmu var raudzīties dažādi), situācijas analīze (notikumu vai problēmas analīze un to izmanto, lai spētu saskatīt problēmas, lai mācītos iegūto pieredzi izmantot praksē un apgūtu prasmi patstāvīgi spriest un domāt).

Lai veiksmīgāk pārvarētu komunikācijas barjeras speciālistiem nepieciešamas vieglās valodas lietošanas iemaņas. Tā ir pieeja, kas nepieciešamāka, lai vienkāršotu teikumus. Teikumiem ir jābūt īsiem. Katrā teikumā iekļaujot tikai vienu galveno domu, jāizvairās no žargoniem, saīsinājumiem, sarežģītiem vārdiem. Rakstot skaitļus jāizmanto cipari nevis vārdi.

Katrai programmas tēmai ir norādīts nodarbību skaits un paredzētais nodarbību ilgums. Šīs programmas apstiprina institūcijas vadītājs. Nodarbība tiek reģistrēta nodarbību žurnālā un katra klienta individuālā nodarbību grafikā. Programmas noslēgumā tiek izvērtēta katra klienta izpratne par noteikto tēmu. Apgūstot visu apmācības programmu, tiek novērtēta nodarbību efektivitāte, kā arī atbilstība katra klienta vajadzībām.

Pusceļa mājas apmācības programmā kopumā ir četrpadsmit tēmas, kur noteikts mērķis un veicamie uzdevumi (sk. 1. pielikumu). Vērtējot klientu sastāvu pusceļa mājā, tas ir dažāds gan pēc diagnozēm, gan arī izglītības līmeņiem. Tādēļ programmas sastāvā jāiekļauj vispārējo prasmju apguve, kā piemēram, rakstīt, lasīt, rēķināt. Visgrūtāk klientam attīstīt darba prasmes un iemaņas. Jo izlīdzēties ar institūcijā atvērtiem pulciņiem un nodarbībām ir par maz. Tie saistās ar galdniecību, rokdarbiem, lopkopību un dārzkopību. Lai nodrošinātu veiksmīgu nodarbību norisi tiek piesaistīti sociālie aprūpētāji, sociālie darbinieki, sociālais rehabilitētājs, psihologs, ergoterapeits, vides un dārzkopības, rokdarbu, galdniecības, lopkopības pulciņa vadītāji. Autore, no savas darba pieredzes var ieteikt piesaistīt speciālistu ar sociālā pedagoga kvalifikāciju.

Pusceļa mājas apmācību programmā iesaistītās tēmas:

1. telpu uzkopšana;
2. personīgā higiēna;
3. apģērba un apavu izvēle, to kopšana un mazgāšana;

4. lasīšana, rakstīšana un rēķināšana;
5. ēdiena gatavošana un galda kultūra;
6. budžeta plānošana;
7. darbs un nodarbinātība;
8. sabiedriskās organizācijas;
9. cilvēktiesības – tavi pienākumi, tiesības un atbildība;
10. veselības izpratne;
11. izpratne par dzimumu atšķirībām un drošu seksu;
12. brīvais laiks;
13. saskarsmes prasmes;
14. drošība sabiedrībā.

Lai speciālisti veiktu apmācību nepieciešams veikt pēc iespējas dabiskā veidā, lai nostiprinātu klienta prasmju apguvi. Darbiniekiem katrai programmai jāveido patstāvīga uzskates materiālu sagatavošana. Pie nodarbības personīgās higiēnas veikšanā jāizmanto reāli ķermeņa, matu kopšanas līdzekļi un pie budžeta plānošanas jāizmanto reāla nauda.

„Dzīves prasmju apmācības programmas mērķi:

- radīt klientu personiskās un sociālās identitātes attīstību, patstāvību stimulējošu vidi;
- veicināt jaunas pieredzes un iespaidu par cilvēka dzīvi sabiedrībā veidošanos;
- nodrošināt klientu vispārējo, pamata un sociālo prasmju veidošanu un attīstīšanu;
- veicināt sabiedrībā pieņemto normu, attieksmju, saskarsmes, un uzvedības modeļu, pilsoniskās un sociālās orientācijas apguvi;
- veicināt vienkāršu darba iemaņu apguvi;
- veicināt spēju apzināties savas vajadzības un resursus, attīstīt prasmes tos izmantot;
- veicināt klientu pašreizstāvības prasmes;’
- veicināt pēc iespējas neatkarīgu dzīves veidu.” (Kļaviņa & Pavloviča, 2010, 89 lpp)

„Lai veiksmīgi sasniegtu programmas uzstādītos mērķus ir noteikti veicamie uzdevumi:

- veicināt klientu priekšstatu par sevi un savu vietu sabiedrībā attīstīšanu;
- nodrošināt iespēju attīstīt un uzlabot valodas un ikdienas skaitīšanas prasmes, prasmi orientēties tuvākā, tālākā apkārtnē;
- nodrošināt iespēju apgūt vienkāršu ēdienu gatavošanu, telpu uzkopšanas, sadzīves tehnikas lietošanas, budžeta plānošanas, sabiedriskā transporta lietošanas iemaņas;
- veidot priekšstatu par sabiedrībā pieņemtajām sociālajām lomām un to pildīšanai nepieciešamajiem priekšnoteikumiem, nodrošināt prasmju terniņu;

- nodrošināt iespējas praktiski apgūt un trenēt klienta prasmēm, interesēm un spējām atbilstošas darba iemaņas;
- sniegt zināšanas par veselīgu uzturu un veselīgu dzīves veidu;
- izglītēt klientu par elementāriem elektrodrošības, ugunsdrošības un personiskās drošības jautājumiem;
- veidot izpratni par katra cilvēka tiesībām, pienākumiem, atbildību un ētisku rīcību, veiksmīgas saskarsmes priekšnoteikumiem.” (Kļaviņa & Pavloviča, 2010, 89. – 90. lpp)

Apmācību programma jā sāk ar pašaprūpes, telpu un vispārējo prasmju apguvi.

3. EKOLOĢISKĀS SISTĒMU TEORIJAS PIELIETOJUMS SOCIĀLAJĀ DARBĀ AR KLIENTU AR GARĪGA RAKSTURA TRAUCĒJUMIEM

Maģistra darba teorētiskajā daļā, balstoties uz sociālo saišu veidošanu un apkārtējo apstākļu attiecībām, darba autore izvēlas ekoloģisko sistēmu teoriju. Tā izceļ sistēmas ciešo mijiedarbību, pievērš uzmanību abpusējai piemērošanās spējai. Teorijas kontekstā cilvēks maina vidi un vide maina cilvēku. Balstoties uz šo apgalvojumu, var secināt, ka cilvēks ir sistēma, kuru veido garīgie, fiziskie, intelektuālie, sociālie un psiholoģiskie komponenti.

Sociālais darbs ir cilvēka mijiedarbība ar vidi. Aplūkojot cilvēkus un viņu apkārtējo vidi tā ir sistēmteorija vai ekoloģiskā perspektīva. Šīs divas saistītās teorijas veido pamatu novērtēšanai sociālā darba situācijās un palīdz identificēt vairākas mērķa jomas ar kurām sociālais darbinieks ir saistīts.

Sociālajā darbā strādājošo uzdevums ir “palīdzēt cilvēkiem un veicināt reaģējošu vidi, kas atbalsta cilvēku izaugsmi, veselību un apmierinātību sociālajā darbībā” (Gitterman & Germain, 2008). Sociālās rehabilitācijas procesā var strādāt ar vides šķēršļiem un sociālo saišu veidošanu. Pusceļa mājā sociālās rehabilitācijas process sociālam darbiniekam būtu jāveido caur normalizācijas un ekoloģiskās sistēmas teoriju, tas ir gan darbs ar klientiem individuāli, gan ar visu kopienu kopumā.

Šajā nodaļā autore sniegs vispārīgu teorijas raksturojumu. Tiks skaidroti jēdzieni, kas saistās ar ekoloģisko sistēmas teoriju, un analizēs, kā klients ar garīga rakstura traucējumiem teorijas kontekstā mijiedarbojas ar dažādām sistēmām apkārtējā vidē. Autore aplūkos klienta dzīves prasmju apguvi no ekoloģiskās sistēmas perspektīvas, kas tiek papildināta ar izpratni par cilvēka attīstības un uzvedības attieksmi pret apkārtējo vidi.

3.1. Ekoloģiskās sistēmu teorijas raksturojums un teorijas jēdzieni

Vispārējās sistēmu teorijas idejas turpināja ietekmēt dažādas fiziskās un sociālās zinātnes disciplīnas, piemēram, inženierzinātni, bioloģiju, psiholoģiju, socioloģiju un vadību (Forder, 1976) Sistēmas ir definētas kā **atvērtas** un **slēgtas**. Atvērtā sistēma mijiedarbojas ar savu vidi un to ietekmē šī mijiedarbībā. Tā nepārtraukti reaģē un pielāgojas vides ietekmē. Atvērtai sistēmai ir divas dimensijas – atvērta videi (ļauj jaunai informācijai iekļūt sistēmā), var atvērt sevī (ļauj jaunai informācijai cirkulēt sistēmā). Slēgtā sistēma nesadarbojas ar vidi un to neietekmē apkārtējā vide, piemēram, kopiena var būt ietekmēta no vides, bet tā ir neuzņēmīga uz izmaiņām un dod priekšroku palikt iestrēdzis procesos.

Teorijas attīstības mērķis ir izskaidrot dažādu sistēmas daļu sarežģīto mijiedarbību un to, kā šīs dažādās daļas mijiedarbojas ar nolūku radīt veselu. Saskaņā ar Ludviga Bertalanfija (*Ludvig von Bertalanffy*) teikto, cilvēks ir vissarežģītākā sistēma (Hearn, 1974)

Viens no pirmajiem, kas izmantoja sociālo sistēmu teoriju, bija Allens Pinkus (*Allen Pincus*) un Anna Minahan (*Anne Minahan*). Hovards Goldsteins (*Howard Goldstein*), kas izmantoja sistēmu teoriju diskusijā un vienotā modeļa piemērošanā. Šie teorētiķi uzskatīja, ka sistēmas ir atvērtas.

Piemērojot šo teoriju sociālajam darbam, sistēmteorijas izmantošanas pamatmērķis ir novērtēt un noteikt intervenci un radīt pozitīvas pārmaiņas. Pamatojoties uz šo novērtējumu sociālais darbinieks var noteikt kura sistēma vai apakšsistēma prasa iejaukšanos, lai veiktu nepieciešamās izmaiņas. Pārbaudot cilvēka un vides piemērotību sociālam darbiniekam jāņem vērā vides fiziskie un sociālie aspekti un tas kā kultūra ietekmē viņu savstarpējo mijiedarbību fiziskā vide ietver dabisko pasauli (tas ir daba) kā arī uzcelto pasauli (cilvēku veidotā vide) un sociālā vide ietver cilvēku komunikāciju un attiecības sabiedrībā. Gan fizisko, gan sociālo vidi ietekmē sabiedrības kultūra, vērtības un normas. Sabiedrības kultūra nosaka fizisko ēku veidu, kas tiek būvēta un pēc tam nosaka sociālās mijiedarbības veidu, kas var notikt viņu vidū un ap to.

„Vispārējās sistēmu teorijas pielietošana sociālā darba praksē iezīmējās septiņdesmitajos gados, un tās piedāvātos ieguvumus šajā laikā vislabāk raksturo Antonijs Forders (*Anthony Forder*) rakstā "Sociālais darbs un sistēmu teorija", kur aprakstīja vispārējo sistēmu teoriju, uzsverot tās vērtību sociālā darba praksē attiecībā uz četrām jomām:

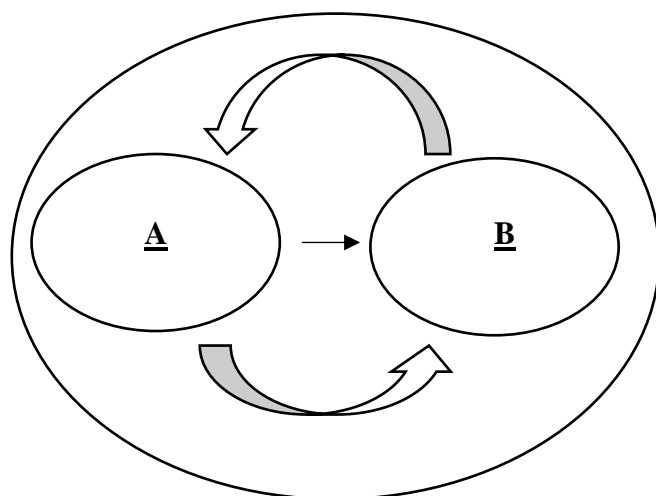
- cilvēka un sabiedrības prezentācijas filozofiskais ieguldījums;
- tā iekļaušana sociālā darba perspektīvā, mudinot sociālos darbiniekus novērtēt situāciju, izmantojot dažādu sistēmu mijiedarbību;
- perspektīva, kas veicina sociālo darbinieku lēmumu pieņemšanu attiecībā uz to, kāda sistēma ir paredzēta situācijai;
- ieguldījums sociālā darba procesa izskaidrošanā.” (Teater, 2014, p17)

Sistēmteorija ir visaptveroša. Tā ir gan priekšrocība, gan trūkums, lai spētu visus notikumus analizēt plašā mērogā. Sistēma ir definēta kā „elementu vai komponentu komplekss, kas tieši vai netieši ir saistīti cēloņu tīklā tādā veidā, ka katrs elements ir saistīts ar vismaz dažiem citiem vairāk vai mazāk stabilā veidā konkrētā laika periodā” (Buckley, 1967, p41). Lai izveidotu sistēmu, katram elementam ir jāstrādā kopā. Elementi var būt arī apakšsistēmas. Visas sistēmas, izņemot lielāko, var darboties kā mazākās sistēmas apakšsistēmas, un visas sistēmas, izņemot mazākās, ir vide citās sistēmās (Forder, 1976) Tādēļ viena no sistēmas teoriju galvenajām iezīmēm ir spēja atšķirt galveno sistēmu.

Ekoloģiskā perspektīva ir vispārējas sistēmas teorijas forma, un sociālā darba uzmanības centrā 70. gadu beigās un 80. gadu sākumā bija sociālā darba akadēmiķi Alekss Gitermans un Karela Germaina (*Alex Gitterman, Carel Germain*).

Ekoloģiskajā skatījumā ir četri pamatprincipi, kas ir sastopami arī sistēmu teorijā, ietverot sekojošo:

- 1) “Tīklu savstarpēja atkarība. Tāpat kā sistēmu teorijā, personas savā vidē tiek uzskatītas par savstarpēji saistītām un savstarpēji atkarīgām, tādējādi cilvēks un vide var tikt saprasti tikai tad, kad tiek aplūkotas attiecības starp diviem un to dažādajiem elementiem (fiziskajiem, sociālajiem, kultūras). Ekoloģijas ziņā šīs attiecības bieži ir saistītas: vide piemērota un to var paskaidrot kā pozitīvu, negatīvu vai neitrālu.” (Gitterman & Germain, 2008)
- 2) Cilvēki cenšas saglabāt labu līmeni starp sevi un savu vidi, jo viņi pārvietojas dzīves laikā. Personām, kurām ir laba piemērošanās pakāpe ir piemērota videi, kas ir pozitīva un veselīga. Ar attīstītu personības līmeni, indivīds sevi uzskata par spēcīgu, ar spēju augt un attīstīties, vienlaikus jūtot, ka viņu vide nodrošina nepieciešamos resursus, lai augtu un attīstītos. Nepietiekams līmenis nozīmē, ka cilvēki uzskata, - vide nesniedz vajadzīgos resursus, nesaskata tās stiprās puses un spējas augt un attīstīties. Indivīdi var izturēties negatīvi pret savu vidi, jo resursi nav pieejami. Tas noved pie stresa, kā rezultātā bieži vien cilvēki meklē palīdzību sociālajos pakalpojumos. (Gitterman, 2011); (Teater, 2014)
- 3) “Ekoloģisko procesu cikliskums. Ekoloģiskajā perspektīvā nepieciešama ekoloģiska domāšana, kurā tiek aplūkota attiecība un apmaiņa starp A un B, vienlaikus ņemot vērā arī vides faktorus, kas varētu ietekmēt A un B mijiedarbību un to, kā tie reaģē.

3. 6.att. Ekoloģisko procesu cikliskums. (Teater, 2014, p22)

4) Nelineāra. Mijiedarbība starp indivīdu un vidi ir neviendabīga. Indivīds reaģē uz vidi un apkārtni, savukārt tās mainās un reaģē uz indivīdu. Bieži vien indivīds vai vide ir pašregulējama vai pašorganizēta, lai būtu vairāk pozitīva.” (Teater, 2014, p22)

Ja cilvēks ir pozitīva persona, vide ir piemērota – adaptācijas laikā ietver drošības sajūtu un vidi uztver kā resursu, lai atbalstītu viņa izaugsmi un potenciālu. Negatīvs cilvēks – cilvēks, kuram nav drošības sajūta savā vidē un kuram nav pietiekami personīgie un vides resursi, kas nepieciešami, lai uzturētu viņa izaugsmi un attīstību. Indivīds saskaras ar stresu un šis stresa līmenis mainās atkarībā no tā, cik lielā mērā indivīds uztver viņu spēju iegūt nepieciešamos resursus. Dzīves laikā cilvēki arvien vairāk cenšas uzturēt pozitīvu līmeni, kas atbilst viņu videi. Tomēr indivīdi pārvietojas dzīves laikā un iespējams saskaras ar stresu, kad notiek īpaši sarežģīti dzīves posmi (jauna darba uzsākšana, dzīves vietas maiņa) un traumatiski dzīves notikumi (medicīniska diagnoze, cilvēka zaudējums), spiediens uz vidi (resursu trūkums – pārtika, nauda, mājoklis, veselības aprūpe) un disfunkcionāli starppersoniski procesi kopienas dzīvē (konfliktējošas attiecības). Strādājot sociāliem darbiniekiem ir mērķis novērtēt cilvēka līmeni: piemērotu vidi un pēc tam pielāgotu iejaukšanos gan cilvēkam, gan apkārtējai videi, lai palielinātu piemērotību.

Alekss Gitermans un Karela Germaina (*Alex Gitterman, Carel Germain*) piedāvātais „dzīves modelis” uzskata, ka sociālā darba mērķi ir palīdzības uzlabošana starp cilvēku un vidi, jo īpaši palīdzot cilvēkiem atrast un izmantot savas personīgās un vides stiprās puses un resursus, lai palīdzētu atvieglot dzīves izraisītājus un/vai iejaukties vidē, lai radītu labākus resursus, kas apmierinātu indivīdu vajadzības. Dzīves modelī uzsvars tiek likts uz klienta darbošanos un lēmumu pieņemšanu, kas indivīdiem atvieglotu dzīves laikā radītos stresa faktoros. Attīstības pārejas ietver dažādus vecumposmus un lomas, piemēram, pusaudža vecums un pieauguša cilvēka vecuma sasniegšana. Īpaša uzmanība šajā pieejā tiek pievērsta vidē pieejamajiem resursiem, kas palīdzētu stiprināt klienta spēkus un pielāgošanās spējas, pievēršanās vidē pieejamajiem resursiem.” (Teater, 2014, p21. – 22.)

Ekoloģisko sistēmu teoriju raksturo šādi koncepti:

- “mijiedarbība;
- personas un vides savstarpējā saderība, pielāgošanās;
- stressori, spriedze un tās pārvarēšana;
- pieķeršanās un sociālās saistības, kompetence, pašapziņa, pašnovērtējums, pašnoteikšanās;
- ievainojamība, apspiestība, varas vardarbīga pielietošana, sociālā un tehnoloģiskā piesārņotība;
- dabiska vide un niša;

- dzīves gaita. ”(Klapare, 2007, 17.lpp.)

Praksē teorija palīdz sociālajiem darbiniekiem uztvert un tuvināties indivīdiem, grupām, kopienām un sabiedrībai. Teorija prognozē, izskaidro un novērtē situācijas un uzvedību, kā arī sniedz pamatojumu, kā sociālajam darbiniekam reaģēt un sadarboties ar klientu. Sociālajiem darbiniekiem ir ētiska un profesionāla atbildība, lai viņiem būtu zināšanas par izveidotajām un izpētītajām teorijām, kuras pamatojas uz sociālā darba vērtībām. Sociālā darbinieka darbs ir saistīts ar iespēju došanu (klienta motivācijas stiprināšana, klienta atbalstīšana), mācīšana (palīdz klientam apgūt problēmu risināšanas iemaņas, izskaidrot uztveri), veicināšana (uzturot klienta darbības brīvību, vides atbalsts).

Jēdzieni "teorija" un "metode" ir gan neatkarīgi, gan savstarpēji saistīti. Kā neatkarīgas koncepcijas teorija ir hipotēze, ideja vai prognozes par to, kas var vai var notikt noteiktos gadījumos, ņemot vērā noteiktus apstākļus. Metode ir tas, ko sociālais darbinieks faktiski dara, strādājot ar klientu. (Teater, 2014) Teorija palīdz sociālajiem darbiniekiem izprast dažādas situācijas, grūtības, uzvedību un pieredzi, un metode dod norādījumus sociālajam darbiniekam, kā rīkoties, reaģējot uz identificēto fenomenu.

Saskaņā ar sistēmu teorijas vai ekoloģiskās perspektīvas izmantošanu indivīdi un viņu vide ir atsevišķas sistēmas - savstarpēji saistītas un savstarpēji atkarīgas. Izmaiņas vai kustība vienā no šīm sistēmām izraisa pārmaiņas vai kustību citās. Tāpēc sociālie darbinieki izmanto sistēmu teoriju vai ekoloģisko perspektīvu, viņi veic indivīda un viņa vides novērtējumu, lai noteiktu, kura sistēma prasa iejaukšanos. Sistēmteorija atšķiras no citām teorijām ne tikai tāpēc, ka tā ir visaptveroša, bet arī tāpēc, ka tā nebalstās uz individualizāciju un psiholoģiju, bet gan visu aplūko sistēmā un cilvēki var būt saprasti tikai konkrētas sistēmas ietvaros.

3.2.Klients ar garīga rakstura traucējumiem ekoloģiskas sistēmu teorijas skatījumā

Teorijas palīdz sociālajiem darbiniekiem izskaidrot vai izprast situācijas vai uzvedību, kā arī sniegt ieskatu par to, kas varētu notikt agrāk vai varētu rasties nākotnē.

Uz ekoloģisko perspektīvu vērsta uzmanība ir uz „cilvēku izaugsmi, attīstību un iespējām, kā arī viņu vides īpašībām kas atbalsta vai nespēj atbalstīt cilvēka potenciāla izpausmi” (Gitterman & Germain, 2008, p8). Sociālais darbinieks, kurš strādā no ekoloģiskā viedokļa, koncentrēsies uz savu prakses virzību, lai uzlabotu mijiedarbību un darījumus starp indivīdiem, ģimenēm, grupām un/vai kopienām un viņu vidi, lai veicinātu nepārtrauktu pozitīvu izaugsmi un attīstību.

Fiziskā vide ietver dabisko pasauli (tas ir, dabu), kā arī uzcelto pasauli (tas ir, cilvēka veidoto vidi), sociālā vide ietver cilvēka komunikāciju un attiecības sabiedrībā.

Svarīgi būtu pievērst uzmanību fiziskai videi, kāda ir apkārtējā vide un pieejamības iespējas. VSAC „Vidzeme” filiāle „Rūja” atrodas Jeru pagasta Rūjienas novadā, apmēram 1 km no Rūjienas. Filiāles teritorija 9,2 ha platībā atrodas Rūjas upes krastā. Iestādes pirmsākumi meklējami 1972. gadā, kad tiek dibināts kā veco ļaužu pansionāts. 1977. gadā pansionāts tiek reorganizēts par psihoneiroloģisko pansionātu, kad šeit iestājas pirmie cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem. No 1997.- 2004. gadam pansionāts tiek reorganizēts, kā specializētais Valsts sociālās aprūpes centrs, bet no 2004. gada kā sociālās aprūpes centrs. Ar 2010. gadu „Rūja” ir viena no sešām LR Labklājības ministrijas pakļautībā esošā VSAC „Vidzeme” filiālēm, kura sniedz ilgstošas aprūpes pakalpojumus pieaugušiem cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem. Filiāles pakalpojums var saņemt 270 klienti. Visi klienti atrodas pilnā valsts aprūpē un ir 1. un 2. grupas invalīdi.

Ja vide ir piemērota, klients spēj ātrāk adaptēties, kas ietver drošības sajūtu un viņu vides uztveri kā tādu resursu veidošanu, kas nepieciešams, lai atbalstītu viņu izaugsmi un potenciālu. Tā kā klients pārvietojas dzīves laikā, viņš, iespējams, saskaras ar stresu, kad notiek īpaši sarežģīti dzīves posmi (piemēram, jauna darba uzsākšana) un traumatiskas dzīves notikumi (piemēram, medicīniska diagnoze), spiediens uz vidi (piemēram, resursu trūkums, veselības aprūpe) un disfunkcionāli personiski procesi no ģimenes, grupas un kopienas dzīves (piemēram, konfliktējošas attiecības). Problēma ir jānosaka klientam un jāsadala ar sociālo darbinieku kopīgi risinot problēmu. (Teater, 2014)

Starp sociālo darbinieku un klientu jābūt šādiem principiem – sadarbības attiecības (tās tiek uzskatītas par partnerattiecībām, kurās abas puses apvieno zināšanas), klients tiek skatīts kā eksperts (sociālais darbinieks atzīst, ka klienti ir viņu pieredzes eksperti un sociālais darbinieks neuzliek klientiem savas vērtības un pārlicības), pilnvarošana (sociālais darbinieks un klients strādā, lai uzlabotu klientu spēku).

Klientam stresu var izraisīt dzīves pārejas periods, tāpēc nepieciešams palīdzēt pārvarēt šo periodu, uzlabojot un stiprinot pielāgošanās prasmes. Sociālā darbinieka funkcijas saistās ar:

- Iespējas došanu (piemēram, klienta motivācijas stiprināšanu, atbalstīšanu, jūtu vadīšanu);
- Mācīšanu (piemēram, izskaidrojot uztveri, piedāvājot piemērotu informāciju, problēmu risināšanas iemaņas);
- Veicināšanu (piemēram, uzturot darbības brīvību, mobilizējot vides atbalstu). (Kļaviņa & Pavloviča, 2010)

Raugoties no ekoloģiskās perspektīvas, darbā ar klientu sociālais darbinieks pievērš uzmanību piecām sistēmām:

- **Mikrosistēmai** – galvenie mikrosistēmas elementi ir darbība, lomas un starppersonu attiecības, kas veidojas, piemēram, kopienā. Mikro sistēma ir noteikums, kurā mums ir tieša sociālā sadarbība ar šiem sociālajiem aģentiem. Teorija apgalvo, ka mēs neesam tikai saņēmuši pieredzi, kas mums ir, kad, mācoties ar šiem cilvēkiem mikrosistēmas vidē, mēs veicinām šādas vides veidošanu.
- **Mezosistēmai** – tās ir attiecības starp divām vai vairākām vidēm, kurā iesaistīts cilvēks;
- **Ekosistēmai** – ārējiem spēkiem, kas spēlē noteiktu lomu un ietver vienu vai vairākas sistēmas, kurās cilvēks neiekļaujas kā aktīvs dalībnieks, bet kuras tāpat ietekmē primārās attīstības vides.
- **Makrosistēmai** – vispārējā sabiedrības kultūra, ko nosaka tādi faktori kā ideoloģija, priekšstatu sistēmas, pieradumi un likumi. Makrosistēma ietekmē pārējos vides līmeņus.
- **Laika sistēma** – ietver pārejas un izmaiņas visā mūža garumā. Tas var arī ietvert sociāli vēsturiskos kontekstus, kas var ietekmēt cilvēku. (Kāpiņa, Žabko, Koļesņikova, Mihejeva, Lemša & Narodovska, 2006), (Sarah Mae Sincero, 2012)

Lai veiktu klienta sociālās funkcionēšanas novērtējumu pēc ekoloģiskās perspektīvas sistēmas, tiek izmantotas dažādas metodes – izveidota ekokarte, veikts klienta personīgais un vides novērtējums. Institucionālā vide veicina klienta pasivitāti un notrulina viņa motivāciju, jo klients ir atkarīgs no personāla gribas, un viņam ir ierobežota personīgā dzīve. Tādēļ pusceļa mājā kā pakalpojuma filozofiskais pamatojums ir ieviešama pilnvarošana. Tā “uzsver indivīda tiesības uz ietekmi pār savu dzīvi un demokrātisku dalību savas kopienas dzīvē un izmaiņu procesā, padarot to efektīvu.” (Kļaviņa & Pavloviča 2010, 68 lpp)

Pusceļa māja ir neliela kopiena, kurā jāveido kopīgas vērtības, intereses un atbilstoši klienta vajadzībām resursus. Institucionālā vide ir samērā bezpersoniska – klients ir atkarīgs no personāla gribas un pamatvajadzības nodrošina ierobežoti, kopumā veicinot klientu pasivitāti un motivācijas trūkumu.

Pilnvarošana veic arī izglītojošo darbu. Sociālais darbinieks “palīdz klientam apgūt jaunas prasmes, kļūt par savas dzīves pārzinātāju, izjust savu spēku un kļūt ieinteresētākam savas darbības rezultātos.” (Kļaviņa & Pavloviča, 2010, 68lpp) Zināšanas vairāk tiek apgūtas grupu nodarbībās, kur klienti paši ir gan izglītojamie, gan izglītotāji. Viņi dalās savā pieredzē.

Ļoti svarīgi strādāt visiem profesionāļiem kopā, lai:

- Kopā ar klientu redzētu nākotnes vīziju, ko klients spētu izvēlēties pēc pusceļa mājas pakalpojuma saņemšanas;

- Novērtētu aktuālākās problēmas;
- Noskaidrotu klienta motivāciju sasniegt viņa nospraustos mērķus;
- Rastu nepieciešamo palīdzību mērķa sasniegšanā;
- Pēc noteikta laika izvērtētu pakalpojuma nepieciešamību.

Autore secina, ka sociālais darbinieks, izmantojot ekoloģisko sistēmas teoriju:

- palīdz klientam atrast un pilnveidot viņa stiprās puses un resursus;
- normalizē klienta dzīves vidi;
- stiprina prasmju apguves procesu, lai klients spētu integrēties sabiedrībā;
- stimulē un atbalsta klientu spējām un iemaņām atbilstošas darba iemaņas.

Pusceļa mājā ir maz iespēju attīstīt darba prasmes, jo trūkst algota darba piedāvājumu.

Teorijas stiprās puses – ietilpst pilnvarošana (balstīta pieeja, jo tās abas cenšas uzlabot klientu identitāti, kompetenci un saistību ar vidi). Teorijās tiek uzsvērtas sadarbības attiecības, darbs kopā ir uzlabot klientu spēku, lai iegūtu un izmantotu neoficiālos un formālos resursus, lai saglabātu līdzsvaru vai pozitīvu cilvēku. Tās spēj novērst diskrimināciju un apspiestību, kas rada nelīdzsvarotību vai negatīvu personu. Teorijas ir elastīgas, jo var nodrošināt veidu kā novērtēt indivīdu, kopienu.

4. PĒTĪJUMA METODOĻĪJA

Maģistra darba metodoloģijai veltītajā nodaļā darba autore pamatos pētījuma metodes izvēli, kā arī aplūkos datu iegūšanas un datu analīzes metodes. Aprakstīs pētījuma norisi, kā arī grūtības pētījuma veikšanā.

4.1. Metožu izvēles pamatojums un pētījuma ētika

Maģistra darbā autore izvēlas kvalitatīvu izpētes metodi, kas sniedz plašāku problēmas izpratni. Kvalitatīva izpēte nodrošina:

- dziļāku ieskatu sabiedrības problēmās;
- attieksmju un rīcības motivāciju izpratni;
- tuvāku kontaktu ar respondentu – kvalitatīvāku atbilžu iegūšanu;
- iespēju mainīt izpētes parametrus pētniecības gaitā. (Sabiedriskās domas un tirgus izpētes centrs, b.g.)

Kvalitatīvos pētījumos datus izteic vārdiem nevis skaitļiem. Tā vairāk balstīta uz cilvēka pieredzi.

“Reālās dzīves vidē, ietverot verbālā materiāla vākšanu, kas apraksta respondentu situāciju konstruēšanu, atbildot uz pētījuma jautājumu, un materiālu kontentanalīzi.” (Kropļijs & Raščevska, 2004, 24 lpp.) Viss iepriekš minētais raksturo kvalitatīvo pieeju.

Intervija ir visplašāk izmantotā kvalitatīvās izpētes metode. Pētnieks “Duglass (*Douglas*, 1985), apkopojot uzskatus par tradicionālo pieeju, rezumējis, ka intervējamā persona ir kā “informācijas grozs” un intervētāja uzdevums ir iegūt neierobežotu pieeju tai informācijai, ko zina vai par ko domā respondents”. (Kropļijs & Raščevska, 2004, 93lpp.) Intervētājam jāizvairās no tādiem jautājumiem, kas vedina uz tiešu atbildi. Darba autore izvēlējās daļēji strukturēto interviju, kur “intervētājam ir sagatavots vispārīgs intervijas jautājumu saraksts, kuru secību var mainīt atkarībā no intervijas situācijas.”(Mārtinsone&Pipare, 2011, 171lpp.) Jautājumi ir plašāki un sarunas laikā intervētājs var improvizēt par noteikto tēmu un uzdot papildus jautājumus.

Kvalitatīvās pētniecības metodes – daļēji strukturētās intervijas izvēli darba autore pamato ar nepieciešamību iegūt padziļinātu izpratni par pētījuma mērķi - pusceļa mājas dzīves prasmju apguves procesu no klienta un sociālā darbinieka skatupunkta.

Metode ļauj noskaidrot sociālo darbinieku un klientu viedokli par pusceļa mājas pakalpojumu, par riskiem dzīves prasmju apgūvē pastāvošās programmas ietvaros, par

nepieciešamo atbalstu pusceļa mājas klientam, lai dzīvotu sabiedrībā un citiem saistītiem jautājumiem.

Veicot pētījumu jāatceras, ka jāveido līdzsvars starp zinātniskām interesēm un pētījumā iesaistītiem cilvēkiem. Maģistra darba autore intervējot respondentus balstījās uz Sociālā darba ētikas kodeksu. Tajā tiek uzsvērts, ka sociālā darba profesijas primārā vērtība ir cilvēks. Latvijas sociālo darbinieku ētikas kodeksā ir minēti „desmit sociālā darba ētiskie principi:

1. katrs cilvēks ir vērtīgs;
2. katram cilvēkam ir tiesības uz pašrealizāciju, netraucējot citiem;
3. sociālais taisnīgums;
4. ar savām zināšanām un prasmēm palīdzēt cilvēkiem;
5. nepieļaut klientu diskrimināciju;
6. ievērot cilvēktiesības;
7. konfidencialitāte – informācija netiks izpausta citiem, kas sniegta pētniekam un netiks izmantota citiem mērķiem ;
8. darboties klientu interešu labā, ņemot vērā citu pušu intereses;
9. respektēt klientu atbildību par problēmas risināšanu;
10. neizmantojot tādu spēku atbalstu, kas apspiež cilvēkus.” (Latvijas profesionālo sociālo un aprūpes darbinieku asociācijas kopsapulce, 2001)

Pirms intervijas uzsākšanas sociālajiem darbiniekiem tika nosaukts pētījuma mērķis un lūgta viņu atļauja minēt intervēto respondentu vārdus. Taču visi respondenti nevēlējās nosaukt vārdu. Viņu vēlēšanās tika ievērota un intervijās darbinieki minēti ar alfabēta pirmajiem burtiem. Visi respondenti intervijām piekrita labprātīgi un brīvprātīgi. Tāpat ievēroju, ka intervijas laikā nepieciešams izslēgt mobilo telefonu, lai netraucētu intervijas gaitai. Daļēji strukturētās intervijas notika brīvā sarunas veidā, katram respondentam atbildot uz iepriekš sagatavotiem jautājumiem. Sarunas laikā tika atbildēti visi intervijai sagatavotie jautājumi. Ar sociāliem darbiniekiem autore tikās VSAC Vidzeme filiāles “Rūja” atpūtas telpā. Pirms tikšanās ar sociāliem darbiniekiem, autore individuāli telefoniski sazinājās ar viņiem, lai vienotos par tikšanās laiku. Veicot interviju saskaros ar novirzīšanos no diskusiju temata, sarunas notiek kā starp divām paziņām.

Ar klientiem tikos individuāli un vienojāties ar katru par intervijas laiku un tikšanās vietu. Tikšanās notika klientam ierastā vidē nodarbību telpā. Pirms intervijas paskaidroju, ko pārrunāsim un kāds ir pētījuma mērķis. Vienojāties par sarunas pierakstu veikšanu. Intervija noritēja sarunas veidā. Pētījuma veicējam jāgarantē cilvēka cieņas un likumīgo tiesību ievērošana, ja klients patstāvīgi nespēj pieņemt pareizus lēmumus un atbildēt uz jautājumu. Daļēji strukturētās intervijas jautājumi saistīti ar klienta ikdienas realitāti un veidoti vieglā

valodā. Svarīgs ir konfidencialitātes jautājums, lai nevarētu noteikt respondentu. Tāpēc arī klientu intervijas apzīmētas ar cipariem no viens līdz pieci. Intervijas noslēgumā pārrunājam iegūtos rezultātus.

4.2. Datu iegūšanas metode

Intervijas mērķis ir noskaidrot VSAC „Rūja” pusceļa mājas dzīves prasmju apguves procesu no klienta un sociālā darbinieka skatupunkta.

Veiksmīgas intervijas organizācijas procesā svarīgi ir pieci posmi:

1. “Sagatavošanās posms - sākas ilgi pirms intervijas un ietver intervējamo atlasīšanu, viņu iepazīstināšanu ar intervijas mērķi un tehniskām detaļām, intervijas telpas, tehniskā aprīkojuma organizāciju intervijas dienā, intervētāja rūpes par sava ārējā izskata atbilstību;
2. Pirmā kontakta posms – iepazīstināšana ar sevi, citas sākotnējās saskarsmes detaļas (apvaicāšanās par labsajūtu utt.);
3. Orientācijas posms – ne vien intervijas, bet arī visa pētījuma mērķa skaidrojums. Informētās piekrišanas vienošanās noslēgšana, ietverot informāciju par intervijas ierakstīšanu (pētnieka piezīmju vai audioierakstu veidā), anonimitātes un konfidencialitātes jautājumiem, intervējamā brīvprātīgu piedalīšanos, viņa tiesībām apskatīt iegūto materiālu un pārtraukt procesu, kā arī norādes, kā un kur tiks izplatīti pētījuma rezultāti;
4. Substantīvais posms – intervijas galvenā daļa, analīzes galvenais empīriskais fokuss;
5. Noslēguma posms – daļēji sociāls, daļēji kognitīvs posms, kas ietver materiāla mutisku kopsavilkumu un pēdējo iespēju pieskarties kādai aizmirstai vai neminētai tēmai.”(Mārtinsons & Pipare, 2011.173-174lpp.)

Intervijas laikā starp intervētāju un intervējamo notiek sociālpsiholoģiska mijiedarbība. Intervijai tika izvēlēti 16 jautājumi pieciem sociāliem darbiniekiem un 15 jautājumi pieciem klientiem. Interviju garums variēja no 37 minūtēm līdz 142minūtēm. Katras intervijas garums atkarīgs no situācijas, kādā intervija veikta ar sociāliem darbiniekiem. Bet ar klientiem intervija notika ar pārtraukumiem. Klients ar garīga rakstura traucējumiem nevar koncentrēt ilglaicīgu uzmanību un atbildēt uz jautājumiem. Lēnāks domāšanas temps, jāstrādā atbilstoši nesteidzīgi. Daļēji strukturēto interviju vieglāk ir pierakstīt. Teksts nav pilnībā viss jāpieraksta, jāatzīmē būtiskākie termini un vārdi. Pētniekam ir darba pieredze un zina, kas respondentu interesē. Taču intervijas pieraksts jāveic pēc atmiņas, jo “citādi var pazaudēt respondentu atbilžu spontanitātes iezīmes un bagātību.”(Kropļijs & Raščevska, 2004, 99lpp)

Lai dzīves prasmju programma darbotos saskaņoti attiecībā no klientu vajadzībām un darbinieku darba pieredzes tiek veidota daļēji strukturētā intervija **sociāliem darbiniekiem** ar noteiktiem jautājumiem (sk. 2. pielikumu).

Lai iegūtu priekšstatu par pusceļa mājas dzīves prasmju programmu saturu, pieeju un pielietoto metožu atbilstību klienta vajadzībām tiek izmantota daļēji strukturētā intervija **pusceļa mājas klientiem** ar sagatavotiem jautājumiem (sk. 3 pielikumu).

Klientu viedoklis ir svarīgs, taču šīs intervijas nevar uzskatīt par objektīvu rādītāju, jo klienta viedoklis var mainīties, ko ietekmē slimības īpatnības.

Intervijas tiek veiktas laika posmā no marta sākuma līdz marta beigām. Respondenti tiek informēti par intervijas norisi maģistra darba pētījuma ietvaros.

4.3. Datu analīzes metode

Pie datu analīzes tiek izmantota kvalitatīvā pētījumu metode, ar kuru palīdzību iegūst informāciju par respondenta būtību un aspektiem. Atšķirībā no citām datu analīzes metodēm šī satura analīze palīdz samazināt materiāla daudzumu. Analīze prasa pētniekam koncentrēties uz atsevišķiem aspektiem, kas attiecas uz galvenajiem pētījuma jautājumiem.

Pētījuma datu analīzei tiks izmantota kontentanalīzes metode. Metodi raksturo trīs pazīmes:

- satura analīze samazina datus,
- sistemātiskums,
- elastība.

“Kvalitatīvā kontentanalīze jeb kvalitatīvā satura analīze ir metode kā sistemātiski aprakstīt kvalitatīvo datu nozīmi.” (Flick, 2014, p170) Satura analīze ļauj sistemātiski un ticami analizēt pētījumā iegūtos kvalitatīvos datus, lai no tiem varētu izdarīt vispārinājumus attiecībā uz pētnieku interesējošajām kategorijām. (Haggarty, 2009)

Metodes pamatā tiek izmantota interviju kodēšana. Ar tās palīdzību tiek raksturots materiāla apraksts un interpretācija. Satura analīze ir elastīga, jo kodēšanas principam ir jābūt saskaņotam ar materiālu.

“Stāstījuma teksts bieži satur konkrētam pētījumam daudz nevajadzīga materiāla, īpaši, ja tas ir interviju teksts. Par lieku informāciju var uzskatīt: liekvārdību, atkārtojumus un neatbilstošu tekstu.” (Kropļijs & Raščevska, 2004, 124 – 125lpp)

Kontentanalīzi izmantoju, lai kodētu intervijas. Veidoju tabulu ar trīs daļām, kurā pirmajā daļā norāda satura vienības – daļēji strukturētās intervijas iegūto respondentu tekstu sadala apgalvojumos no intervējamo pieredzes. Viena respondenta līdzīgās domas tiek grupētas

ar cita respondenta līdzīgajām domām. Saturs vienības ir īsi, lakoniski respondenta intervijas atbildes fragmenti.

Otrajā daļā tiek norādīta kategorija – vispārīgāks, no teksta izrietošs abstraktāks zinātniskā valodā lietots termins. Starp kategorijām var būt neierobežotas robežas, piemēram, izņemts teksta fragments var piederēt vairākām kategorijām. Tās nedrīkst veidoties no pētnieka domām, bet var atspoguļot pētnieka idejas par pētāmās tēmas rezultātiem.

Trešajā daļā jēdziens, kas attiecināms uz noteiktu teoriju. Jēdziens tiek noteikts vispārīgi, zinātniski un abstrakti.

5. PĒTĪJUMS PAR DZĪVES PRASMJU APGUVI

Maģistra darba autore balstoties uz pētījuma jautājumiem rezultātu aplūkojumu strukturēja trijās daļās. Pirmajā daļā aplūkos pusceļa mājas esošās dzīves prasmes un prasmju apguvi no klienta un sociālā darbinieka skatupunkta. Izvērtēs prasmju apgūvē pastāvošos riskus. Otrajā daļā tiks aplūkota sociālā darba metodes un darbinieka loma pusceļa mājā no sociālā darbinieka rakursa. Izvērtējot arī dzīves prasmju apguves esošos riskus. Trešajā daļā ieteikumi darba uzlabošanai, kas aplūko nepieciešamo atbalstu pusceļa mājas klientam no klienta un sociālā darbinieka skatījuma.

Pētījums dod iespēju pārlicināties par sociālo darbinieku zināšanām un klientu izpratni par pusceļa mājas pakalpojumu, par problēmas reālo esamību un dzīves prasmju attīstības dinamiku.

Pirms aplūkot atbildes uz pētījuma jautājumiem, vispirms tiks dots neliels ieskats kā sociālie darbinieki un klienti redz pusceļa mājas pakalpojumu. Sociālie darbinieki labi pārzin pusceļa mājas definīciju un tā tiek raksturota ar vienkāršākiem vārdiem – pietuvināta reālai dzīvei, pārejas posms no aprūpes centra uz patstāvīgu dzīvi, mācās sadzīvē nepieciešamās iemaņas, kā arī nepazaudēt jēgu un motivāciju gan no klientu perspektīvām, gan iesaistīto speciālistu puses (sk. 4. pielikumu).

Viens no pusceļa mājas pakalpojuma pamata uzdevumiem ir sagatavot klientus patstāvīgas dzīves uzsākšanai ārpus institūcijas, vai tas būtu grupu dzīvokļu pakalpojums, vai dzīve pašvaldībā. Uzskatu, ka pakalpojums nepieciešams, taču svarīgi nepazaudēt jēgu un motivāciju gan no klientu perspektīvām, gan no iesaistīto speciālistu puses. (Respondents D)

Pusceļa mājas pakalpojums ir ilgstošas sociālās aprūpes un rehabilitācijas institūcijas struktūrvienība, kurā personām ar garīga rakstura traucējumiem nodrošina mājokli, sociālo rehabilitāciju, pašaprūpes un patstāvīgas dzīves prasmju apguvi vai nostiprināšanu, lai sagatavotu patstāvīgas dzīves uzsākšanai sabiedrībā. (Respondents B)

Tā, kā pusceļa mājā dzīvo personas ar garīga rakstura traucējumiem, pētniekam bija nepieciešams noskaidrot kāda nozīme ir pusceļa mājas pakalpojumam no sociālo darbinieku skatupunkta. Apkopojot iegūtos datus varu secināt, ka pakalpojums pilnveido un atjauno zudušās prasmes, veicina pašaprūpes attīstību, pietuvina vidi patstāvīgās dzīves apstākļiem, mazina sociālo izolētību un ļauj klientam iepazīt sociālā vidē esošos noteikumus, pienākumus un atbildību (sk. 4. pielikumu).

Pusceļa māja sniedz atbalstošu pakalpojumu personām ar garīga rakstura traucējumiem. Pakalpojums sekmē un veicina pašaprūpes prasmju un sociālo prasmju attīstību. Pusceļa mājas klienti piedalās procesā paši. (Respondents D)

Lai pilnīgāk izprastu klientu skatījumu par pusceļa mājas pakalpojumu svarīgi bija noskaidrot klienta viedokli. Klientam svarīga ir drošības sajūta, kad situācija nerada baiļu sajūtas. Liela nozīme kā klients jūtas konkrētā situācijā – tā tiek vērtēta kā patīkama un atbalstoša. Par to liecina klientu izteikumi intervijā – man te patīk, mājīgas istabiņas, jūtos droši un pārlicinoši (sk. 4. pielikumu).

Jūtos droši un pārlicinoši. Apgūstu dzīvē nepieciešamās prasmes. (Respondents Nr. 2)

Labi, man te patīk. Mājīgas istabiņas. Istabiņā dzīvojam divatā. (Respondents Nr. 3)

Es pusceļa mājā jūtos ļoti labi. Man ir daudz draugu un kopā ir interesanti. Dzīvoju vienā istabiņā ar draudzeni. (Respondents Nr. 4)

Uz jautājumu “vai viegli bija uzsākt dzīvi pusceļa mājā” klientu atbildes bija pozitīvas, jo aptaujātie klienti iepriekš dzīvojuši institūcijā. Socializējoties iestādē persona ar garīga rakstura traucējumiem apgūst pieņemtās vērtības un normas, sociālo pieredzi un zināšanas. Tās nav tik vērtīgas, bet saskarsme un mijiedarbība ar citiem klientiem atvieglo vides maiņu un adaptācijas procesu (sk. 4. pielikumu). Klientam nonākot pusceļa mājā tomēr viņi saskaras ar adaptācijas procesu. Tā ir reakcija, ar kuru klients maina savu izturēšanos atbilstoši apstākļiem - pielāgošanās apstākļiem. Klienta dzīvē tie var būt neskaitāmi – gan fiziski, gan psihiski.

Dzīvot šeit ir viegli un bezrūpīgi. Viss ir saplānots un salikts, tā lai mēs klienti varētu iegūt dažādas prasmes. Iejutos ātri, jo iepriekš jau biju pazīstama ar pusceļa mājas klientiem. (Respondents Nr. 5)

Tā kā iepriekš dzīvoju aprūpes centrā, tad nebija nekādas problēmas uzsākt dzīvi pusceļa mājā. Darbinieki ir ļoti saprotoši un pretimnākoši, jo salika vienā istabiņā ar mani draugu. Saprotamies labi. (Respondents Nr. 2)

5.1. Pētījuma rezultātu analīze par dzīves prasmēm un prasmju apguvi no klienta un sociālā darbinieka skatupunkta

Pusceļa mājas pakalpojums ir samērā jauns. Un pusceļa mājas programmas modelis ir balstīts uz normatīviem aktiem, klientu vajadzībām un profesionāļu praktisko pieredzi. Persona ar garīga rakstura traucējumiem izglītošanai ir izstrādāta dzīves prasmju apmācības programma ar dažādu prasmju pielietojamību – vispārējās, personīgās un sociālās prasmes. Pusceļa mājas klientu sastāvs ir dažāds gan pēc diagnozēm (psihiskām saslimšanām, attīstības traucējumiem), gan izglītības līmeņiem, gan arī vecumiem (nav noteiktas vecuma robežas).

Dzīves prasmju programmas speciālisti izstrādā balstoties uz teorētiskām zināšanām, gan uz praktiskās pieredzes, tādejādi apmācībās piemērotāko metodi, modeli vai veidu kā noris apmācības. Pamatā programmas sniedz daudzpusīgu prasmju un iemaņu apguvi. Iespējams, ka tomēr lielāka vērtība nepieciešama individuālam darbam un resursu piesaisti. Reizēm ir

vēlēšanās, ka dzīves prasmju apmācību programmas tā organiski veidotos klientu ikdienā, ar to domāju, ka klientiem būtu lielāka brīvība izvēlēties to prasmju apguvi, kuras viņam šķiet vajadzīgākas un kuras atbilstu viņa tā brīža situācijai. (Respondents D)

Maģistra darba autore intervēja speciālistus – sociālais rehabilitētājs, sociālie aprūpētāji un sociālie darbinieki (sk. 5. – 7. pielikumam). Speciālisti uzskata, ka dzīves prasmju apmācību programmas ir – izstrādātas ar pietiekamām vadlīnijām. Taču klienti ar garīga rakstura traucējumiem mācās praktiskās pieredzes ceļā un vairāk vajadzētu nodarbības pietuvināt dzīvei ārpus institūcijas. Dzīves prasmju apmācības procesā ir svarīgi nodrošināt teorijas un prakses mijiedarbību. Nepieciešama lielāka vērība individuālam darbam ar klientiem un resursu piesaisti – cilvēkresursi, finanšu un laika resursi.

Programmas ir labas, bet netiek realizētas pilnībā ierobežoto resursu dēļ. Trūkst speciālistu, jūtams finansiālo resursu trūkums. (Respondents C)

Savukārt sadarbības procesā ar personām ar garīga rakstura traucējumiem, sociālie darbinieki atzīst, ka ar šo klienta grupu ir grūti prognozēt apmācību ilgumu, jo tas atkarīgs no klienta prasmēm, spējām, zināšanām, attieksmes un motivācijas. Sadarbība ar klientu var notikt vienā virzienā – no darbinieka uz klientu, kā rezultātā ir grūtības veidot ilglaicīgu sadarbības procesu. Prasmju apgūšana notiek lēni, jo klientiem nav kritiskas attieksmes par savām spējām un zināšanām. Vēlamās uzvedības veicināšanai vajadzīgi pozitīvi stimuli – uzslavas, atzinības, pozitīvas emocijas.

Sadarbība veidojas pamatā uz komunikāciju un izpratnes radīšanu par klienta turpmāko nākotni. Ir jābūt motivācijai. Ir visi priekšnoteikumi, tad sadarbība ir laba. (Respondents D)

Ir grūti veidot ilglaicīgu sadarbības procesu, noturēt klientu interesi, vēlmi mācīties. Klientiem nav kritiskas attieksmes pret sevi, savām spējām, trūkst spēju atšķirt vēlamu no realitātes. (Respondents C)

Klientiem ar nekritisku attieksmi sadarbības process noris vienā virzienā – no darbinieka uz klientu. Un valda uzskats, ka tas viņam nav nepieciešams. (Respondents A)

Dzīves prasmju programmas apgūstamo tēmu klāsts ir izveidots atbilstoši pusceļa mājas klientu sapratnes līmenim. Darbiniekiem ir jābūt vispusīgi izglītotiem un jābalstās uz komandas darbu, jo tēmas sadalītas uz vairākiem speciālistiem. Tāpat nepieciešams ieguldīt lielu darbu un laiku, lai sagatavotu tēmas plānu, struktūru, metodiskos materiālus, piemeklēt efektīvākas mācīšanas metodes. Uztveres īpatnību, veselības stāvokļa un sadzīves notikumu dēļ klientiem ar garīga rakstura traucējumiem nevajadzētu radīt pārslodzi.

Vairākas tēmas ir grūti mācīt, jo nepieciešams ieguldīt lielu darbu un laiku, lai sagatavotu tēmas plānu, struktūru, metodiskos materiālus, piemeklēt efektīvākas mācīšanas metodes. (Respondents C)

Ja māca vienlaikus vairākas tēmas, protams, rodas sarežģījumi. Jāvērtē, kuras ir apvienojamas, kuras nekādā gadījumā nav apvienojamas. Jāatceras klientu uztveres īpatnības, kā arī nevajag radīt pārslodzi. Apgrūtinājumi pirmkārt ir klientu specifiskās īpatnības, kuras balstās uz klientu funkcionalitātes smagumu, veselības stāvokli, sadzīves notikumiem. (Respondents D)

Lai veiksmīgi notiktu apmācības process ir jāievēro dažādi riski un kavējoši faktori:

- citu klientu viedoklis – klientu sastāvs ir dažāds gan klienti ar garīgas attīstības traucējumiem, gan ar psihiskām saslimšanām. Prasmju apgūšana notiek atšķirīgi, tāpēc apgūstamās tēmas klāsts jāvērtē atbilstoši mērķa grupas sapratnes līmenim.
- vide, kas nav pietuvināta patstāvīgai dzīvei – trūkst ģimeniskās vides, jo klientu skaits pusceļa mājā ir 30, kas ir stipri par daudz.
- nepietiekami resursi – trūkst apmācības procesam veltītais laiks, jo dokumentu birokrātijas dēļ tiek traucēts pats process. Iztrūkumā ir cilvēku resurss, jo dzīves prasmes jāvērtē soli pa solim, izmantojot praktiskās darbības, iedrošinot un saglabājot interesi par procesu. Finansiālo resursu kapacitātes trūkums ir viens no svarīgākajiem, lai apmācības process būtu pilnvērtīgs.
- trūkst pašvaldības atbalsts – kvalitatīva sociālo pakalpojumu pieejamība, lai nodrošinātu savstarpēju pakalpojuma sniedzēju konkurenci un klienti varētu izvēlēties saņemt pakalpojumu un meklēt darba iespējas vietējā pašvaldībā.
- praktisko nodarbību trūkums – nepieciešamas vairāk nodarbības pašaprūpes un darba prasmju un iemaņu apguves jomā.

Ar gadiem rodas sajūta, ka ir nepietiekami resursi darbā ar klientiem, tie varētu būt gan nepietiekams speciālistu trūkums, gan tas, ka dzīves prasmju apmācībā nav pietiekošs finansējums. Pusceļa mājas pakalpojumam nav piešķirts papildus finansējums, katrs pakalpojuma sniedzējs, balstoties uz saviem resursiem, tad arī veido apmācības, jo nebūtu godīgi, ka pārējie institūcijas pakalpojumu saņēmēji saņem mazāku pakalpojuma grozu. (Respondents D)

Dzīves prasmju programmas apmācības procesā sociālie darbinieki veic nodarbības gan grupās, gan individuāli. Pārsvarā apmācības notiek grupās. Grupu darba svarīgākais noteikums ir grupu lielums – tās nedrīkst būt pārāk lielas, jo nav iespējams ņemt vērā klientu mainīgo emocionālo un veselības stāvokli. Individuālais darbs ar klientu ir produktīvāks, labāki rezultāti apmācību procesā un nedalīta uzmanība klientam.

Veiksmīgāk un ar labākiem rezultātiem atalgojas darbs, kurš tiek veikts individuāli, kaut gan pārsvarā dzīves prasmju apmācība notiek grupā. To var saprast, jo mācību periods ir ierobežots laikā, kā arī vieglāk ir dokumentēt. (Respondents D)

Abejādi nav problēmas, ja ir skaidrs mērķis un uzdevumi. Grupas nedrīkst būt pārāk lielas, dalībniekiem jābūt kaut cik vienāda līmeņa izpratni un sagatavotību par doto tēmu, lai kādam

nebūtu garlaicīgi un cits savukārt nespētu sekot līdzi nodarbībai sava atšķirīgā tempa dēļ.
(Respondents B)

Sadarbības procesā svarīga ir sadarbība ar sociālo darbinieku un klientu. Sociālie darbinieki kā vienu no faktoriem, kas apgrūtina sadarbību, min klienta motivācijas trūkumu, klienta vājo gribu, uzvedības traucējumus. Negatīvas attieksmes var izraisīt nepieņemamu uzvedību, piemēram, var radīt diskriminējošu uzvedību, vienaldzību un atbalsta trūkumu. Pētījumi rāda, ka cilvēki ar invaliditāti bieži vien apzinās šo atšķirīgo attieksmi, kas to var novest pie negatīva pašnovērtējuma un bezspēcības sajūtas. Tas var novest pie sociālo apstākļu noraidīšanas.

Arī sociālie darbinieki saskata savas problēmas sadarbībā ar klientiem, kā darbinieku izdegšanas sindromu un ierobežotos budžeta resursus.

Visbiežāk sadarbības procesā rodas klientu motivācijas trūkums, kā arī klienta diagnozes specifiskās īpatnības, reizēm neveidojas izpratne. Ne reti klienti pakalpojumu saņem vairākus gadus un vienkārši ir radusies zināma skepse apmeklēt nodarbības, jo tiem mācītas vairākas reizes lietas, kuras nav iespējams pielietot praktiski. (Respondents D)

Grūti motivēt klientu, ja nav īsti skaidrs par valstī notiekošiem procesiem, par to, kas sagaida klientus uzsākot dzīvi patstāvīgā sabiedrībā. (Respondents B)

Klienta vājā griba, slimību saasinājumi, kā arī darbinieku izdegšana darbā, ierobežotās iespējas iestādes finansēs – papildus izdevumi gandrīz neiespējami. (Respondents A)

Lai gūtu priekšstatu par dzīves prasmju programmu saturu, pieeju un atbilstību klienta vajadzībām, tika veiktas intervijas ar pusceļa mājas klientiem (sk. 5. – 7. pielikumam). Visi aptaujātie klienti iepriekš dzīvojuši institūcijā un jau bija veikuši telpu uzkopšanu, pašaprūpi, vienkāršu ēdienu gatavošanu. Pirms iestāšanās institūcijā intervētie pusceļa mājas klienti ir dzīvojuši ģimenēs un apguvuši atšķirīgas dzīves prasmes – vieglus fiziskus dārza darbus, prata izmantot sabiedrisko transportu, iegūtas dažāda veida izglītības (pamatizglītība, vidējā izglītība).

Vēl joprojām protu darīt vieglus fiziskus darbus – gatavoju ēst, uzkopju savu istabu, mazgāju savas drēbes. (Respondents Nr. 2)

Protu sakopt istabu, nomazgāt traukus, pagatavot pavisam vienkāršus ēdienus, veicu personīgu higiēnu un vēl daudz sīku darbiņu. (Respondents Nr. 1)

Apgūstot dzīves prasmes pusceļa mājā klients izveido tās pēc savas svarīgāko prasmju vērtību skalas. Viena no svarīgākajām nodarbībām ir budžeta plānošana, rūpēšanās par savu veselību. Tiek izdalītas arī sabiedriskās organizācijas, civiltiesības, pienākumi un atbildība, saskarsmes prasmes, rūpes par savu apģērbu, ēdiena gatavošana, rēķināšana, rakstīšana, lasīšana, telpu uzkopšana un zinības par drošu seksu.

Pusceļa mājā apgūstu budžeta plānošanu, jo nav viegli sakārtot savus ienākumus pretim izdevumiem. (Respondents Nr. 2)

Mums tiek mācīts rūpēties par apgērbu, apgūstu apgērba lāpīšanu un mazgāšanu ar veļas mašīnu. Vairāk apgūstu telpu uzkopšanu, jo jātura arī koplietošanas telpas. Mācos izprast savu veselību un kā rūpēties par to. (Respondents Nr. 3)

Klienti lielāko informācijas daļu iegūst no sociālajiem darbiniekiem. Izejot dzīves prasmju apmācības programmu katrs klients apgūst sev iztrūkstošās prasmes – ēst gatavošana, galda kultūra, konflikta risināšana, spēja aizstāvēt savas tiesības, racionāli aizpildīt savu brīvo laiku, patstāvīgi darboties ar elektroierīcēm, labāk padodas lasīšana.

Esmu apguvusi pagatavot daudz dažādu ēdienu. Mums izdala receptes un pašiem jāpagatavo. Esmu iemācījies lietot dakšīņu un nazīti vienlaicīgi. Man patīk nodarbības pie psihologa, jo šeit apgūstu konflikta risināšanu, spēlējam lomu spēles. (Respondents Nr. 1)

Protu aizpildīt savu brīvo laiku. Atrodu sev interesantus pasākumus, risinu vieglas krustvārdu mīklas un pēc vairāku reižu atkārtošanas esmu patstāvīgi darbojusies ar veļas mašīnu, elektrisko plīti un citām elektroierīcēm. (Respondents Nr. 3)

No pusceļa mājas klientu vēlmēm dzīves prasmju programmu pilnveidošanai iesaka – apgūt datorprasmes, jo trūkst speciālista, kas apmācītu šo prasmi. Datorapmācība notiek uz darbinieku pašiniciatīvu pēc savām prasmēm un zināšanām. Klienti vēlētos patstāvīgi pagatavot dažādus ēdienus, jo nodarbībā piedalās trīs klienti un visu produktu sagatavošanu neizdodas apgūt. Tāpēc vēlētos individuāli gatavot, lai saprastu ko pats spēj un prot. Pilnveidot izšūšanas un tamborēšanas prasmes, jo klientiem ir nepietiekams estētisko vajadzību nodrošinājums. Nepietiekama ir arī aktīva iesaistīšanās mūzikas un zīmēšanas nodarbībās.

Vēlos apgūt darboties ar datoru. Patīk izšūšana, tamborēšana. Tāpēc vēlos apgūt šīs nodarbes plašāk. (Respondents Nr. 1)

Vēlos iemācīties pati patstāvīgi pagatavot sev ēst. Vēlos apgūt datoru, lai varētu sazināties ar saviem bijušajiem draugiem un patstāvīgā dzīvē prastu nomaksāt rēķinus. (Respondents Nr. 4)

Secinot, pēc intervijas kādas nodarbības klientiem patīk labāk – praktiskās vai teorētiskās, viennozīmīgi visi min, ka patīk praktiskās, jo tās ir interesantākas un paliek ilgāk atmiņā. Tomēr klienti saprot, ka praktiskās nodarbības nevar būt noderīgas bez teorētiskām nodarbībām.

Katra nodarbība sastāv no praktiskās un teorētiskās daļas. Saprotu, ka viena bez otras nevar. Tāpēc noderīgas ir abas. (Respondents Nr. 5)

Praktiskās jau patīk labāk, bet jāzina arī teorētiskā puse. Labprāt ieklausos darbiniekos, jo viņiem lielāka dzīves pieredze. (Respondents Nr. 2)

Klienti izsaka neapmierinātību par dzīves prasmju apmācības programmas ieplānotās nodarbības atcelšanu, par traucējošu klientu uzvedību, par vairākām teorētiskām nodarbībām vienā dienā, par cilvēktiesībām, kas klientam ir garlaicīgas.

Nepatīk, ka kaut kādu iemeslu pēc ieplānotā nodarbība nenotiek, taču parasti jau iepriekš tiekam brīdināti par jaunās nodarbības nozīmēto laiku un dienu. (Respondents Nr. 2)

Piedalos labprāt visās nodarbības, taču nogurdinoši ir vairākas teorētiskās nodarbības vienā dienā. (Respondents Nr. 5)

Pusceļa mājas programmā no klientu viedokļa vajadzētu iekļaut sporta aktivitātes, kas palīdzētu labvēlīgi ietekmēt vispārējo fizisko un psihisko attīstību, veicināt komunikatīvo funkciju attīstību. Piesaistīt vairāku speciālistu par noteiktām tēmām – veselību, budžetu. Klienti izsaka vēlmi tikties ar darba devējiem, kas radītu drošības sajūtu darba izvēlē.

Vajadzētu iekļaut sporta nodarbības, tās man ļoti patīktu. (Respondents Nr. 1)

Pusceļa mājas programmā vajadzētu iekļaut vairāk speciālistu, piemēram, par veselību. Vēlētos lai kādu nodarbību vadītu ģimenes ārsts. Vairāk satikties ar iespējamiem darba devējiem, lai izzinātu kādus darbus viņi piedāvā. (Respondents Nr. 2)

Personām ar garīga rakstura traucējumiem nodarbību procesā vajadzētu iekļaut uzskates līdzekļus, lai atvieglotu speciālistu darbu. Pēc klientu intervijas izriet, ka tiek izgatavoti un sagatavoti materiāli nodarbībām (gan darbinieku, gan klientu gatavoti). Izmanto arī dažādus dabā un sadzīvē atrodamos materiālus – avīzes, grāmatas, žurnālus, kartes, ķermeņa kopšanas līdzekļus, dažāda veida elektroierīces. Nodarbību dažādošanai tiek organizētas mācību ekskursijas.

Jā nodarbībās izmanto uzskates līdzekļus, piemēram, personīgās higiēnas nodarbībā tiek izmantoti visi ķermeņa kopšanas līdzekļi, apģērba kopšanā māca pie veļas mašīnām kā mazgāt veļu, kā salāpīt vienkāršu apģērbu. Tāpat tiek izmantoti daudz sagatavoti materiāli – attēli, žurnāli, grāmatas un arī rāda datorā. (Respondents Nr. 4)

Gandrīz katrā nodarbībā darbinieks ir sagatavojis materiālus, lai būtu interesantāk. Ir nodarbības, kur paši gatavojam un atstājam sev. Skatāmies video un pēc tam izsakām ko domājam. Bet vislabāk paliek atmiņā praktiskās lietas – veļas mašīna, ugunsdzēsamais aparāts, ceļu satiksmes noteikumi uz ielas. (Respondents Nr. 1)

Maģistra darba autore noskaidroja, ka nodarbības tiek organizētas sešu klientu sastāvā. Uz šo jautājumu līdzīgi atbildēja visi respondenti. Tika piebilsts, ka nodarbībā par pāra attiecībām un seksualitāti grupas ir mazākas - trīs klienti, kas sadalītas pa dzimumiem. Pa trīs grupā ir organizēta arī ēdiena gatavošanas un galda kultūras nodarbība.

Nodarbībās piedalās klienti, kas sadalīti grupās pa seši ar atbilstošām zināšanām un prasmēm. (Respondents Nr. 5)

Manā grupā ir seši klienti. Nodarbībā par klientu izpratni par pāra attiecībām un seksualitāti, tad gan esam trīs meitenes. (Respondents Nr. 1)

Klienti labāk nodarbībās piedalītos individuāli, jo tad nekautrētos no jautājumu uzdošanas. Varētu brīvāk runāt par savu naudas maka saturu. Tāpat vajadzīgas un nozīmīgas klientu skatījumā būtu individuālas nodarbības pie datora un arī nodarbība par

dzimumatšķirībām. Klienti piebilst, ka individuālajās nodarbībās tiek pievērsta lielāka uzmanība viņiem.

Jā ir nodarbības kur būtu nepieciešams darboties individuāli. Piemēram, izpratnē par dzimumattiecībām un drošu seksu, lai nekautrētos uzdot jautājumus un izprastu visu neskaidro. Tāpat arī budžeta plānošanā, lai varētu katrs runāt par savu naudas maku, nevis skatīties, kas otram tur atrodas. (Respondents Nr. 1)

Individuālās nodarbības ir patīkamākas, jo tad visa uzmanība tiek veltīta man un tiek atbildēts uz jautājumiem, kurus baidos uzdot grupā. (Respondents Nr. 5)

Pēc klientu uzskatiem nodarbībās traucē:

- piedalās svešas personas – nodarbību vērošanas laikā iestādes administrācija iepazīstas ar dzīves prasmju apmācības procesa organizāciju, kā arī vēro un analizē, klātienē izpēta darba apstākļus un gūst priekšstatu par sociālā darbinieka un klienta darbību apmācības procesā.
- klientu uzvedība, kam nodarbība liekas garlaicīga un nesaprotama – lielāko informācijas daļu klients gūst no pusceļa mājas darbiniekiem, tāpēc nepieciešams izvērtēt informācijas pasniegšanas veidu piemērotu klienta sapratnei, būtu jāattīsta vieglās valodas prasmes.
- slikts veselības stāvoklis vai slikta pašsajūta.

Traucējoši, ka nodarbībās vēlas piedalīties svešas personas. Tie ir kontrolētāji. (Respondents Nr. 2)

Traucē citu klientu uzvedība, kuriem šīs nodarbības liekas garlaicīgas. Atklāti pauž neapmierinātību un traucē. (Respondents Nr. 5)

Pusceļa mājas pakalpojuma novērtēšanā, primārais ir klienta apmierinātība un klienta viedoklis. Klienta viedoklis var būt subjektīvs, it īpaši pētījuma mērķgrupai. Pētot un analizējot klientu viedokli un apkopojot rezultātus, nepieciešams pievērst uzmanību, klientu individuālajam skatījumam uz dzīvi, iegūto pieredzi un vērtībām.

Viedokļu polarizācija, kas nelielā mērā vērojama respondentu starpā, atbildot uz vērtību jautājumiem, izlīdzinās, kad jautājumi vērsti uz dzīves prasmju apguvi, programmas realizēšanu.

Līdzīgie viedokļi:

- dzīves prasmju apmācības programmas realizēšanas pamatā ir grupu darbs (seši klienti) atbilstoši klientu spējām un vajadzībām, tāpat jāparedz individuāls darbs. Liela uzmanība sociālo prasmju mācīšanai un pielietošanai ikdienā, klientu pašapziņas celšanai jāvelta attiecību veidošanai.
- programmas realizēšanai jābalstās uz integrētu un radošu prasmju apgūšanu, lietojot lomu spēles, situācijas modelēšanu, vairāk uzmanības pievēršot reālajā dzīvē lietojamu

priekšmetu izmantošanai. Respondenti pauž uzskatu, ka darbā labi palīdz avīzes, žurnāli, kartes un citu palīg līdzekļu lietošana.

- prasmju apmācība ir ilgstošs un grūti prognozējams process, tajā nepieciešams ieguldīt pietiekamus materiālos un metodiskos resursus, veidot apmācībai piemērotu vidi, kā arī nodrošināt individuālam darbam nepieciešamo darbinieku skaitu.

Atšķirīgie viedokļi:

- pusceļa mājas pakalpojuma problemātika ir budžeta plānošana – jāievēro pēctecības princips. Klients saņem tikai 10% no sava pabalsta vai pensijas un nekāda budžeta plānošana no šiem līdzekļiem nesanāk. Otra problemātika ir darba prasmju nodarbības – nodarbību var veidot tikai teorētiski, jo darba prasmes vajadzētu mācīt pēc principa stāstīt – rādīt – darīt - sadarboties.
- pusceļa mājā darbiniekiem ir atšķirīga izpratne par darbā pielietojamām metodēm un pieejām, teorētisko zināšanu pielietojuma iespējām praksē. Darbinieki atzīst, ka trūkst metodisks atbalsts.
- vienu problēmu varētu minēt to, ka klienti, kuri ilgstoši uzturējušies sociālās aprūpes centros, ir pieraduši pie tā, ka faktiski daudz kas tiek izdarīts viņu vietā, bez viņu piepūles. Līdz ar to šiem cilvēkiem ir ierobežotas iespējas mācīties un attīstīt savas un jaunas dzīves iemaņas. Tādēļ ir svarīgi, lai pusceļa mājaspakalpojums attīstītos, lai cilvēkiem ar garīgās attīstības traucējumiem tiktu nodrošināta lielāka iespēja būt patstāvīgākiem un attīstīties.

5.2. Pētījuma rezultātu analīze par sociālā darba metodēm un sociālā darbinieka lomu darbā ar klientiem pusceļa mājā

Maģistra darba autore teorētiskajā daļā pētīja vides ietekmi uz klientu padziļinātāk, izdalot iekšējo un ārējo vidi. Secinot, ka abas vides ir vienlīdz nozīmīgas sadarbības procesā. Darbinieki uzskata, ka radot pozitīvu atmosfēru klients kļūst atvērtāks un ātrāk apgūst dzīves prasmes. Ierastā vidē klients jūtas drošāks un pārliecinošāks. Iekšējās vides sakārtotība ietekmē klienta vidi. Secinājums ir viennozīmīgs, proti, lai klientam nerastos problēmas iejusties jaunajā vidē, sociālajam darbiniekam ir svarīgi izprast visus vides faktoros, kuri varētu ietekmēt klienta socializēšanos jaunajā vidē. Ir svarīgi gan fiziskās vides aspekti, kas ietekmē pusceļa mājas klienta iejušanos šajā vidē. Liela nozīme ir psiholoģiskajai, psihosociālajai videi, un klienta saprašanos ar citiem pusceļa mājas klientiem, Svarīgs jautājums, cik psiholoģiski atvērts ir klients, cik gatavs viņš ir pieņemt jaunās pārmaiņas.

To cik ātri un efektīvi klients sasniedz savus mērķus, lielā mērā nosaka viņa pārlicība un uzskati. Pārlicība ir viņa dzīves realitātes veidotāja. Liela loma uzskatu izveidē visas dzīves garumā ir videi un cilvēkiem, ar kuriem klienti ir kopā. Cilvēka uzskatus ietekmē arī jaunas zināšanas, kas nereti lauž iesīkstējušu pārlicību un paver ceļu jaunām prasmēm.

Lai veidotos sadarbība, klientiem ir tīri cilvēcīgi saprotama vēlme just piemērotu vidi, ar to domāju gan fiziskos apstākļus, gan psiholoģisku komfortu. Tā ir drošība, kura sekmē klientu izjūtas un gatavību uzsākt jaunu dzīves posmu. Mums darbiniekiem tomēr vairāk vajadzētu iedziļināties klientu sajūtās. Klientiem ikviena, pat niecīgākā apstākļu maiņa, ir saistīta ar uztraukumu par nākotni. (Respondents D)

Ierastā vidē klients jūtas droši un pārlicinoši par savām spējām. Taču mainot vidi drošības un pārlicības sajūta tiek sagrauta. Darbiniekam ir jāiegulda enerģija lai spētu iedrošināt un motivēt turpmākai dzīvei. (Respondents E)

Personām ar garīga rakstura traucējumiem apmācības procesā pielieto dažādas praktiķu – sociālā darba un sociālās pedagoģijas metodes – saruna, lekcija, grupu nodarbība, individuālais darbs, praktiskais darbs, situāciju analīze, lomu spēles, ekskursijas. Dažas metodes bieži vien pārklājas un papildina viena otru. Katrai metodei ir savas priekšrocības. Klienti mācību procesā ir sadalīti grupās, kas atbilst viņu izglītības līmenim un arī darba metodes tiek piemeklētas atbilstoši klientu sapratnes līmenim, klienta personības un konkrēto prasmju apgūšanai. Strādājot pie praktisko prasmju apgūšanas, būs veiksmīgāks individuālais darbs, bet apgūstot komunikāciju iemaņas, kur nepieciešama sadarbība ar apkārtējiem, jāizvēlas grupu darbs. Visbiežāk šīs metodes tiek kombinētas atbilstoši klienta vajadzībām. Klientiem ar garīgas attīstības traucējumiem grūti prognozēt apmācības ilgumu. Prasmju apgūšana notiek lēni – var gadīties, ka vienu prasmi klients apgūst gadu. Bet šim apmācības procesam jāturpinās nepārtraukti, lai nepazustu jau iegūtais rezultāts. Piemēram, klients iemācījies parakstīties uz dokumentiem, sašķirot veļu krāsaino un balto. Sadarbības procesā ar klientu var izmantot pedagoģiskos elementus, jo sociālais darbs ar cilvēku ietver arī pedagoģiska rakstura situācijas.

Pamatā tās ir individuālās pārrunas, grupu darbs, lomu spēles un praktiskās nodarbības. Katrs nodarbību vadītājs var pielietot pēc savas iniciatīvas un interpretācijas dažādas metodes, kuras var būt daudzfunkcionālas. (Respondents D)

Viena no svarīgākām metodēm ir saruna, kas sniedz izzinošas prasmes par klientu aktuālām tēmām. Tiek izmantoti uzskates līdzekļi, lai nodrošinātu reālāku programmas apguvi. Nodarbību laikā tiek izmantotas lomu spēles, lai klienti iejustos pietuvināti dzīves situācijām. (Respondents A)

Viens sociālais darbinieks māca vairākas prasmes, kas saistītas ar vispārējām, personīgām un sociālām prasmēm. No intervijām maģistra darba autore secina, ka darbinieki māca visas četrpadsmit dzīves prasmju apmācības programmas - telpu uzkopšanu, personīgo

higiēnu, apģērbu un apavu izvēli, to kopšanu un mazgāšanu, lasīšana, rakstīšana, rēķināšana, ēdiena gatavošana, galda kultūra, budžeta plānošana, darbs un nodarbinātība, sabiedriskās organizācijas, cilvēktiesības – tavi pienākumi un atbildība, veselības izpratne, izpratne par dzimumattiecībām un drošu seksu, brīvais laiks, saskarsmes prasmes, drošība sabiedrībā. Savukārt speciālisti neiesaka lasīt lekcijas, jo klients nogurst no teorijas daudzuma un nespēj klausīties.

Mācu vispārējās prasmes, piemēram, lasīt, rakstīt, un personīgās prasmes, piemēram, ēst gatavošana, personīgā higiēna, telpu uzkopšanas prasmes. (Respondents A)

Mācu finanšu plānošanu un lietošanu, veselību un tās uzturēšanu, ēst gatavošanu, apģērba iegādi un kopšanu, sadarbību ar valsts un pašvaldības iestādēm, brīvā laika pavadīšana un īstenībā tās varētu būt visas sadaļas, kas saistītas ar klienta izvērtēšanas instrumentu. (Respondents C)

Pusceļa mājas sociālie darbinieki māca dažādu prasmju attīstības programmas. Līdz ar to pildot sociālā darbinieka lomas, kas sakrīt ar teorētiskās daļas analīzi - iespēju devējs – palīdzētājs, starpnieks, izglītotājs, aktīvists, koordinators – plānotājs, advokāts, jaunā ieviesējs, izmaiņu veicējs, organizētājs.

Sadarbības procesā esmu informators, izglītotājs, atbalstītājs, motivētājs. (Respondents D)

Konsultants, padomdevējs, resursu meklētājs un piedāvātājs, kontrolētājs un starpnieks. (Respondents B)

Lai veidotos veiksmīga sadarbība, sociālam darbiniekam ar klientu ir nepieciešamas zināšanas un prasmes par klientu ar garīga rakstura traucējumiem, komunikācija abos virzienos. No apkopotām speciālistu intervijām autore var secināt, ka sociālajam darbiniekam ir jābūt ar šādām īpašībām – pacietība, empātija, ticība klienta spējām, uzticēšanās, cieņa, pieklājība, autoritāte klienta acīs, atbalsta persona. Darbiniekam jābūt profesionālim – ar noteiktām zināšanām, prasmēm, pieredzi, starppersonu attiecībām; radīšanas un darba iespējām (izturība, fiziskā gatavība, dzīves stratēģijas, darbības organizētājs); personības kvalitāte (vērtību orientācija, intelekts, personības pozīcija); sociālais statuss (sociālās lomas, interakcija, identifikācija); motivācija (vajadzības, intereses, ideāli, virzība).

Veiksmīgas sadarbības pamatā ir komunikācija, vēlos uzsvērt komunikācija abos virzienos, nedrīkst sociālais darbinieks būt pārāks, jābalstās uz līdzvērtīgām attiecībām. Klientam ir jābūt drošam, ka darbinieks viņu saprot un atbalstīs neskatoties uz faktu, ka klientam var kaut kas neizdoties un ka atsevišķas darbības ir jāatkārto. (Respondents D)

Darbiniekiem ir nepieciešamas zināšanas un prasmes darbā ar klientu, kā arī pacietība, empātija un ticība klienta spējām. (Respondents A)

Savstarpēja uzticība, spēja sadarboties, klientam ir jābūt, ka sociālais darbinieks ir atbalsta persona nevis noteikumu diktētājs. Sociālam darbiniekam ir jābūt autoritātei klientu acīs, kura pieredze un zināšanas viņš gribētu pārņemt un iemācīties. (Respondents C)

Sociālie darbinieki pie sadarbības procesa dokumentēšanas vispirms nosauc nodarbības žurnālu. Katram klientam tiek gatavots individuālais apmācību grafiks ar noteiktiem datumiem, laikiem, kad notiek nodarbība. Vēl katram klientam ir individuālā nodarbības aprakstīšanas veidlapa. Aprakstīšana tiek uzlūkota kā bezjēdzīgs, birokrātisks slogs, par to liecina konkrētā vārda izvēle.

Nodarbību dokumentēšanai ir ieviestas kopējas formas un vadlīnijas. Šis fakts ir gana absurds, bet reizēm ir sajūta, ka nodarbības pienesums ir niecīgs salīdzinājumā ar tā saucamo atrakstīšanu. Ir ieviests klientu individuālais apmācību grafiks, kopējais žurnāls un individuālās nodarbības atrakstīšanas veidlapas, kurās atzīmē tēmu, nodarbības norisi un rezultātu. (Respondents D)

Katra nodarbība tiek atrakstīta nodarbību žurnālā, kurā atrakstās nodarbības nosaukums, tālāk izpratne, vērtējums un klienta paraksts. Nodarbību noslēgumā kopsavilkums ar dinamiku. (Respondents A)

Aptaujātie klienti ir apmierināti ar sadarbības procesu starp sociālo darbinieku. Visi klienti ir uzsvēruši, ka darbinieks spēj konsultēt dažādos jautājumos. Uzsākot dzīvi pusceļa mājā sociālais darbinieks ir bijis atbalsts un stāstījis par adaptāciju. Ļāvis klientam labāk iejusties jaunā vidē un veicinājis klienta uzticību savām spējām.

Personas ar garīga rakstura traucējumiem mācās savas pieredzes un sapratnes ceļā, tādēļ sociāliem darbiniekiem jānodrošina prakses un teorijas mijiedarbība. Nodarbībās jācenšas izmantot īsus stāstījumus, taču jāiesaista pārrunās par situāciju, kas pietuvināta viņu dzīves reālai videi. Tāpat jāizmanto reāli priekšmeti un to lietošana, kā arī demonstrēšana, piemēram, higiēnas priekšmeti, nauda, zāļu tējas. Par pozitīvu nodarbību darba autore var uzskatīt ārstniecības augu vākšanu. No jūnija līdz augustam, kad dabā viss plaukst, zaļo, zied un aug, ir aktīvākais ārstniecības augu vākšanas laiks. Katra auga labums ir jāsaskata gan laika periodos, gan atšķirīgās auga daļās – saknēs, lapās, ziedos, lakstos vai augļos. Tā tiek teorētiski klienti sagatavoti praktiskai darbībai. Viens liels pluss, ka dzīvojam laukos un nav daudz laika jāiegulda aktīvai darbībai, lai nokļūtu līdz ziedu pļavai. Ziedu drogas klienti vāc paši un žāvē, lai ziemā pie lielām slimšanām pasargātu sevi un stiprinātu imunitāti.

Nepieciešams nodarbībās izmantot piktogrammas, ar kurām klienti saskaras sabiedrībā un uz sava apgērba.

Apmeklējot ārpus iestādes pasākumus klienti bieži sastopas ar sabiedrības neiecietības attieksmi, tāpēc izveidojas priekšstats par nedrošību. Klientiem ir nepieciešams atbalsts un iedrošinājums no sociālo darbinieku puses, ieguldot enerģiju un motivāciju.

5.3. Ieteikumi pusceļa mājas pakalpojumu pilnveidošanai

No iegūtajām sociālā darbinieku interviju atbildēm autore secina, ka pusceļa mājas pakalpojumu uzlabotu:

- maksimāli ļaujot klientiem pašiem darboties un uzņemoties atbildību par savu dzīvi,
- samazinot pusceļa mājas klientu skaitu līdz desmit,
- papildinot kvalificētu darbinieku skaitu, ja klientu sastāvs paliktu nemainīgs,
- piesaistot papildus finansiālos resursus,
- vairāk laika veltot individuālam darbam ar klientu.

Lai uzlabotu pusceļa mājas pakalpojumu nepieciešams vēl apmācīt iesaistītos speciālistus, piešķirt papildus finansējumu, sekmēt pakalpojumu pēctecību. Man šķiet, ka zināmi uzlabojumi varētu būt, ja pusceļa mājas pakalpojums tiktu pielīdzināts grupu mājas pakalpojumu apjomam vai resursiem, pamatā tas būtu finansējums (klients saņemtu savu pabalstu vai pensiju pilnā apmērā) un varētu veidot darba attiecības, kuras ir svarīgs priekšnoteikums patstāvīgas dzīves uzsākšanai. (Respondents D)

Lai uzlabotu pusceļa mājas pakalpojumu nepieciešams samazināt pusceļa mājas klientu skaitu līdz desmit cilvēkiem. Klientiem nepieciešams mācīt budžeta plānošanu ar līdzekļiem, kas būtu pilnā viņu pensijas vai pabalsta apmērā (šobrīd tiek izmaksāti 10% no viņu ienākumiem). (Respondents E)

Dzīves prasmju programmas realizēšana ir komandas darbs, sociālie darbinieki iesaka komandā apvienot tādus speciālistus kā sociālo darbinieku, sociālo rehabilitētāju, sociālo aprūpētāju, psihologu, ergoterapeitu, kādu no medicīnas speciālistiem. Pagaidām iestādē trūkst ergoterapeits, kas veicinātu klienta dalību ikdienas dzīves nodarbēs, veselības un labklājības dzīves aspektos. Dzīves prasmju programmas tēmas aptver plašu zināšanu un prasmju spektru.

Audzinašanas nolūkos speciālisti iesaka lietot pozitīvus pastiprinājumus – uzslavas, atzinību. Nevēlamas uzvedības mazināšanai iesaka lietot aizrādījumu, bet ne nosodījumu. Darbiniekiem jābūt piesardzīgiem ar kritiku, īpaši publisku. Bet izvērtējot katru gadījumu var izrādīties noderīga.

Sociālie darbinieki min, lai uzsāktu patstāvīgu dzīvi klientiem nepieciešams būtisks atbalsts gan sadzīvē, gan saskarsmē, gan pašaprūpē.

Pamatojoties uz pašreizējo pakalpojumu apjomu, nonākot patstāvīgā dzīvē uzskatu, ka atbalsts ir ļoti nepieciešams. Tas saistīts ar ikdienas aktivitātēm, finansējumu izlietošanu un darba attiecību veidošanu. (Respondents D)

Mana pieredze rāda, ka ir ļoti maz klientu, kuriem uzsākot patstāvīgu dzīvi ārpus aprūpes centra nav nepieciešams atbalsts. Lielākai daļai klientu, lai nepazeminātos viņu dzīves kvalitāte vajadzīgs būtisks atbalsts gan pašaprūpē, gan saskarsmē, gan sadzīvē. (Respondents E)

No klientu viedokļa atklājas, ka labprāt paliktu dzīvot sev ierastā vidē – pusceļa mājā, jo nejūtas droši patstāvīgai dzīvei. Un bažas par atbalsta trūkumu un savām spējām. Lielāks satraukums ir par savu budžetu un to izlietošanu.

Šeit jūtos drošībā. Man ir mazliet bailes vai spēšu pati tikt galā dzīvojot patstāvīgi, nav izpratnes vai iztikšu ar savu pabalstu visu mēnesi. (Respondents Nr. 4)

Jā jo nejūtos droša par savām prasmēm un zināšanām. (Respondents Nr. 3)

Klienta ierosinājumi, lai uzlabotu pusceļa mājas darbību:

- vairāk patstāvības un uzticēšanās,
- vairāk darbinieku, kas darbotos individuāli,
- praktiskām nodarbībām palielināt budžetu,
- tikties ar darba devējiem.

Vēl vairāk patstāvības un uzticēšanās. Gribētu saņemt visu savu pabalstu, lai varētu plānot un saprastu vai varu iziet patstāvīgā dzīvē. (Respondents Nr. 1)

Pusceļa mājas darbības uzlabošanai vajadzētu piesaistīt vēl darbiniekus, bieži dzirdam finansiālu trūkumu dēļ nevaram novadīt nodarbību praktiski, tāpēc vajadzētu palielināt budžetu pusceļa mājai. (Respondents Nr. 5)

Sociālā darbinieka un klienta sadarbības process ir sarežģīts. Tas ir pierādījies veicot teorētisko analīzi gan par klientu ar garīga rakstura traucējumiem dažādu slimību izpausmēm, gan veicot empīrisko pētījumu. Pētot sadarbībai nepieciešamās sociālā darbinieka prasmes un zināšanas darba autore var secināt, ka sadarbība ar klientu ir atbildīgs process. Skatoties plašākā mērogā sadarbības procesā ir iesaistīta arī institūcija.

Pētījuma laikā, autore, teorētiski analizēja padziļināti vides ietekmi uz klientu. Intervijās noskaidrojās, ka vīdei jābūt atbilstoši klienta dzīves prasmju apguvei un jāveidojas abpusējai mijiedarbībai. Pozitīvas asociācijas radīs klientos lielāku motivāciju apgūt jaunas prasmes un pilnveidot esošās. Dzīves prasmju apmācību programma nevar palīdzēt atrisināt vides un resursu trūkuma radītos šķēršļus, tās pielietošana atkarīga no darbinieku prasmēm, zināšanām un radošuma.

Dzīves prasmju apguves programmas ietvaros vajadzētu radīt klientiem darba vietas institūcijā, lai motivētu klientu jēgpilnai darbībai par nelielu samaksu. Piemēram, sētnieka darbs, apkopējas darbs, veļas mazgātājs un gludinātājs, kurinātāja palīgs.

Viena problēma, kas rada virkni ierobežojumu ir izglītība, tai skaitā profesionālās izglītības nepieejamība. Tā ietekmē izstumtību no darba tirgus – grūtības vai pat neiespējamību iegūt darbu. Darba neesamība un visai trūcīgie valsts pabalsti paaugstina nabadzības risku. Pētot izglītības jomas iespējas klientiem ar garīga rakstura traucējumiem Sociālās integrācijas valsts aģentūras (SIVA) ESF projekts “Personu ar invaliditāti vai garīga rakstura traucējumiem integrācija nodarbinātībā vai sabiedrībā” piedāvā Jūrmalas profesionālajā vidusskolā iespēju

iegūt profesionālo izglītību un kvalifikāciju. Lai pieteiktos valsts apmaksātai izglītībai, cilvēkiem ar invaliditāti jāveic profesionālās piemērotības noteikšana. Tās ietvaros speciālisti izvērtē vispārējās spējas un zināšanas, prasmes un iemaņas, veselības stāvokli un iesaka, kāda profesija katram cilvēkam ir vispiemērotākā. Taču lai klients nokļūtu no aprūpes centra "Rūja" līdz skolai ir jāapgūst dažādi transporta līdzekļi un garš ceļa posms. Lai sagatavotos šim procesam klientiem notika apmācības process. Tika mērots ceļa posms kopā ar darbinieku. Profesionālā piemērotība tika noteikta 5-7 dienās. Cilvēkiem ar invaliditāti mācības Jūrmalas profesionālajā vidusskolā apmaksā valsts. Mācību laikā par valsts budžeta līdzekļiem tiek nodrošināts:

- ārsta, psihologa, ergoterapeita, fizioterapeita un citu speciālistu konsultācijas un nodarbības;
- veselības uzlabošanas vai nostiprināšanas procedūras;
- dzīvošana dienesta viesnīcā;
- ēdināšana.

Apgūstamās profesijas – veļas mazgātājs gludinātājs, pavāra palīgs, konditora palīgs, tirdzniecības zāles darbinieks, apdrukas tehnoloģija.

Gada laikā skola piemērotību noteica tikai pusceļa mājas klientiem, kas mācēja lasīt, rakstīt, rēķināt un pozitīvs rādītājs bija iegūtā izglītība. Pārējiem klientiem bija atteikums un apmācības turpināja apgūt pusceļa mājā.

Katrā pašvaldībā būtu nepieciešams izveidot subsidētās darba vietas, lai klienti iekļautos darba tirgū pēc pusceļa mājas pakalpojuma saņemšanas.

Lai noskaidrotu situāciju visās Latvijas pusceļa mājās nepieciešams veikt visaptverošu pārbaudi vai novērtējumu. Iegūstot plašāku viedokļu spektru, iespējams pakalpojumu pilnveidot atbilstošāku mērķgrupas interesēm un vēlmēm. Latvijā šāda veida pētījums nav veikts, pētījuma veikšanas laikā rodas iespaids, ka ir nepieciešams apkopot visu pusceļa mājas pakalpojuma sniegšanā iesaistīto speciālistu viedokli. Pētot un analizējot pusceļa mājas klientu viedokļus, autore secina, ka sociālās rehabilitācijas procesā jāpievērš liela uzmanība sociālo prasmju mācīšanai un praktisko iemaņu treniņam ikdienā, klientu pašapziņas celšanai un prasmes veidot sociālos kontaktus ārpus pusceļa mājas.

Pētījumā, tika akcentētas pusceļa mājas klientu iegūtas zināšanas dzīves prasmju apmācību programmu mācību procesā, taču ļoti vērtīgi būtu noskaidrot pusceļa mājā iegūto prasmju un zināšanu lietderīgumu klientiem uzsākot pastāvīgu dzīvi grupu dzīvokļos, vai pašvaldībās. Šis būtu pētījums, kam nepieciešams pievērsties nākotnē, jo nonākt reālā dzīvē, izkristalizējas patiesās vajadzības un prasmju trūkums. Lai veicinātu pusceļa mājas sniegto pakalpojuma kvalitāti, autore izstrādājusi ieteikumus dzīves prasmju apmācību programmu

pilnveidošanai. Ieteikumi var tikt izmantoti kā vadlīnijas, veidojot jaunas dzīves prasmju apmācību programmas, kā arī veicot papildinājumus esošajās programmās.

Jāsecina, ka pusceļa mājas savā ziņā ir unikāls pakalpojums, kas sniedz iespēju cilvēkiem ar garīgās attīstības traucējumiem pāriet no aprūpējamā cilvēka statusa uz patstāvīgas personas statusu. Ir svarīgi, lai šī persona būtu rīcībspējīga, lai varētu pārstāvēt savas intereses un tiesības sabiedrībā. Tādēļ ir ļoti svarīgi novērtēt šī pakalpojuma nozīmi šīs klienta grupas attīstībai un prasmju un iemaņu pilnveidei.

SECINĀJUMI

Pēc autores domām, maģistra darbā ir sasniegts izvirzītais mērķis. Tika teorētiski un praktiski analizēti un pētīti VSAC filiāles “Rūja” pusceļa mājas klientu ar garīga rakstura traucējumiem dzīves prasmju apguves process no klienta un sociālā darbinieka skatupunkta.

Sociālos aprūpes centros visā valstī uzturas un saņem pakalpojumu dažādu vecumu un grupu klienti. Alternatīvo pakalpojumu nepietiekamības dēļ Latvijā cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem nonāk aprūpes institūcijās. Dzīve lielās iestādēs neveicina klienta integrāciju sabiedrībā. Aprūpes institūcijā kopā dzīvo klienti ar psihiskām saslimšanām, garīgas attīstības traucējumiem un citām diagnozēm. Nelielā darbinieku skaita dēļ sociālā rehabilitācija ir apgrūtināta, kas bieži vien darbinieku noved pie profesionālās izdegšanas.

Personas ar garīga rakstura traucējumiem ir viena no vismazāk aizsargātām sabiedrības grupām un tām ir īpaši grūti aizstāvēt savas tiesības un intereses. Aizvien biežāk tiek domāts un runāts par to, kā uzlabot cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem dzīves kvalitāti un iespējas katram no viņiem dzīvot pilnvērtīgu dzīvi. Lai mazinātu sociālo atstumtību klienti jāiekļauj izglītošanai un nodarbinātībai. Sociālo atstumtību raksturojošie faktori – sociālā izolētība, bezdarbs un nabadzība. Ar normalizācijas pieeju, ikdienas dzīvesveids jārada atbilstošs normāla cilvēka dzīvei. Nepieciešama atbilstoša vide un resursi, kas atbilst klienta vajadzībām.

Viens no risinājumiem ir **pusceļa mājas** pakalpojuma attīstība un funkcionēšana. Lai klienti varētu piedalīties sabiedriskā dzīvē un paši lemt par savu dzīvi nepieciešams īstenot, MK rīkojumā “ANO konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014. – 2020. gadam” četrus virzienus – izglītība, sociālā aizsardzība, sabiedrības izpratne, nodarbinātība. Apgūt dzīvei nepieciešamās prasmes un iemaņas, samazinot nabadzības riskam pakļauto personu skaitu, dzīvot pilnvērtīgu, cieņpilnu dzīvi, iekļaušanu darba tirgū. Taču deinstucionalizācijas pārmaiņas notiek ļoti lēni. Jo DI process prasa patstāvīgu un nepārtrauktu sadarbību un koordināciju starp visām ieinteresētajām personām (Labklājības ministriju, Veselības ministriju, Izglītības un zinātnes ministriju, Tieslietu ministriju, pašvaldībām, sociālajiem darbiniekiem, NVO) ne tikai politikas plānošanas, bet arī politikas īstenošanas procesā.

Kvalitatīva pakalpojuma izveidei ir nepieciešama nepārtraukta pakalpojuma pilnveidošanas bāze gan teorētiskā, gan praktiskā. Svarīga nozīme ir profesionāļu komandas izveide un viņu zināšanas, prasmes, attieksmes. Speciālistiem, kas strādā apmācības programmas jomā nepieciešama papildus apmācība un metodiskais atbalsts. Sociālais

darbinieks iesaka no metodēm izmantot lomu spēles, situāciju analīzes un izmantojot nodarbībās dabā un sadzīvē atrodamos materiālus.

Pēc vadlīnijām pusceļa mājas sociālais darbinieks sadarbībā ar speciālistiem veic šādus uzdevumus:

- veido klienta dzīves apstākļus patstāvīgus un prasmju attīstošus, veicinošus, pilda socializētāja un izglītotāja lomas;
- veido starpprofesionāļu komandu, nodrošina tās funkcionēšanu;
- piesaista apmācības vajadzībām atbilstošos resursus;
- veido dzīves prasmju apmācības programmu un nodrošina tās īstenošanu, plāno un kontrolē tās izpildi, atbilstību katra klienta vajadzībām, novērtē;
- izvēlas atbilstošās darba metodes;
- veicina integrāciju sabiedrībā, organizē dažādus pasākumus;
- sazinās ar klientu tuviniekiem par pakalpojuma nodrošināšanu.

Taču kā galvenos faktoros, kas kavē dzīves prasmju programmas īstenošanu ir **laika trūkums, cilvēku resursu trūkums, finansiālo resursu trūkums**. Tas izskaidrojams ar pusceļa mājas klientu skaitu, kas noteikts – 30 cilvēki. Līdz ar to neveidojas ģimeniskā vide. Trūkst profesionāļi, kā ergoterapeits, logopēds un psihologs, kas strādātu ar pusceļa mājas klientiem. Praksē pierādās, ka, strādājot ar speciālistu ierobežoto skaitu, piedāvāto programmu var daļēji īstenot. Trūkst finansiālie resursi, jo tie tiek sadalīti uz visiem iestādes klientiem un visi saņem vienādāku pakalpojuma grozu. Laika trūkums ir attiecināms uz dzīves prasmju nodarbību dokumentēšanas aprakstīšanu.

Dzīves prasmju apmācību programmā iekļautas vispārējās, personīgās un sociālās prasmes. Klientam prasmju nostiprināšanās un iespējas izprast apmācības programmu caur principu stāstīt – rādīt – darīt – sadarboties. Apmācību process jāveic soli pa solim, demonstrējot praktiskās iemaņas. Apgūstot dzīves prasmju apmācības programmu jāievēro pēctecības, nepārtrauktības un nodarbību slodzes sabalansētības princips. Taču apmācības procesa ilgumam ir grūti noteikt termiņu, tas atkarīgs no klienta apguves prasmju, spēju un zināšanu līmeņa. Klientam ar garīga rakstura traucējumiem komunikāciju atvieglo vieglās valodas prasmju pielietošana, kā arī attēli un piktogrammas.

Ieteikumi papildus programmas pilnveidošanā un uzlabošanā – piesaistīt trūkstošos speciālistus (arī datorprasmju apguvē), papildus lietot kustību un aktivitāšu terapijas.

Pusceļa mājās izmantotās apmācību programmas nav balstītas uz pētījumiem un nav novērtētas ar atbilstību personām ar garīga rakstura traucējumiem. Nav apkopots klientu viedoklis par saņemto pakalpojumu. Tāpēc maģistra darbā pētītie jautājumi ir atvērti tālākām diskusijām, papildinājumiem un precizējumiem.

PATEICĪBAS

Darba autore izsaka lielu pateicību darba vadītājai asociētai profesorei Baibai Belai par ieteikumiem, konstruktīvu kritiku un iespēju veiksmīgi īstenot savu ieceri - strukturēt zināšanas un padziļināti izpētīt dzīves prasmju apguvi pusceļa mājā.

Paldies par intervijām VSAC filiāles “Rūja” sociāliem darbiniekiem un pusceļa mājas klientiem. Paldies par veltīto laiku, atsaucīgo attieksmi un iedrošinājumu turpināt pētījumu. Paldies filiāles “Rūja” vadītājai par atbalstu un sapratni.

Pētījumu nebūtu iespējams veikt bez pašu pusceļa mājas klientu atsaucības. Katra intervija lika konkrētam klientam pārdomāt sensitīvus jautājumus, no kuriem ikdienā censtos izvairīties. Paldies sociāliem darbiniekiem, kas atklāti dalījās ar saviem pārdzīvojumiem, kas savukārt stiprināja autores pārliecību.

Paldies arī kolēģiem, draugiem un ģimenes locekļiem par pacietīgu uzklaušāšanu un emocionālu atbalstu šaubu brīžos.

IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI

- Anča, G., Neimane I. (2014). *Praktiskās rekomendācijas uzņēmējiem tūrisma jomā "Kā atpazīt un apieties ar cilvēkiem ar īpašām vajadzībām"*. Izgūts no: www.daba.gov.lv/upload/File/Publikācijas/BRO_14_Zalie_marsruti_turisma_uznemejiem_LV.pdf
- Baka, A., Grunevalds, K. (1998.) *Grāmata par aprūpi*. Rīga: Preses nams
- Buckley, W. (1967) *Sociology and Modern Systems Theory*. New York: Prentice Hall.
- Dowd, T., M.A. and J. Tierney, M.ED. (2005). *Teaching social skills to youth*. Retrieved from: https://books.google.lv/books?id=FTpYF4okJbAC&pg=PP4&hl=lv&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false
- Eric, R. Maisel, Ph.D. (2003). *The New Definition of a Mental Disorder*. Retrieved from: <https://www.psychologytoday.com/blog/rethinking-mental-health/201307/the-new-definition-mental-disorder>
- Flick, U. (Ed.). (2014). *The SAGE Handbook of qualitative data analysis*. doi: <http://datubazes.lanet.lv:2118/10.4135/9781446282243>
- Forder, A. (1976) Social work and system theory. *British Journal of social work, Volume 6, Issue 1*, Pages 23 – 42
- Gitterman, A., Germain, C.B. (2008) *The life model of Social work practice: Advances in theory and practice*, 3rd edn. New York: Columbia University Press.
- Goodtherapy.org (2015). *Halfway house*. Retrieved from: <https://www.goodtherapy.org/blog/psychpedia/halfway-house>
- Grundevalda Karla redakcija. (2003). *Dzīves apstākļu normalizēšana personām ar garīga rakstura un citiem funkciju traucējumiem*. Madonas poligrāfists.
- Haggarty, L. (2009). *What is content analysis?* Retrieved from: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.3109/01421599609034141?journalCode=imt_e20
- Halfway house. (n.d.) *Addiction A-Z*. Retrieved December 17, 2017 from addiction.com website <https://www.addiction.com/a-z/halfway-house/>
- Halfway house. (n.d.) *Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus*. Retrieved December 17, 2017 from dictionary.cambridge.org website <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/halfway-house>

- Hearn, G. (1974) General systems theory: contributions to social work theory and practice, in F.J.Turner (ed.), *Social work treatment: interlocking theoretical approaches, 5th edn.* New York: Free Press, Pages 343 – 372
- John, M. Grohol, Psy.D. (n.d.). *Symptoms & Treatments of Mental Disorders*. Retrieved from: <https://psychcentral.com/disorders/>
- Kāpiņa, L., Žabko, O., Koļesņikova, K., Mihejeva, V., Lemša, S., Narodovska, I. (2006). Cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem iespējas darba tirgū. Garīgo slimību destigmatizācijas nozīme diskriminācijas mazināšanā un iekļaujošas nodarbinātības politikas veidošanā. R., Market Lab.
- Kirst-Ashman, K. K., Hull, H. G. (2008). *General practice with organizations and communities*. Canada: Books Cole
- Klapare L. (2007). *Sociālā darba teoriju analīze un pielietojums praksē* (Diplomdarbs). Rīga: Latvijas Universitāte, Sociālo Zinātņu fakultāte, Socioloģijas nodaļa. Izgūts no LU noslēguma darbu datubāzes.
- Kļaviņa, L., Pavloviča, G. (2010). *Dzīves prasmju apmācības programma pusceļa mājā personām ar garīgās attīstības traucējumiem* Rīga: Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola „Attīstība”
- Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām*, Latvijas Vēstnesis, 17.02.2010., Nr. 27 (4219). Izgūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1630>
- Labklājības ministra rīkojums Nr. 63. (2015). *Rīcības plāns deinstitutionalizācijas īstenošanai 2015. – 2020. gadam.* Izgūts no: http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates/null/2015_15_07_ricplans_final.pdf
- Labklājības Ministrija Sociālās integrācijas valsts aģentūra. (b.g.). *Rehabilitācijas par valsts līdzekļiem*. Izgūts no: <https://www.siva.gov.lv/rehabilitacija-par-valsts-lidzekliem.html>
- Latvijas profesionālo sociālo un aprūpes darbinieku asociācijas kopsapulce. (2001). *Latvijas sociālo darbinieku ētikas kodekss.* Izgūts no: <http://www.ld.riga.lv/files/Bukleti/sdetikaskodekss.pdf>
- Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvalde. (2010. – 2016.). *Ilgstošās sociālās aprūpes un rehabilitācijas centri gada beigās*. [Statistisko datu krājums]. Rīga: Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde.
- Latvijas republikas veselības ministrija. (2018). *Tava veselība*. Izgūts no: <http://www.vm.gov.lv/lv/tava-veseliba/>
- Lavoie, S. (n.d.). *What is a Mental Disorder? - Definition & Treatment*. Retrieved from: <https://study.com/academy/lesson/what-is-a-mental-disorder-definition-treatment-quiz.html>

- Mārtinsons, K., & Pipere, A. (Red.). (2011). Ievads pētniecībā: stratēģijas, dizaini, metodes. Rīga: RaKa.
- Miller, C. A. (2018). *Types of Physical Environment*. Retrieved from: <https://sciencing.com/types-physical-environment-8523919.html>
- Moors, M. (2007). Sociālā darbinieka profesionālās identitātes veidošanās problēmas. *Sociālais darbinieks*, Nr.2 (23), 10.-13.lpp.
- Nugent, Pam M.S. (2013) *Social rehabilitation*. Retrieved from: <https://psychologydictionary.org/social-rehabilitation/>
- Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādņēm 2014.-2020. gadam. Latvijas Vēstnesis, 26.11.2013., Nr. 231 (5037). Izgūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=262238>
- Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādņu 2014.-2020. gadam īstenošanas plānu 2015.-2017. gadam. Latvijas Vēstnesis, 21.12.2015., Nr. 249 (5567). Izgūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=278612>
- Par Sociālo pakalpojumu attīstības pamatnostādņēm 2014.–2020.gadam (Ministra Kabineta noteikumu rīkojums Nr. 589). (04.12.2013.). Izgūts no: <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=4558>
- Republic of Estonia Social Insurance Board Social rehabilitation (2016). *What is social rehabilitation and who are its target group?* Retrieved from: <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/en/social-rehabilitation#Sotsiaalne%20rehabilitatsioon>
- Roga-Wiles, V. (2016). Sociālais darbs Latvijā. No Jansone L. Redaktors (Red.). Starptautiskās Sociālo darbinieku federācijas izvirzītais 2016. gada Vispasaules sociālā darba dienas vadmotīvs. Latvijas Republikas Labklājības ministrija, (12. lpp. – 14. lpp.). Izgūts no: http://www.lm.gov.lv/upload/socialais_darbs/izdevums_socialaisdarbslatvija_2016_1.pdf
- Role. (n.d.). BusinessDictionary. Retrieved January 12, 2018 from businessdictionary.com website <http://www.businessdictionary.com/definition/role.html>
- Role. (n.d.). Dictionary.com Unabridged. Retrieved January 12, 2018 from Dictionary.com website <http://www.dictionary.com/browse/role>
- Role. (n.d.). Merriam-Webster dictionary. Retrieved January 12, 2018 from merriam-webster.com website <https://www.merriam-webster.com/dictionary/role>
- Sabiedriskās domas un tirgus izpētes centrs. (b.g.). *Kvalitatīvās izpētes metodes*. Izgūts no: www.petijumi.lv/kvalitativas-izpetes-metodes/

- Sarah Mae Sincero. (Mar 14, 2012). Ecological Systems Theory. Retrieved February 26, 2018 from Explorable.com: <https://explorable.com/ecological-systems-theory>
- Slimību profilakses un kontroles centrs (b.g.). SSK-10 klasifikācija - Kodu tabulsaraksts un skaidrojumi. Izgūts no: <http://www.spkc.gov.lv/ssk10/indexddaf.html?p=%23122>
- Social environment. (n.d.). Dictionary.com Unabridged. Retrieved January 25, 2018 from Dictionary.com website <http://www.dictionary.com/browse/social-environment>
- Social skills (n.d.). Collins English Dictionary. Retrieved January 15, 2018 from collinsdictionary.com website <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/social-skills>
- Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums*. Latvijas Vēstnesis, 19.11.2002., Nr. 168 (2743). Izgūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=68488>
- Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums*. Latvijas Vēstnesis, 14.06.2006., Nr. 92 (3460). Izgūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=137394>
- Stāvausis, D. (2010, septembris). *Ar pacienta dzīvesvietu saistītu alternatīvo garīgās aprūpes pakalpojumu attīstība Latvijā*. No Valtenbergs V. Redaktors (Red.). *Vidzemes Augstskolas 4. Studentu pētniecisko darbu konferences rakstu krājums*. Vidzemes augstskola, Valmiera. (58. – 62. lpp.). Izgūts no: https://va.lv/sites/default/files/zinatne/4.%20via_stud_konf_rakstu.pdf
- Teater, B. (2014) *An introduction to Applying Social Work Theories and Methods*. 2nd edn. New York. Open University Press
- Zastrow, C. (2009). *Introduction to Social Work and Social Welfare: Empowering People*. USA: Wadsworth Publishing
- Zemīte, Ē. (2003.) *Sociālā darba pamati*. Rīga: JUMI
- What are Social Skills?* (n.d.). Retrieved from: <https://www.skillsyouneed.com/ips/social-skills.html>
- Галагузова, М.А., Штинова, Г.Н., Галагузова, Ю.Н. (2008) *Социальная педагогика: учебник для вузов*. Владос. Получено с: http://www.lm.gov.lv/upload/lm_istenotie_projekti/2/nr1_zinasasanu_parnese_sept_2015.pdf

Pielikumi

1. pielikums

Pusceļa mājas „Rūja” dzīves prasmju apmācības programmas

<i>Apmācības programma</i>	<i>Mērķis</i>	<i>Uzdevumi</i>
<i>Telpu uzkopšana</i>	<i>Mācīt klientam izpratni par savu apkārtējo vidi, pilnveidot dažādu telpu uzkopšanas prasmes.</i>	• <i>Veidot izpratni par savas vides kārtību un tīrību.</i> • <i>Mācīt uzklāt savu gultu, nomainīt gultas veļu.</i> • <i>Mācīt sakārtot skapi.</i> • <i>Mācīt rūpēties par savām personīgajām lietām, sakārtot tās.</i> • <i>Mācīt tīrīt istabu, koplietošanas telpas pēc grafika.</i> • <i>Veidot izpratni par ikdienas uzkopšanas darbiem.</i> • <i>Mācīt lietot putekļsūcēju.</i> • <i>Izprast telpu uzkopšanas nepieciešamos līdzekļus.</i> • <i>Mācīt šķirot atkritumus, novietot pareizajā vietā.</i> • <i>Veidot izpratni par telpas iekārtošanu.</i> • <i>Sniegt zināšanas par telpaugiem, to kopšanu.</i>
<i>Personīgā higiēna</i>	<i>Pilnveidot prasmes veikt rūpēties par savu personīgo higiēnu.</i>	• <i>Sniegt zināšanas par sievietes un vīrieša visa ķermeņa higiēnu.</i> • <i>Izglītēt par apakšveļas maiņas nepieciešamību.</i> • <i>Sniegt zināšanas par zobu kopšanu un nepieciešamo līdzekļu izvēli.</i> • <i>Sniegt zināšanas par matu un bārdas kopšanu un nepieciešamo līdzekļu izvēli.</i> • <i>Sniegt zināšanas par roku, kāju un nagu kopšanu.</i> • <i>Veidot izpratni un iemaņas par sevi ikdienā.</i>
<i>Apģērba un apavu izvēle, to kopšana un mazgāšana</i>	<i>Attīstīt izpratni par apģērba un apavu kopšanu, to izvēli atbilstoši laika apstākļiem un sezonai.</i>	• <i>Veidot izpratni par sava apģērba un apavu izmēriem.</i> • <i>Veidot izpratni par apģērba un apavu atbilstību gadalaikam.</i> • <i>Veidot izpratni par to, kas ir tīrs apģērbs un apavi un kā tas ietekmē saskarsmi ar citiem.</i> • <i>Mācīt atšķirt svētku, darba, ikdienas apģērbu.</i> • <i>Mācīt mazgāt savu apģērbu ar rokām.</i> • <i>Mācīt lietot gludekli un veļas dēli.</i> • <i>Mācīt salocīt izgludinātās drēbes.</i> • <i>Mācīt lietot veļas mazgājamo mašīnu, ievērot drošības noteikumus.</i> • <i>Mācīt tīrīt un kopt apavus.</i>
<i>Lasīšana, rakstīšana un rēķināšana</i>	<i>Palīdzēt uzlabot un attīstīt klientu vispārējās prasmes, sagatavot klientu personīgo prasmju apgūšanai.</i>	• <i>Uzlabot elementārās latviešu valodas prasmes.</i> • <i>Mācīt pastāstīt par lasīto.</i> • <i>Trenēt runas attīstību.</i> • <i>Uzlabot elementārās zināšanas matemātikā.</i> • <i>Mācīt ikdienā lietojamās svara, garuma, tilpuma un laika mērvienības.</i> • <i>Mācīt lietot un pazīt pulksteni.</i> • <i>Mācīt pazīt burtus, vārdus, teikumus.</i> • <i>Veidot parakstu un parakstīšanās prasmes.</i>
<i>Ēdiena gatavošana un galda kultūra</i>	<i>Attīstīt vienkāršas ēdiena gatavošanas, galda klāšanas un galda kultūras prasmes.</i>	• <i>Gūt izpratni par veselīgu uzturu, uztura dažādību un ēdienkartes sastādīšanu.</i> • <i>Sniegt zināšanas par pārtikas iegādes vietām.</i> • <i>Mācīt atšķirt svaigus produktus no bojātiem.</i> • <i>Mācīt svaigu produktu apstrādes tehnoloģiju.</i> • <i>Mācīt gatavot ēdienu no pusfabrikātiem.</i> • <i>Mācīt gatavot vienkāršus ēdienus pēc receptes.</i> • <i>Mācīt atpazīt, lietot garšvielas un garšaugus.</i> • <i>Mācīt atpazīt un gatavot dažādus dzērienus.</i>

<i>Apmācības programma</i>	<i>Mērķis</i>	<i>Uzdevumi</i>
		• Attīstīt prasmes virtuves tehnikas drošā lietošanā, virtuves higiēnā. • Mācīt uzvedību pie galda. • Attīstīt ēdiena pasniegšanas prasmes. • Attīstīt virtuves sakopšanas prasmes.
<i>Budžeta plānošana</i>	<i>Pilnveidot un attīstīt klientu prasmes efektīvāk plānot personīgo naudas līdzekļu izlietojumu un iepirkties</i>	• Mācīt apzināties personīgās vajadzības un vēlmes. • Mācīt plānot iepirkumus. • Organizēt praktiskās nodarbības tirdzniecības vietās. • Sniegt zināšanas par kredītsaistībām. • Sniegt zināšanas par bankomātiem. • Sniegt zināšanas par internetbanku. • Iepazīstināt ar patērētāju tiesībām. • Mācīt klientu nepakļauties citu ietekmei. • Veidot izpratni par komunikācijas prasmēm veikalā.
<i>Darbs un nodarbinātība</i>	<i>Sniegt pamatzināšanas un prasmes darba meklēšanā un darba attiecību veidošanā.</i>	• Palīdzēt klientam apzināt savas darba spējas un prasmes teritorijas apkārtnē. • Noskaidrot ar darba saistīto motivāciju. • Izglītēt par darbinieka lomu un darba attiecībām.
<i>Sabiedriskās organizācijas</i>	<i>Sniegt informāciju par dažādām sabiedriskajām organizācijām un to darbību.</i>	• Sniegt zināšanas par sabiedriskajām organizācijām un to darbību. • Izskaidrot pašvaldības funkciju. • Dzīves vietas deklarēšana. • Orientēšanās apkārtējā vidē. • Sabiedriskā transporta izmantošana. • Sniegt zināšanas par dzīvei nepieciešamo iestāžu atrašanās vietu – policija, poliklīnika, nodarbinātības dienests, sociālais dienests utt. • Sniegt zināšanas par VSAA darbību. • Sniegt zināšanas par dienas centriem. • Sniegt zināšanas par invalīda biedrību. • Sniegt zināšanas par palīglīdzekļu centru. • Sniegt zināšanas par bibliotēku, tās funkcijām. • Sniegt informāciju par nevalstisko organizāciju darbību – baznīca, samariešu kustība, Sarkanais Krusts u.c. • Mācīt dokumentu nozīmi cilvēka dzīvē. • Mācīties rakstīt CV. • Mācīties rakstīt iesniegumu.
<i>Cilvēktiesības – tavi pienākumi, tiesības un atbildība</i>	<i>Veidot izpratni par sabiedrībā un likumos noteiktajām tiesībām, pienākumiem un atbildību.</i>	• Radīt priekšstatu par sabiedrībā pieņemtajām normām, vērtībām. • Sniegt zināšanas par likumos paredzētajām tiesībām. • Sniegt zināšanas par cilvēku ar invaliditāti īpašajām tiesībām. • Sniegt informāciju par tiesībām un pienākumiem. • Radīt priekšstatu par pārkāpumu sekām un atbildību.
<i>Veselības izpratne</i>	<i>Mācīt klientam izpratni par savu veselību, veicināt iespējas veiksmīgi uzsākt patstāvīgu dzīvi un integrēties sabiedrībā.</i>	• Gūt izpratni par veselīgu dzīvesveidu. • Sniegt zināšanas par imunitātes stiprināšanu. • Sniegt informāciju par miegu un tā nozīmi veselības uzturēšanā. • Gūt izpratni par personīgo higiēnu. • Sniegt informāciju par alkohola negatīvo ietekmi. • Sniegt informāciju par smēķēšanu. • Sniegt zināšanas par slimībām (gripa, tuberkuloze, hepatīts). • Sniegt informāciju par ērcēm. • Sniegt zināšanas par sauļošanu. • Sniegt zināšanas par stresu, tā ietekmi uz cilvēku. • Sniegt zināšanas par depresiju. • Sniegt zināšanas par medikamentu lietošanu. • Sniegt informāciju par ģimenes ārstu.

<i>Apmācības programma</i>	<i>Mērķis</i>	<i>Uzdevumi</i>
		• <i>Sniegt informāciju par pacienta tiesībām un pienākumiem.</i>
<i>Izpratne par dzimumu atšķirībām un drošu seksu</i>	<i>Attīstīt klientu izpratni par pāra attiecībām un seksualitāti.</i>	• <i>Veicināt izpratni par svarīgākajiem ar pāra attiecībām un seksualitāti saistītajiem jēdzieniem.</i> • <i>Radīt priekšstatu par veiksmīgu pāru attiecību veidošanas priekšnosacījumiem.</i> • <i>Radīt priekšstatu par publisko un personisko (intīmo) pāra attiecībās.</i>
<i>Brīvais laiks</i>	<i>Veidot izpratni par brīvā laika pavadīšanas iespējām un iesaistīt dažādās brīvā laika aktivitātēs.</i>	• <i>Sniegt zināšanas par brīvā laika pavadīšanas iespējām un veidiem.</i> • <i>Organizēt brīvo laiku atbilstoši interesēm.</i> • <i>Informēt un izglītēt par mājdzīvnieku un savvaļas dzīvnieku atšķirīgo dzīves veidu.</i> • <i>Sniegt zināšanas par ikdienas aprūpes nepieciešamību mājdzīvniekiem.</i> • <i>Atbildības veidošana pret tiem, ko esam pieradinājuši.</i> • <i>Veidot pozitīvu attieksmi pret dzīvniekiem.</i> • <i>Veidot izpratni par pareizu kontaktu veidošanu ar dzīvniekiem.</i> • <i>Palīdzēt apzināties iespējamos riskus un problēmas.</i> • <i>Iepazīstināt ar fizisko aktivitāšu nepieciešamību.</i> • <i>Iesaistīt fiziskās aktivitātēs un galda spēlēs.</i>
<i>Saskarsmes prasmes</i>	<i>Attīstīt, uzlabot klientu komunikācijas prasmes, spēja risināt konfliktus</i>	• <i>Veidot izpratni par cilvēku kā individualitāti;</i> • <i>Veidot priekšstatu par cilvēku kā sabiedrisku būtni;</i> • <i>Sniegt zināšanas par verbālās un neverbālās komunikācijas veidiem;</i> • <i>Sniegt zināšanas par cilvēku vajadzību, jūtu un emociju daudzveidību;</i> • <i>Mācīt izprast un kontrolēt savas emocijas;</i> • <i>Mācīt saskatīt pozitīvās saskarsmes priekšnoteikumus;</i> • <i>Attīstīt klientu sevis prezentēšanas prasmes;</i> • <i>Attīstīt konfliktsituāciju risināšanas prasmes;</i> • <i>Attīstīt pāra un grupu saderības prasmes</i>
<i>Drošība sabiedrībā</i>	<i>Attīstīt klienta izpratni par drošību un tās ievērošanas nozīmi.</i>	• <i>Sniegt zināšanas par ugunsdrošību.</i> • <i>Attīstīt rīcības prasmes ugunsgrēka gadījumā.</i> • <i>Ugunsdzēsamo aparātu darbības principi.</i> • <i>Sniegt zināšanas par elektrodrošību.</i> • <i>Mācīt izmantot ikdienā lietojamās elektroierīces.</i> • <i>Iepazīstināt ar darba un personīgās drošības noteikumiem.</i> • <i>Sniegt izpratni par pirmās palīdzības sniegšanu.</i> • <i>Ceļu satiksmes noteikumi.</i> • <i>Uzvedības normas sabiedriskās vietās.</i> • <i>Gūt informāciju par iespējamiem riskiem ūdens krātuvju tuvumā.</i> • <i>Iegūt zināšanas par dabā esošajiem indīgajiem augiem un kukaiņiem.</i> • <i>Prasme apgērbties piemēroti laika apstākļiem.</i>

Intervijas jautājumi SAC „Rūja” pusceļa mājas sociālajiem darbiniekiem

1. Kā Jūs raksturotu pusceļa mājas pakalpojumu?
2. Kāda nozīme ir pusceļa mājas pakalpojumam darbā ar personām ar garīga rakstura traucējumiem?
3. Kāds ir Jūsu viedoklis par Pusceļa mājas dzīves prasmju programmām?
4. Kāda ir vides lomas nozīme sadarbības uzsākšanai ar klientu?
5. Kā Jūs vērtējat savu sadarbības procesu ar klientiem, kuriem nepieciešams pusceļa mājas pakalpojums? Jūsu pieredze.
6. Ar kādām metodēm strādājat, lai apgūtu dzīves prasmes?
7. Kādas dzīves prasmes Jūs māciet klientiem?
8. Vai viegli mācīt vairākas tēmas? Kādi ir apgrūtinājumi?
9. Kādas lomas pildiet sadarbības procesā?
10. Kas, Jūsaprāt, nosaka veiksmīgu sadarbību starp sociālo darbinieku un klientu?
11. Vai ir pietiekami resursi darbam ar klientu? Kādi riski vēl apgrūtinā vai kavē dzīves prasmju apguvi?
12. Sakiet, Jūs ar viņiem strādājat individuāli vai grupu darbā? Kā strādāt ir vieglāk?
13. Ar kādām problēmām sastopas sadarbības procesā ar klientu?
14. Kā tiek dokumentēts sadarbības process ar klientu pusceļa mājas piešķiršanas procesā?
15. Kādus risinājumus varat minēt, lai uzlabotu pusceļa mājas pakalpojumu?
16. Vai klientam nepieciešams atbalsts uzsākot patstāvīgo dzīvi? Kāds?

Intervijas jautājumi SAC „Rūja” pusceļa mājas klientiem

1. Kā tu jūties pusceļa mājā?
2. Vai viegli bija šeit uzsākt dzīvot?
3. Ko Tu prati darīt pirms iestāšanās pusceļa mājā?
4. Kādas dzīves prasmes apgūsti tagad pusceļa mājā?
5. Ko esi apguvis atrodoties pusceļa mājā?
6. Ko vēlies vēl apgūt?
7. Kādas nodarbības Tev patīk labāk – praktiskās vai teorētiskās? Kāpēc?
8. Kādas nepatīk?
9. Vai ir nodarbības, kādas vēl vajadzētu iekļaut pusceļa mājas programmā?
10. Vai nodarbībās izmanto uzskates līdzekļus? Kādus?
11. Cik lielas grupas ir nodarbībās?
12. Vai labāk būtu piedalīties nodarbībās individuāli? Kāpēc?
13. Vai ir kaut kas, kas traucē nodarbībās?
14. Kādu atbalstu tu gribētu saņemt, uzsākot patstāvīgu dzīvi?
15. Kādi ierosinājumi, lai uzlabotu pusceļa mājas darbību?

Kontentanalīzes metode sociālo darbinieku un klientu ievadjaunajumiem

Kā Jūs raksturotu pusceļa mājas pakalpojumu? (Intervijas jautājums sociālajiem darbiniekiem)

<i>Satura vienības</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Jēdziens</i>
„Pietuvināta reālai dzīvei”	Klienta spējas pielāgoties sabiedrībai	Socializācija
„Sagatavotu patstāvīgas dzīves uzsākšanu sabiedrībā”, „Uzsākt dzīvi ārpus aprūpes centra”, „Patstāvīgas dzīves uzsākšanai ārpus institūcijas”, „Pārejas posms no aprūpes centra uz patstāvīgu dzīvi”.	Pakalpojumu un atbalsta sistēmas izveide	Deinstitucionalizācija
„Mācās sadzīvē nepieciešamās iemaņas”	Dzīves darbībai nepieciešamās prasmes	Dzīves prasmes
„Nepazaudēt jēgu un motivāciju gan no klientu perspektīvām, gan iesaistīto speciālistu puses”	Attieksmes veidošanās gan no klientu, gan sociālo darbinieku skatupunkta	Motivācija

Kāda nozīme ir pusceļa mājas pakalpojumam darbā ar personām ar garīga rakstura traucējumiem? (Intervijas jautājums sociālajam darbiniekam)

<i>Satura vienības</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Jēdziens</i>
„Pilnveido un atjauno esošās un zudušās prasmes, rūpēties par sevi”, „Pakalpojums sekmē un veicina pašaprūpes un sociālo prasmju attīstību”	Atjauno zudušās prasmes Pilnveido esošās dzīves prasmes Attīsta jaunas prasmes	Dzīves prasmes
„Sniedz iespējas apgūt patstāvīgai dzīvei nepieciešamās iemaņas”		
„Sagatavojot vidi, kas pietuvināta patstāvīgās dzīves apstākļiem”	Veicināt klienta neatkarību	Normalizācija
„Iepazīst sociālā vidē esošos noteikumus, pienākumus, atbildību”	Sociālo noteikumu izpratnes veidošana	
„Mazināt sociālo izolētību”	Mazināt sociālo izolētību	Integrācija
„Veiksmīgi integrēties sabiedrībā un kļūt par tās locekļiem”	Palīdzēt integrēties	

Kā tu jūties pusceļa mājā? (Intervijas jautājums klientiem)

<i>Satura vienības</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Jēdziens</i>
“Tagad dzīvoju pusceļa mājā un esmu ar visu apmierināta”	Drošības sajūta Pārlicības sajūta	Pusceļa māja
“Esmu iejuties labi. Jūtos droši un pārlicinoši”	Laba sajūta	
“Labi, man te patīk. Mājīgas istabiņas”		
“Es pusceļa mājā jūtos ļoti labi”		
“Tā kā esmu jauna un samērā nepieredzējusi savā dzīvē, sastopos ar dzīves grūtībām, ko man palīdz		

<i>atrisināt darbinieki. Bet dzīvojot šeit es jūtos drošībā”</i>		

Vai viegli bija šeit uzsākot dzīvot? (Intervijas jautājums klientiem)

Satura vienības	Kategorija	Jēdziens
<i>“Dzīvoju vienā istabiņā ar draugu. Viņš man palīdzēja ātrāk iejusties un saprast, kādi pienākumi man jāveic”</i>	<i>Draudzība Atbalsta persona</i>	<i>Atbalsts</i>
<i>“Darbinieki ļoti saprotoši un pretimnākoši”</i>	<i>Darbinieku attieksme</i>	
<i>“Tā kā iepriekš dzīvoju aprūpes centrā, tad nebija nekādas problēmas uzsākt dzīvi pusceļa mājā”, “Jā, jo apkārt pazīstami klienti un laipns darbinieku kolektīvs. Ienācu no aprūpes centra”, “Man uzsākt dzīvi pusceļa mājā bija viegli, jo šeit ir manas paziņas. Es jau iepriekš dzīvoju aprūpes centrā”</i>	<i>Dzīve aprūpes centrā pirms pusceļa mājas Adaptācija</i>	<i>Adaptācija</i>
<i>“Dzīvot šeit ir viegli un bezrūpīgi. Iejutos ātri, jo iepriekš jau biju pazīstama ar pusceļa mājas klientiem”</i>		

Pētījuma rezultātu analīze par dzīves prasmēm un prasmju apguvi no klienta un sociālā darbinieka skatupunkta

Kāds ir Jūsu viedoklis par Pusceļa mājas dzīves prasmju programmām? (Intervijas jautājums sociālajiem darbiniekiem)

<i>Satura vienības</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Jēdziens</i>
„Programmas ir izveidotas labas, taču tās nevar pietuvināt reālai videi”	Programmas netiek pietuvinātas reālai videi	Institucionālā vide
„Programmas netiek realizētas pilnībā ierobežoto resursu dēļ (cilvēkresursi, finanšu un laika resursi)”, „No teorijas pārejot uz praktiskajām jomām pietrūkst izdomas un resursu”, „Nepieciešama lielāka vērība individuālam darbam ar klientiem un resursu piesaisti”	Ierobežoti budžeta resursi, cilvēku resursi, laika resursi Ierobežota izdoma Ierobežots individuāls darbs ar klientiem (darbinieku trūkuma dēļ)	Ierobežojumi dzīves prasmju apguvei atbilstoši programmā paredzētājam
„Programmas satura ziņā ir labas, jo ietver tās pamatjomas”	Dzīves prasmju programmu raksturojums	Dzīves prasmes
„Programmas sniedz daudzpusīgu prasmju un iemaņu apguvi”		
„Programmas sniedz ieskatu patstāvīgās dzīves zināšanās un prasmēs”		

Kā Jūs vērtējat savu sadarbības procesu ar klientiem, kuriem nepieciešams pusceļa mājas pakalpojums? Jūsu pieredze. (Intervijas jautājums sociālajiem darbiniekiem)

<i>Satura vienības</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Jēdziens</i>
„Klientiem ar nekritisku attieksmi sadarbības process noris vienā virzienā – no darbinieka uz klientu”	Vienpusēja iedarbība, ietekme	Grūtības sadarbības procesā
„Grūti veidot ilglaicīgu sadarbības procesu, noturēt klientu interesi, vēlmi mācīties”	Grūtības veidot ilglaicīgu sadarbību; grūtības noturēt interesi	
„Klienti nekritiski novērtē savas spējas un prasmes”, „Klienti bieži pārvērtē savas spējas un prasmes”, „Klientiem nav kritiskas attieksmes pret sevi, savām spējām, trūkst spēju atšķirt vēlamo no realitātes”	Darbinieka skatupunkts uz klienta Spēju un prasmju pašnovērtējumu	Mijiedarbība
„Klients jāiedrošina un jāmotivē noticeēt savām spējām”	Klienta motivēšana, pašapziņas celšana	Motivācija
„Sadarbība veidojas pamatā uz komunikāciju un izpratnes radīšanu par klienta turpmāko nākotni. Ir jābūt motivācijai.”		

Vai viegli mācīt vairākas tēmas? Kādi ir apgrūtinājumi? (Intervijas jautājums sociālajiem darbiniekiem)

<i>Satura vienības</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Jēdziens</i>
„Tēmas ir sadalītas uz vairākiem darbiniekiem”	<i>Komandas darbs</i>	<i>Atbalsts</i>
„Nav problēmas, jo visas tēmas ir savstarpēji saistītas”	<i>Apmācību programma</i>	<i>Apmācību programma</i>
„Darbiniekam jābūt vispusīgi izglītotam un jāspēj atbildēt uz klientu uzdotajiem jautājumiem”, „Nepieciešams papildus izglītoties, lai spētu strādāt ar klientiem pusceļa mājā”	<i>Profesionālās vērtības Darbinieka kvalifikācija</i>	<i>Profesionālās vērtības</i>
„Nepieciešams ieguldīt lielu darbu un laiku, lai sagatavotu tēmas plānu, struktūru, metodiskos materiālus, piemeklēt efektīvākas mācīšanas metodes”	<i>Sociālā darbinieka ieguldījums gatavojoties strādāt ar klientu</i>	
„Jāatceras klientu uztveres īpatnības, kā arī nevajag radīt pārslodzi”, „Apgrūtinājumi pirmkārt ir klientu specifiskās īpatnības, kuras balstās uz klientu funkcionalitātes smagumu, veselības stāvokli, sadzīves notikumiem”	<i>Klienta ar garīga rakstura traucējumiem īpatnības, kas jāņem vērā dzīves prasmju apguves procesā</i>	<i>Klients ar garīga rakstura traucējumiem</i>
„Vairākas tēmas būtu viegli apmācīt, ja būtu tikai jāapmāca dzīves prasmes”	<i>Grūtības dzīves prasmju apmācīšanā</i>	<i>Dzīves prasmes</i>
„Sociālais darbinieks nepilda tikai izglītojamā lomu”	<i>Sociālā darbinieka lomas</i>	<i>Sociālā darbinieka lomas</i>

Vai ir pietiekami resursi darbam ar klientu? Kādi riski vēl apgrūtina vai kavē dzīves prasmju apguvi? (Intervijas jautājums sociālajiem darbiniekiem)

<i>Satura vienības</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Jēdziens</i>
„Dzīves prasmju apguvi kavē vēl citu klientu viedoklis”	<i>Dzīves prasmju apguves kavējošie faktori</i>	<i>Ierobežojumi dzīves prasmju apguvei atbilstoši programmā paredzētajam</i>
„Dzīves prasmju apguvi kavē vide, kas nav pietuvināta patstāvīgai dzīvei”		
“Nepietiek finansiālie resursi”, „Pietrūkst materiālais nodrošinājums”, „Nepietiekami resursi darbā ar klientiem”, „Resursu nepietiek”, „Dzīves prasmju apmācībām nav pietiekošs finansējums”		
„Nepietiekams speciālistu trūkums”, „Dzīves prasmju apguves procesu apguvi apgrūtina darbinieku trūkums”		
„Trūkst pašvaldību atbalsta, nav piemērotu telpu mācībām”		
„Ne vienmēr ir iespējams teorētiskās zināšanas pārbaudīt praktiski”, „Daudzas tēmas nav iespējams apgūt tikai teorētiski”	<i>Praktisko nodarbību trūkums</i>	

Sakiet, Jūs ar viņiem strādājat individuāli vai grupu darbā? Kā strādāt ir vieglāk?

(Intervijas jautājums sociālajiem darbiniekiem)

<i>Satura vienības</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Jēdziens</i>
„Strādāju gan grupā, gan individuāli”, „Abējādi nav problēmas, ja ir skaidrs nodarbības mērķis un uzdevumi”, „Gan individuāli, gan grupu darbā”, „Strādāju ar klientiem gan individuāli, gan kopā grupās”	Grupu darbs Individuālais darbs	Dzīves prasmju programmas apmācības process
„Individuāli strādājot darbs ir produktīvāks, labāki rezultāti un ir vieglāk strādāt”, „Vieglāk un rezultatīvāk ir strādāt individuāli, jo tad iespējams labāk izvērtēt konkrētā klienta spējas, prasmes”, „Vieglāk strādāt ir ar katru klientu individuāli, tad var nedalīti veltīt uzmanību vienam klientam”, „Veiksmīgāk un labāk rezumējies atalgojas darbs, kurš tiek veikts individuāli”	Individuālais darbs Produktīvāki rezultāti	
„Strādājot individuāli vairāk iespējams ņemt vērā klientu mainīgo emocionālo stāvokli”	Klienta emocionālais stāvoklis	
„Pārsvārā dzīves prasmju apmācības notiek grupā”, „Grupās nedrīkst būt pārāk lielas”	Grupu darbs	

Ar kādām problēmām sastopas sadarbības procesā ar klientu? (Intervijas jautājums

sociālajiem darbiniekiem)

<i>Satura vienības</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Jēdziens</i>
„Klienta vājā griba, slimību saasinājumi”, „Klientu diagnozes specifiskās īpatnības”	Klienta diagnozes specifiskās īpatnības	Klients ar garīga rakstura traucējumiem
„Nespēj iemācīties vienkāršas lietas, neizprot pašaprūpes nepieciešamību, ir arī uzvedības traucējumi”		
„Darbinieka izdegšana darbā”	Darbinieka izdegšanas sindroms	Darbinieka izdegšanas sindroms
„Ierobežotās iespējās iestādes finansēs”	Ierobežoti budžeta resursi	Ierobežoti budžeta resursi
„Klients ar garīga rakstura traucējumiem nespēj bieži adekvāti novērtēt savas spējas un prasmes”	Motivācijas trūkums	Motivācija
„Klients nav motivēts mācīties, vai arī tas sagādā lielas grūtības”, „Klientu motivācijas trūkums, kā arī klientu diagnozes specifiskās īpatnības”, „Grūti motivēt klientu, ja nav īsti skaidrs par valstī notiekošajiem procesiem”		

Ko Tu prati darīt pirms iestāšanās pusceļa mājā? (Intervijas jautājums klientiem)

Satura vienības	Kategorija	Jēdziens
“Pratu sakopt istabu, nomazgāt traukus, pagatavot pavisam vienkāršus ēdienus, veicu personīgo higiēnu un vēl daudz sīku darbiņu”	Vispārējās prasmes Personīgās prasmes Sociālās prasmes	Esošās dzīves prasmes
“Protu darīt vieglus fiziskus dārza darbus, varu iet palīgā zemniekiem saimniecībā pie darbiem, kas nav grūti. Gatavoju ēst, uzkopju savu istabu, mazgāju savas drēbes”		
“Mācēju pagatavot pavisam vienkāršu ēdienu. Pratu arī tīrīt savu istabu. Esmu iepriekš iepazīsies ar satiksmes noteikumiem. Protu izmantot autobusu”		
“Es pratu uzkopt savu istabu un nomazgāties, rēķināju līdz desmit. Mācēju uzsmērēt sviestmaizi un sapratu kā jāapietas ar elektrisko plīti”		
“Esmu apguvusi visādas prasmes beidzot vidusskolu, taču slimībai progresējot radās grūtības dzīvot mājās”		

Kādas dzīves prasmes apgūsti tagad pusceļa mājā? (Intervijas jautājums klientiem)

Satura vienības	Kategorija	Jēdziens
“Tagad pusceļa mājā apgūstu zinības par sabiedriskām organizācijām, cilvēktiesībām, pienākumiem un atbildību, par saskarsmes prasmēm, par drošu seksu”	Dzīves prasmju apguve	Dzīves prasmes
“Pusceļa mājā apgūstu budžeta plānošanu. Tad vēl izzinu savu veselības stāvokli. Ļoti patīk mācību ekskursijas, kur var iepazīties ar darba devējiem”		
“Dažādas, mums tiek mācīts kā rūpēties par apģērbu. Kā tērēt naudu. Vairāk apgūstu telpu uzkopšanu. Māca izprast savu veselību un kā rūpēties par to”		
“Es apgūstu budžeta plānošanu, rēķināšanu, lasīšanu un rakstīšanu. Ir nodarbības ēdiena gatavošanā”		
“Tagad pilnveidoju piemirstās prasmes un apgūstu jaunas. Saplānot savu dzīvi ar saviem naudas līdzekļiem”		

Ko esi apguvis atrodoties pusceļā mājā? (Intervijas jautājums klientiem)

Satura vienības	Kategorija	Jēdziens
“Esmu apguvis pagatavot daudz dažādu ēdienu. Esmu iemācījusies lietot dakšiņu un nazīti vienlaikus. Man patīk nodarbības pie psihologa, jo šeit apgūstu konflikta risināšanu”	Klienta apgūtās pamatprasmes Klienta apgūtās vispārīgās prasmes Klienta apgūtās sociālās prasmes	Apgūtās dzīves prasmes
“Apgūstot pusceļa mājas apmācības programmu esmu iepazinis sevi. Tāpat esmu drošāks un spēju aizstāvēt savas tiesības, taču atceros, ka man ir arī pienākumi”		
“Protu aizpildīt savu brīvo laiku. Risinu vieglas krustvārdu mīklas. Pēc vairāku reižu atkārtotās esmu patstāvīgi darbojusies ar veļas mašīnu, elektrisko plīti un citām elektroierīcēm”		
“Man jau labāk padodas lasīšana. Lēnām burtoju burtus un velku zilbes”		
“Esmu pilnveidojusi pamatprasmes un papildus apgūstu praktiskās iemaņas dažādās jomās. Ļoti patīk ēdiena gatavošanas nodarbība”		

Ko vēl vēlies apgūt? (Intervijas jautājums klientiem)

Satura vienības	Kategorija	Jēdziens
“Vēlos apgūt darboties ar datoru. Patīk izšūšana un tamborēšana un tāpēc vēlos apgūt šīs prasmes plašāk”	Klientu vēlmes dzīves prasmju apmācības programmā	Dzīves prasmju programmu pilnveidošana
“Man ir problēmas ar datora tehnikas apguvi. Vēlos vairāk nodarbības veltīt šai lietai”		
“Pagatavot dažādus ēdienus gan sāļos, gan saldus. Apgūt datora prasmi”		
“Vēlos iemācīties pati patstāvīgi pagatavot sev ēst. Vēlos apgūt datoru”		
“Pati patstāvīgi pieņemt lēmumus par savu dzīvi. Kritiski domāt un pieņemt veiksmīgus lēmumus”		

Kādas nodarbības Tev labāk patīk – praktiskās vai teorētiskās? Kāpēc? (Intervijas jautājums klientiem)

Satura vienības	Kategorija	Jēdziens
“Protams, ka labāk patīk praktiskās. Tās interesantākas un paliek ilgāk atmiņā”, “Praktiskās, jo tad visu labāk var saprast un ir interesantāk”, “Man labāk patīk	Teorētiskās nodarbības Praktiskās nodarbības	Dzīves prasmju apguves process

<i>praktiskās nodarbības, jo tas ir interesanti. Praktiskās nodarbībās vairāk apgūstu un atceros ko runājam nodarbībā”</i>		
<i>“Bet ir arī interesantas teorētiskās, jo varam iesaistīties domu apmaiņā ar citiem”</i>		
<i>“Katra nodarbība sastāv no praktiskās un teorētiskās daļas. Saprotu, ka viena bez otras nevar, tāpēc noderīgas ir abas”, “Praktiskās jau patīk labāk, bet jāzina arī teorētiskā puse”</i>		

Kādas nepatīk? (Intervijas jautājums klientiem)

<i>Satura vienības</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Jēdziens</i>
<i>“Man būs grūti nosaukt. Pagaidām viss apmierina”</i>	<i>Apmierinošas dzīves prasmju programmas</i>	<i>Dzīves prasmju apguves process</i>
<i>“Nepatīk, ka kaut kādu iemeslu pēc iepļānotā nodarbība nenotiek”</i>	<i>Izjaukts klienta dienas nodarbību plāns</i>	
<i>“Nepatīk piedalīties nodarbībās, ja blakus ir klienti, kuri nav draudzīgi. Un arī nepatīk, kad skaļi izsaka savu domu”</i>	<i>Klienta uzvedības traucējumi</i>	
<i>“Nepatīk nodarbības, kur ir tikai runāšana par pienākumiem, tiesībām un atbildību. Tas ir sarežģīti un tāpēc liekas garlaicīgi”</i>	<i>Klienta izpratne par noteikto tēmu</i>	
<i>“Nogurdinoši ir vairākas teorētiskās nodarbības vienā dienā”</i>		

Vai ir nodarbības, kādas vēl vajadzētu iekļaut pusceļa mājas programmā? (Intervijas jautājums klientiem)

<i>Satura vienības</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Jēdziens</i>
<i>“Vajadzētu iekļaut sporta nodarbības. Tās man ļoti patīktu”, “Vajadzētu nodarbību sarakstā iekļaut sporta aktivitātes un pastaigas, kas palīdzētu sev vairāk saplānot dienu”</i>	<i>Sporta nodarbības Pastaigas</i>	<i>Ieteikumi dzīves prasmju programmas pilnveidošanai</i>
<i>“Vajadzētu iesaistīt vairāk speciālistu, piemēram par veselību. Vēlētos, lai kādu nodarbību vadītu ģimenes ārsts”</i>	<i>Speciālistu piesaiste</i>	
<i>“Vairāk iespēju satikties ar iespējamiem darba devējiem, lai izzinātu kādus darbus viņi piedāvā”, “Gribētu arī nodarbības, kur var tikties ar darba devējiem. Tad labāk iepazītu savu darbu un būtu drošības sajūta”</i>	<i>Vēlamā darba devēju piesaiste</i>	
<i>“Vajadzēt iekļaut vairāk praktiskās nodarbības”</i>	<i>Praktiskās nodarbības</i>	
<i>“Nodarbības par savas naudiņas izlietojumu, tāpēc vēlos saņemt</i>	<i>Budžeta plānošana</i>	

visu pabalstu pati, lai labāk izprastu savu budžetu”		

Vai nodarbībās izmanto uzskates līdzekļus? Kādus? (Intervijas jautājums klientiem)

Satura vienības	Kategorija	Jēdziens
“Gandrīz katrā nodarbībā darbinieks ir sagatavojis materiālus, lai būtu interesantāk”, “Tāpat tiek izmantoti daudz sagatavoti materiāli – attēli, grāmatas, žurnāli un arī rāda datorā”	Sociālā darbinieka sagatavošanās dzīves prasmju programmas apguvei Klientu veicināšana izmantot un attīstīt savas prasmes	Uzskates materiālu sagatavošana dzīves prasmju apguvei atbilstoši programmā paredzētajam
“Ir nodarbības, kur paši gatavojam, lai atstātu sev”		
“Skatāmies video un pēc tam izsakām, ko domājam. Bet vislabāk paliek atmiņā praktiskās lietas – veļas mašīna, ugunsdzēsamais aparāts, ceļu satiksmes noteikumi uz ielas, iepazīties ar saviem dokumentiem”, “Patīk, ka izmanto video”, “Teorētiskās nodarbībās izmanto bildes, video, avīzes”, “Nodarbībās izmanto kartes, attēlus, stāstījumus. Dažādas spēles, mācību ekskursijas”		
“Nodarbībās izmanto visu pieejamo, kas atrodas iestādē”		
“Praktiskās nodarbībās izmanto visa veida elektroierīces, higiēnas līdzekļus, pārtikas produktus un citus”, “Personīgās higiēnas nodarbībā tiek izmantoti visi ķermeņa kopšanas līdzekļi, apģērba kopšanā māca pie veļas mašīnām, kā mazgāt veļu, kā salāpīt vienkāršu apģērbu”		

Cik lielas grupas ir nodarbībās? (Intervijas jautājums klientiem)

Satura vienības	Kategorija	Jēdziens
“Manā grupā ir seši klienti. Nodarbībā par klientu izpratni par pāra attiecībām un seksualitāti, tad gan esam trīs meitenes”	Grupu darbs līdzvērtīgs klienta zināšanām un prasmēm	Grupu darbs dzīves prasmju programmas apguvē
“Manā grupā esam seši cilvēki. Visi ar līdzīgām zināšanām”		
“Apmēram seši cilvēki”		
“Nodarbībās kopā esam seši cilvēki. Ir nodarbības kur tas netraucē, bet ir nodarbības kur vēlos būt ar darbinieku divatā”		
“Nodarbībās piedalās klienti sadalīti grupās pa seši ar atbilstošām zināšanām un prasmēm”		

Vai labāk būtu piedalīties nodarbībās individuāli? Kāpēc? (Intervijas jautājums klientiem)

<i>Satura vienības</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Jēdziens</i>
“Jā, ir nodarbības, kur būtu nepieciešams darboties individuāli. Piemēram, izpratnē par dzimuma atšķirībām un drošu seksu, lai nekautrētos uzdot jautājumus un izprast visu neskaidro. Tāpat arī budžeta plānošanā, lai varētu katrs runāt par savu naudas maku, nevis skatīties, kas otram tur atrodas”	Individuālās nodarbības	Dzīves prasmju programmas apmācības process
“Gribētu individuālās nodarbības pie datora. Tas tiešām ir vajadzīgs un nozīmīgs manā prasmju sarakstā”		
“Jā, jo tad tiek pievērta lielāka uzmanība man un es vairāk apgūstu prasmes”, “Individuālās nodarbības ir patīkamākas, jo tad visa uzmanība tiek veltīta man. Tiek atbildēts uz jautājumiem, kurus baidos uzdot”		
“Man patīk nodarbības grupā. Patīktu arī divatā ar darbinieku iepirkties, pagatavot kādus vienkāršus ēdienus”	Individuālās nodarbības Grupu nodarbības	

Vai ir kaut kas, kas traucē nodarbībās? (Intervijas jautājums klientiem)

<i>Satura vienības</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Jēdziens</i>
“Nav nekas tāds, kas traucētu, jo esmu ielikta grupā ar klientiem, kam pamatizglītība”	Atbilstība klienta vajadzībām	Atbilstība klienta vajadzībām
“Traucējoši ir, kad nodarbībās vēlas piedalīties svešas personas. Tie ir kontrolētāji”, “Traucē citu klientu uzvedība, kuriem šīs nodarbības liekas garlaicīgas. Atklāti pauž neapmierinātību un traucē”	Grūtības saskarsmē ar nezināmo Klients ar garīga rakstura traucējumiem	Dzīves prasmju programmas nodarbību traucējošie faktori
“Ir dienas, kad slikti jūtos, tas traucē, neko negribas darīt”	Klients ar garīga rakstura traucējumiem	Klients ar garīga rakstura traucējumiem
“Man netraucē nekas. Ja jūtos slikti, tad nodarbībā nepiedalos”		

**Pētījuma rezultātu analīze par sociālā darba metodēm un sociālā darbinieka lomu
darbā ar klientiem pusceļa mājā**

Kāda ir vides lomas nozīme sadarbības uzsākšanai ar klientu? (Intervijas jautājums sociālajiem darbiniekiem)

<i>Satura vienības</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Jēdziens</i>
„Radot pozitīvu atmosfēru klients kļūst atvērtāks un ātrāk iekļaujas pusceļa mājas dzīves prasmju apgūvē”	Pozitīva atmosfēra sekmē dzīves prasmju apguvi	Vides loma
„Vides loma ietekmē gan klienta drošību, gan sadarbību, gan ierasto vidi”, “Ierastā vidē klients jūtas droši un pārliecinoši”	Ierastā vide palīdz justies droši un pārliecinoši	
„ Just piemērotu vidi, ar to domāju gan fiziskos apstākļus, gan psiholoģisku komfortu. Tā ir drošība, kura sekmē klientu izjūtas un gatavību uzsākt jaunu dzīves posmu”		
„Svarīgs ir psiholoģiskais atbalsts”	Sociālā darbinieka loma	
„Iekšējai videi liela ietekme ir telpu iekārtojumam”	Iekšējās vides iekārtojums	
„Videi būtu vēlams pietuvinātai tai videi, kurā klientam būs jādzīvo”	Vides pielāgotība	

Ar kādām metodēm strādājat, lai apgūtu dzīves prasmes? (Intervijas jautājums sociālajiem darbiniekiem)

<i>Satura vienības</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Jēdziens</i>
„Viena no svarīgākām metodēm ir saruna, kas sniedz izziņas prasmes par klientu aktuālākām tēmām”	Saruna Lomu spēle Uzskates līdzekļi Grupu nodarbības, individuālais darbs, praktiskās nodarbības, situāciju analīze, ekskursijas, lekcijas	Metodes
„Nodarbību laikā tiek izmantotas lomu spēlēs”		
„Tiek izmantoti uzskates līdzekļi, lai nodrošinātu reālāku programmu apguvi”		
„Grupu nodarbības, individuālais darbs, praktiskās nodarbības, situāciju analīze, ekskursijas”, „Lekcijas, praktiskās nodarbības, individuālas pārrunas, grupu darbs”, „Pamatā tās ir individuālās pārrunas, grupu darbs, lomu spēlēs, praktiskās nodarbības”		
„Strādājam gan pielietojot praktiskas metodes, gan skaidrojam informāciju teorētiski”		

Kādas dzīves prasmes Jūs māciet klientiem? (Intervijas jautājums sociālajiem darbiniekiem)

Satura vienības	Kategorija	Jēdziens
„Mācu vispārējās prasmes un personīgās prasmes”	Vispārējās prasmes Personīgās prasmes	Dzīves prasmju apmācības programmas
„Cilvēktiesības, palīdzības meklēšana, dažādu institūciju funkcijas”	Cilvēktiesības Sabiedriskās organizācijas Darbs un nodarbinātība	
„Esmu vadījusi nodarbības par darba nozīmi un darba meklēšanu”	Budžeta plānošana Veselība	
„Finanšu plānošanu un lietošanu, veselība un tās uzturēšana, ēst gatavošana, apģērba iegāde un kopšana, nodarbinātība un darba prasmes, sadarbība ar valsts un pašvaldības iestādēm, saskarsme un savstarpējās attiecības, drošība, brīvā laika pavadīšana” „Stāstu par pašvaldību, tās uzdevumiem, tiesībām un pienākumiem, kā arī par citām sabiedriskajām organizācijām un iestādēm mūsu pašvaldībā”	Ēdiena gatavošana Apģērba un apavu izvēle Saskarsmes prasmes Brīvais laiks Izpratne par dzimuma atšķirībām	
“Plānoju kopā ar klientu sadarbības procesu, lai veiksmīgāk atrisinātu konfliktsituācijas ar dažādām organizācijām un iestādēm”		
“Pēc klientu ieteikuma veidojam jaunas programmas un organizējam aktivitātes”		

Kādas lomas pildiet sadarbības procesā? (Intervijas jautājums sociālajiem darbiniekiem)

Satura vienība	Kategorija	Jēdziens
„Konsultants, padomdevējs, resursu meklētājs un piedāvātājs, kontrolētājs, starpnieks”	Iespēju devējs – palīdzētājs Starpnieks	Sociālā darbinieka lomas
„Sadarbības procesā mijas ļoti daudzas lomas – atbalsta personas, skolotāja, drauga”	Izglītotājs Aktīvist	
„Sadarbības procesā esmu informators, izglītotājs, atbalstītājs, motivētājs”	Koordinators – plānotājs Advokāts	
„Atbalsta persona, sarunu biedrs, skolotājs – izglītotājs, padomdevējs, “drošības spilvens”, kā arī vecāku loma”	Jaunā ieviesējs Izmaiņu veicējs Organizētājs	
„Svarīga loma ir izglītotājs, kā arī atbalstītājs, motivētājs”		

Kas, Jūsaprāt, nosaka veiksmīgu sadarbību starp sociālo darbinieku un klientu?

(Intervijas jautājums sociālajiem darbiniekiem)

<i>Satura vienības</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Jēdziens</i>
„Darbiniekam ir nepieciešamas zināšanas un prasmes darbā ar klientu, kā arī pacietība, empātija, ticība klienta spējām”	Sociālā darbinieka kompetence	Sociālā darbinieka profesionālās vērtības
„Veiksmīgas sadarbības pamatā ir komunikācija abos virzienos”		
„Savstarpējā uzticēšanās”, „Savstarpēja uzticība, spēja sadarboties”, „Veiksmīgu sadarbību starp sociālo darbinieku un klientu nosaka savstarpēja cieņa, pieklājība un uzticēšanās”		
„Klientam ir jājūt, ka, ka sociālais darbinieks ir atbalsta persona, nevis noteikumu diktētājs”, „Klientam ir jābūt drošām, ka darbinieks viņu saprot un atbalstīs”		
„Sociālam darbiniekam ir jābūt autoritātei klienta acīs, kura pieredzi un zināšanas viņš gribētu pārņemt, iemācīties”		

Kā tiek dokumentēts sadarbības process ar klientu pusceļa mājas piešķiršanas procesā?

(Intervijas jautājums sociālajiem darbiniekiem)

<i>Satura vienības</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Jēdziens</i>
„Nodarbība tiek atrakstīta nodarbību žurnālā”, „Sadarbības procesu dokumentē ar nodarbību žurnāla palīdzību”, „Nodarbība dokumentēta žurnālā”	Nodarbības žurnāls	Pusceļa mājas sadarbības procesa vadlīnijas
„Klientu individuālais apmācību grafiks, kopējais žurnāls un individuālais nodarbības atrakstīšanas veidlapas”, „Nodarbību žurnālu un individuāliem nodarbību grafikiem”	Individuālais apmācību grafiks Nodarbības žurnāls	
“Klients slēdz sadarbības līgumu ar pusceļa mājas vadītāju par iesaistīšanos dzīves prasmju apgūvē”	Sadarbības līgums	

Ieteikumi pusceļa mājas pakalpojumu pilnveidošanai

Kādus risinājumus varat minēt, lai uzlabotu pusceļa mājas pakalpojumu? (Intervijas jautājums sociālajiem darbiniekiem)

<i>Satura vienības</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Jēdziens</i>
„Pietuvināt reālo dzīvi iestādē – dzīvei sabiedrībā ar visiem pienākumiem un atbildību par sevi un savu dzīvi”, „Maksimāli ļaut klientiem pašiem darboties, uzņemties atbildību par savu dzīvi”	Pusceļa mājas pakalpojuma vēlamie uzlabojumi	Pusceļa mājas pakalpojuma vēlamie uzlabojumi
„Papildināt kvalificētu darbinieku skaitu”, „Apmācīt iesaistītos speciālistus, piešķirt papildus finansējumu, sekmēt pakalpojuma pēctecību”, „Jāpiesaista finanšu resursi”		
„Samazināt pusceļa mājas klientu skaitu līdz 10 cilvēkiem”		

Vai klientam nepieciešams atbalsts uzsākot patstāvīgo dzīvi? Kāds? (Intervijas jautājums sociālajiem darbiniekiem)

<i>Satura vienības</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Jēdziens</i>
„Katram nepieciešams atbalsta apjoms, kuru pakāpeniski varētu samazināt laika gaitā”	Atbalsta nepieciešamība gan pašaprūpē, gan saskarsmē ar iestādēm, gan sadzīvē	Deinstitucionalizācija
„Nodrošināt pajumti, iztiku, nodarbinātību, saturīgu brīvā laika pavadīšanu, mentora atbalstu”		
„Vajadzīga atbalsta persona”		
„Atbalsts ir nepieciešams no pašvaldības”		
„Atbalsts ir ļoti nepieciešams”		
„Lai nepazeminātos klientu dzīves kvalitāte vajadzīgs būtisks atbalsts gan pašaprūpē, gan saskarsmē ar iestādēm, gan sadzīvē”		

Kādu atbalstu tu gribētu saņemt, uzsākot patstāvīgu dzīvi? (Intervijas jautājums klientiem)

<i>Satura vienības</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Jēdziens</i>
“Vēlētos, lai man būtu tāds atbalsts kā grupu mājā. Lai ir darbinieks, kam var pajautāt un kas mani iedrošinātu”, “Gribētu savu dzīvi uzsākt grupu mājā. Tur ir atbilstošs atbalsts”	Atbilstība grupu mājas dzīvei	Atbilstība grupu mājas dzīvei
“Vajadzētu atbalsta personu, bet ar laiku, kad justos drošāks par sevi, tad varētu tikties retāk”	Atbalsta persona	Sociālais darbinieks

<i>“Jā, jo nejūtos droša par savām prasmēm un zināšanām”</i>	<i>Nedrošības sajūta par savām spējām un prasmēm</i>	<i>Disfunkcionāli personības procesi</i>
<i>“Man ir bailes vai spēšu pati tikt galā dzīvojot pati. Jo būs jāzīti ar savu naudu. Nesaprotu, vai iztikšu ar savu pabalstu visu mēnesi”</i>		

Kādi ierosinājumi, lai uzlabotu pusceļa mājas darbību? (Intervijas jautājums klientiem)

Satura vienības	Kategorija	Jēdziens
<i>“Vēl vairāk patstāvības un uzticēšanos. Gribētu saņemt visu savu pabalstu, lai varētu plānot un saprast, vai varētu iziet patstāvīgā dzīvē”</i>	<i>Vēlme pēc patstāvības un uzticības</i>	<i>Ieteikumi pusceļa mājas pakalpojuma pilnveidošanai</i>
<i>“Pusceļa mājai nav jābūt iestādē. Tai jābūt mājai ar patstāvīgas dzīves uzsākšanai nepieciešamām prasmēm”</i>	<i>Personas un vides savstarpējā saderība</i>	
<i>“Būtu nepieciešams, lai mums paliktu vairāk naudas ar ko rīkoties un vairāk darbinieku, lai varētu pievērsties ikvienam individuāli”</i>	<i>Vēlme pēc papildus budžeta Vēlme pēc papildus darbiniekiem</i>	
<i>“Vajadzētu piesaistīt vēl darbiniekus. Bieži dzirdam finansiālu trūkumu dēļ nevaram novadīt nodarbību praktiski. Tāpēc vajadzētu palielināt budžetu pusceļa mājai”</i>		
<i>“Es gribētu tikties ar darba devēju, kurš gribētu mani ņemt darbā. Vairāk praktiskās nodarbības”</i>	<i>Vēlamās tikšanās ar darba devējiem Vēlme pēc praktiskajām nodarbībām</i>	

Maģistra darbs „Dzīves prasmju apguves process pusceļa mājā no klienta un sociālā darbinieka skatupunkta” izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Darba apjoms (no ievada līdz secinājumiem ieskaitot) ir 154 238 rakstzīmes (ieskaitot intervālus, bet neieskaitot zemspvītras atsauces).

Autors: _____ Ligita Eglīte
(*paraksts*)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Vadītāja: asociētā profesore Dr.sc.soc. Baiba Bela _____
(*paraksts*)

30.05.2018.

Recenzents: docente Dr.phil. Agita Misāne _____
(*paraksts*)

Darbs iesniegts Socioloģijas nodaļā 30.05.2018.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Inga Poļaka _____
(*paraksts*)

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

09.06.2018. prot. Nr. _____

Komisijas sekretārs: docents Mareks Niklass _____
(*paraksts*)